୧୨୮

କବିତା-କୌମୁଦୀ

ସମ୍ପାଦକ

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ ବି. ଏ.

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିର

କଟକ

୧୯୩୭

ସର୍ବ ସ୍ୱତ୍ୱ ସଂରକ୍ଷିତ

[illegible] ମାତ୍ର

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ନବ ଭାରତ ପ୍ରେସ
କଟକ

ମୁଖବନ୍ଧ

ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ କେତେକ ସ୍ଥାନ ଚୟନ କରି ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ଏହି କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଭ୍ରମଣ କରି ଅନେକ ଅପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପ୍ରକାଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପାଖରେ ରହିଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର କୃତ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପାଇଛି । ତାହାର ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟକୁ [illegible] ନାହିଁ । କେବେ ସେ ଦିନ ଆସିବ [illegible] କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

Purchased with [illegible] Govt. of India Under the Financial Assistance to Voluntary Educational Organisations working [illegible] Libraries in [illegible]

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ [illegible] ଯେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଖୁବ୍ ଆଦର [illegible] ଏଥିରେ [illegible] ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ଆଦୃତ ନ ହେଉଥିବା କାବ୍ୟମାନଙ୍କ [illegible] ଆଦିରସାଶ୍ରିତ । ଯୁଗର ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ସେପରି କାବ୍ୟସବୁ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଉତ୍କଟ ଆଦିରସବ୍ୟଞ୍ଜକ କବିତାକୁ ଲୋକେ ସେତେ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଦୋଷୀ ନୁହନ୍ତି । ଏହି ଆଦିରସ-ସର୍ବସ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ମନ ବଳାଉ ନାହାନ୍ତି । ଆଦିରସ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେ ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷ ରହିଛି, ତାହା ଲୋକେ ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତିପଥରେ ଏହା କମ ଅନ୍ତରାୟ ନୁହେଁ ।

ଆଦିରସ ଭାବ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛି ଅଥଚ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ବେଶି ଅଛି, ଏପରି କେତେକ ସ୍ଥାନ ସଙ୍ଗୃହୀତ ହୋଇ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁଠାରେ ଆଦିରସର ଉତ୍କଟ ପ୍ରକାଶର

ଆଭାସ ମିଳିଛି, ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଏହା ଖୁବ୍ ସତର୍କତା ସହିତ କରାଯାଇଛି । କବିତାର ସୁଷମା ଯେପରି ହାନି ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଭାବ ଯେପରି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ, ସେଥିପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ଯେଉଁ କବିମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ଥଳ ଉଦ୍ଧୃତ କରା ଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କେଉଁଟି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, କେଉଁଟି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜଣେ କବିର କାବ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଭଲ ସ୍ଥଳ ଥାଇପାରେ । ସେ ସବୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥାନର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭାବ । ଯେତେ କାବ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ରହିଛି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସ୍ଥଳ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ପରି ଶହେ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିଅଣ୍ଟ ପଡ଼ିବ । କେବଳ ସ୍ଥାନାଭାବ ଯୋଗୁଁ କେତେକ ସ୍ଥଳ ପୂରା ଭାବରେ ଦିଆଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦର ଭାବ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇଛି । ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକଟିରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳଗୁଡ଼ିକ ଦିଆଯାଇଛି, ତାହା ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମନରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନରାଜି ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିଲେ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ମଣିବ ।

ଯେଉଁ ଯେଉଁ କବିମାନଙ୍କ କାବ୍ୟରୁ ଅଂଶମାନ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଯାଇଛି, ଏଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ମାତ୍ର ଦିଆଗଲା । କେବଳ ବାହୁଲ୍ୟ ଭୟରେ ଓ ସ୍ଥାନର ଅଳ୍ପତା ହେତୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏପରି କ୍ଲୃପ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିର }
କଟକ } ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ

କବିମାନଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ

ସାରଳା ଦାସ—

ମହାକବି ସାରଳାଦାସ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି କବି ମହାଭାରତ ପରି ଏତେ ବଡ଼ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିବାର ଜଣା ଯାଇ ନାହିଁ । ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ମୂଳ ବିଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସାରଳା ଦାସ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁକରଣ ଓ ଅବଲମ୍ବନ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱାଧୀନତା ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତଟି ପଢ଼ିଲେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିଲାପରି ବୋଧହୁଏ । ମହାଭାରତଟି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ । ଏଥିରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଘଟଣା, ଅଧିକାଂଶ ଚରିତ୍ର, ଉପାଖ୍ୟାନ ବିଷୟର ଆରମ୍ଭ, କ୍ରମ ବିକାଶ ଓ ପରିଣତି, ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ସମ୍ପତ୍ତି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମୂଳ ମହାଭାରତ ଅପେକ୍ଷା ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ଏବଂ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଶୋଭନୀୟ ହୋଇଛି ମଧ୍ୟ । କବି ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଷୟର ପରିସ୍ଥିତି ଓ ବାୟୁମଣ୍ଡଳକୁ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ "ଓଡ଼ିଆ" କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି, ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ, ମାନସିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବସ୍ଥା କାବ୍ୟଟିରେ ଖୁବ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରସର ଚିତ୍ରଣ ମହାଭାରତରେ ଶୋଭନଭାବରେ ଫୁଟିଉଠିଛି । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସାରଳା ଦାସ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ସେହିହେତୁ 'କବିତାକୌମୁଦୀ'ରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଗୋଟିଏ ନମୁନା ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା । ସାରଳାଦାସ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଝଙ୍କଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୂର୍ବନାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ପରିଜା;

ଜାତିରେ ଶୂଦ୍ର । ସାରଳାଦେବୀଙ୍କ ବର ପ୍ରସାଦରୁ ସେ ଏହି କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିବାର କବି ଜଣାଇଛନ୍ତି । ମହାଭାରତ ଛଡ଼ା ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ, ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ରଚନା । ଏଙ୍କର ଭାଷା ଏତେ ସରଳ ଓ ଲେଖା ଏତେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ଏହାର ଆଦର ରହିଛି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ପରି ଏତେ ବଡ଼ ଆକାରର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାର ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଏ ।

ବଳରାମ ଦାସ—

ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟର ବଳରାମ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ସେ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ସାଧାରଣତଃ ମତ୍ତ ବଳରାମ ଦାସ ବୋଲି ପରିଚିତ । ସେ ଶୂଦ୍ର କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବଳରାମ ଯେଉଁ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନରାଜି ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ ଦାନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ଉତ୍କଳର ନାମ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିରାଜୁଥିବ । ସରଳ ଭାଷାରେ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ବଳରାମଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ବଳରାମ ରାମାୟଣ ଲେଖି ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ମଧ୍ୟରୁ "ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ" ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ନିତ୍ୟ ପଠିତ ହେଉଅଛି । ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାତୁରୀର ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇବା ନିମିତ୍ତ "ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା" ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ—

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି—ବଳରାମଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖାରୁ ଜଣେ । ସେ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, "ଅତି ବଡ଼" ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ

ରହି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ଘର ନାହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ କି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପୂଜା ନ ହେଉଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ଏହି ଭାଗବତକୁ ପଦେ ଅଧେ ମନେ ରଖିଥାନ୍ତି । ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ଏହା ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ । କବି ନିଜେ ଅନେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଭାଷା ଅତି ସରଳ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଲୋକପ୍ରିୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖୁବ କମ ଅଛି । ଭକ୍ତକବିଙ୍କ ଲେଖାରେ କି ପ୍ରାଣ ରହିଅଛି, ତାର ପରିଚୟ ଦେବାପାଇଁ "ବିଳାପ"ଟି ଦିଆଗଲା ।

ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ—

ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ପିତାମହ—ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଘୁମୁସରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର "ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀ" ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଭାଷା ସଂସ୍କୃତବହୁଳ, ତା' ସତ୍ତ୍ୱେ କାବ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ସେ ଭଞ୍ଜ ଯୁଗର ସୂତ୍ରପାତ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରପ୍ରିୟ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କିପରି ସରଳ ଭାଷାରେ ସୁନ୍ଦର କବିତା ଲେଖିପାରନ୍ତି, ତାର ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଛାନ୍ଦଟି ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା । ତାଙ୍କର "ରଘୁନାଥବିଳାସ" କାବ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଧରଣର । ଦୁଇଟିଯାକ କାବ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ରହିଅଛି ।

ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର—

କବି ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନର ମାଳତୀ ଦଶାକୁ ଭଜି ରହିଅଛନ୍ତି । ଲୋକନାଥ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମକକ୍ଷ କବି । ସେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବକ୍ସି ବଂଶରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କବିଙ୍କର ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆହୁରି ଅପ୍ରକାଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି । "ପଦ୍ମାବତୀ-

ପରିଣୟ" ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଔପନ୍ୟାସିକ କାବ୍ୟ—୧୮ ଛାନ୍ଦରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ । ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀପୁରର ରାଜା ଧର୍ମଧ୍ୱଜଙ୍କ କନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭାପୁର ରାଜକୁମର ମକରଧ୍ୱଜଙ୍କ ସହିତ ପରିଣୟ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ । ଲୋକନାଥଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଓ ଘଣ୍ଟାଳୀ ବନ୍ଧରେ ରଚିତ । ବିବିଧ ରସର ମଧୁର ସମାବେଶ ତାଙ୍କର ରଚନାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତାଙ୍କର ଭାଷା ତେତେ ସରଳ ନୁହେଁ । ତେବେ ଲେଖାର ଢଙ୍ଗ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର । ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଟିରେ ତାଙ୍କର ବରିଷ୍ଠ କବି ପ୍ରତିଭାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳିବ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି । ତାଙ୍କପରି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ କବି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ ସେ ଗଠନ କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତି ରମଣୀୟ ନ କରି ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସବୁ ରସର, ସବୁ ଅଳଙ୍କାରର ସମାବେଶ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଯେପରି କଷ୍ଟପଦବହୁଳ ଦୁର୍ବୋଧ କବିତା ଲେଖିପାରନ୍ତି, ସେହିପରି ସହଜ ସରଳ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ ଲେଖିପାରନ୍ତି । ସମୟର ରୁଚିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେ ଆଦିରସକୁ ପ୍ରଧାନ କରି ଅନେକ କାବ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି; ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ଆଦିରସର ଉତ୍କଟ ପ୍ରକାଶ କାବ୍ୟକୁ ଦୂଷିତ କରିଦେଇଛି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତିଭା ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ଉତ୍କଟ ଆଦିରସ-ଦୂଷିତ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେ ବହୁତ ପଢ଼ିବାର ଜିନିଷ ଅଛି, ଆନନ୍ଦଲାଭ କରିବାପାଇଁ ବହୁତ ଉପାଦାନ ଅଛି, ତାହା ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଂଶଗୁଡ଼ିକରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ସମ୍ରାଟ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟରାଜ୍ୟରୁ ଏକାଧିକ କବିତା ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଦିଆଗଲା । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଘୁମୁସର ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାମତାରକ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରି ତାଙ୍କର କବିତା ଲେଖିବା ଶକ୍ତି ଜାତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି ।

ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସ—

ଦେବଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆହୁରି କିଛି ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର "ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ" ଖୁବ୍ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର କାବ୍ୟ । ଦେବଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ଭାଷାରେ ଖୁବ୍ ଲାଳିତ୍ୟ ରହିଛି । ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଟି ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଶଙ୍କର ଦାସ—

ଶଙ୍କର ଦାସଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ତଥ୍ୟ ମିଳି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କୋଇଲିଟି ଖୁବ୍ ଜନପ୍ରିୟ । କୋଇଲିର ନମୁନା ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ—

ରାଜା ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାଣପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର "ଶକୁନ୍ତଳା ବିଳାସ" ଓ "ଲୀଳାବତୀ" କାବ୍ୟ ଆହୁରି ଅପ୍ରକାଶିତ ଭାବରେ ରହିଛି । ତାଙ୍କର ଲେଖାରେ ସଂସ୍କୃତର ଛାୟା ବହୁ ପରିମାଣରେ ପଡ଼ିଛି । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡ଼ିକରେ ଯଥେଷ୍ଟ ରମଣୀୟତା ଅଛି । ପ୍ରକାଶ କରା ଯାଇଥିବା ଛାନ୍ଦଟି ଏହାର ଉଦାହରଣ ।

ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ—

ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାଣପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର "ଶଶିରେଖା" କାବ୍ୟ

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ “ଲାବଣ୍ୟବତୀ” କାବ୍ୟର ଅନୁକରଣରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଭାଷା ଖୁବ୍ ସରଳ । ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବି ଖୁବ୍ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଟିରୁ ଏହା ଭଲ ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ିବ ।

ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ—

ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ “ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ”ର ଆଦର ଖୁବ୍ ବେଶି । ଯେଉଁମାନେ ଛାନ୍ଦ ଗାଇ ଜାଣନ୍ତି, ବିଶିରାମାୟଣରୁ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ନିଶ୍ଚୟ ଶିଖିଥାନ୍ତି । ଭାଷା ଖୁବ୍ ସରଳ ଓ ଛାନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ କାବ୍ୟଟିର ଏତେ ଆଦର । ଏହି କାରଣରୁ ବିଶି ରାମାୟଣରୁ ଛାନ୍ଦଟିଏ ଦିଆଗଲା । କବି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ।

କେଶବ କବିରାଜ—

“ଅନଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଣୀ”ର କବି କେଶବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜଣା ଯାଇ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପଦଲାଳିତ୍ୟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଛଟା ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଛାନ୍ଦଟି ଦିଆଗଲା । ‘‘ଅନଙ୍ଗରଙ୍ଗିଣୀ’’ ଗୋଟିଏ କାଳ୍ପନିକ କାବ୍ୟ ।

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ—

କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କର ରସକଲ୍ଲୋଳର ସମକକ୍ଷ କାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଯେପରି ‘‘ବ’’ରେ ଆରମ୍ଭ କରି “ବୈଦେହୀଶବିଳାସ’’ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଦୀନକୃଷ୍ଣ ସେହିପରି ‘‘କ”ରେ ଆରମ୍ଭ କରି ‘‘ରସକଲ୍ଲୋଳ”ଟି ଲେଖିଛନ୍ତି । ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦାବଳୀ ପଥର ହୃଦୟକୁ ମଧ୍ୟ ତରଳାଇ ଦେବ । ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଟି ତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କବି ଜାତିରେ ରାଜପୁତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ତୀରସ୍ଥ

ଆଠଗଡ଼ପାଟଣାରେ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରସକଲ୍ଲୋଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା—

୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ପୁଷ୍ଟି ସାଧନରେ ଯେଉଁମାନେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଯଶସ୍ବୀ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି କବି ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା । ତାଙ୍କର ଅନେକ କାବ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ଅଛି । କବି ନୟାଗଡ଼ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ ସାଧୁଚରଣ ଓଝା । ପରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସଦାନନ୍ଦ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ଅବଲମ୍ବନରେ ସେ ଅନେକ କାବ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ସେ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କ ଲେଖଣୀ ଖୁବ୍ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ସାମାନ୍ୟ ପରିଚୟ ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ‘‘ଅନୁରାଗ’’ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ‘‘ପ୍ରେମ-ତରଙ୍ଗିଣୀ’’ରୁ ଦିଆଗଲା ।

ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା—

ବ୍ରଜନାଥ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ସେ ଜାତିରେ ଶିଷ୍ଟକରଣ । ହିନ୍ଦିରେ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର "ଚତୁରବିନୋଦ" ଗଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ସେହି ସମୟରେ କୌଣସି ଲେଖକ ଏତେ ବଡ଼ ଗଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଆକାର ଓ ମାର୍ଜିତ ଭାଷା ଦିଗରୁ ବ୍ରଜନାଥ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । "ସମର ତରଙ୍ଗ" କାବ୍ୟ ବ୍ରଜନାଥଙ୍କର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ

ରଚନା । ପୃଥିବୀର ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କାବ୍ୟ ଖୁବ୍ କମ ଅଛି । ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ତ୍ରିଲୋଚନ ମହୀନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ଓ ମରହଟ୍ଟା ସୁବାଦାର ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଘଟଣାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କାବ୍ୟଟି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ! କାବ୍ୟଟି ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସତେ ଯେପରି ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ଯୁଦ୍ଧଟି ଅଭିନୟ ହେଉଅଛି । ଏପରି ଜୀବନ୍ତ ଅଥଚ ପ୍ରକୃତ ଚିତ୍ର ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି କବି ଦେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଭାଷା ଯେପରି ଜୀବନ୍ତ, ରଚନାଭଙ୍ଗୀ ସେହିପରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ତାଙ୍କ ରଚନାର ମାଧୁରୀ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେଲେ "ସମରତରଙ୍ଗ" ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ଉଦ୍ଧୃତ ଖଣ୍ଡଟିରୁ ଏହାରି କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଭାସ ମିଳି ପାରିବ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର—

ଅଭିମନ୍ୟୁ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି । ସେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଲିପାଟଣାରେ ରାଜବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର "ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି"ର ଜନପ୍ରିୟତା ବିଷୟ କଣ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବୁ ? ଏତେ ସୁନ୍ଦର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ରଚନା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛି । କାବ୍ୟଟି ଯେପରି ମନୋହର, ସେହିପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ । ଆଦିରସ ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତା ଛଡ଼ା ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଂଶ ଅଛି । ଏହାର ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ଖଣ୍ଡଟି ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା ।

ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ—

ଓଡ଼ିଶାରେ "ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ" କିଏ ନ ଜାଣେ ? ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟଟି ଜାତିକୁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା କିଣି ନେଇଅଛି । ଏଥିର ଭାଷାର ସରଳତା ଅତୁଳନୀୟ । ପ୍ରକୃତ କାବ୍ୟର ମାଧୁରୀ ଅନୁଭବ

କରାଇବା ପାଇ ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା । କବି ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକ—

କବି ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର "କେଶବ ରାମାୟଣ" ବା "ନୃତ୍ୟ ରାମାୟଣ" ପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଏତେ ସୁନ୍ଦର କାବ୍ୟ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସି ନ ଥିଲା । ତାହାକୁ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମନ ଏକାବେଳକେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରାଣରସ ଭରି ହୋଇ ରହିଛି । ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଜିନିଷ ବହୁତ ଅଛି । କେବଳ ସ୍ଥାନାଭାବରୁ ଗୋଟିଏ ଛାନ୍ଦ ଦିଆଗଲା । ଭାଷାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିଶିଷ୍ଟତା ରହିଛି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଶୀ ଭାଷାକୁ, ପ୍ରାଣର ଭାଷାକୁ କବି ଖୁବ୍ ରମଣୀୟ କରି ଦେଇ ପାରିଛନ୍ତି । କି ବର୍ଣ୍ଣନାଚାତୁରୀ, କି ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ, କି ଭାବପ୍ରକାଶ-ଭଙ୍ଗୀ, ସବୁ ବିଷୟରେ କେଶବ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ।

ନିଶଙ୍କରାୟ ରାଣୀ—

"ପଦ୍ମାବତୀ-ଅଭିଳାଷ" ପ୍ରଣେତ୍ରୀ ବୁଢ଼ାରଙ୍ଗି ରାଜା ନିଶଙ୍କ ରାୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ସେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ କିମ୍ବା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପଦ୍ମାବତୀ-ଅଭିଳାଷର ଭାଷା ଖୁବ୍ ସରଳ ଓ ରଚନାଭଙ୍ଗୀ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ଧରଣର । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ [illegible] ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାଟି ଦିଆଗଲା ।

ସଂପାଦକ

ସୂଚୀ

୧ । ଭୀମ-ଦୁଃଶାସନ ଯୁଦ୍ଧ (ସାରଳା ଦାସ) ୧
୨ । ସୀତାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା (ବଳରାମ ଦାସ) ୮
୩ । ଗୋପିକା ବିଳାପ (ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ) ୧୭
୪ । ବାରମାସୀ କୋଇଲି (ଶଙ୍କର ଦାସ) ୨୦
୫ । ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରଳାପ (ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ) ୨୨
୬ । ଗୋପାଙ୍ଗନା ବିଳାପ (ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ) ୨୫
୭ । ଗୋପୀ ସନ୍ଦେଶ ଚଉତିଶା (ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ) ୩୦
୮ । ବିରହ ବର୍ଣ୍ଣନା (ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର) ୩୩
୯ । ପ୍ରଭାତ ବର୍ଣ୍ଣନା (,,) ୩୯
୧୦ । ନାୟକର ବିନୟ ପଦ (ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ) ୪୨
୧୧ । ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଜାହ୍ନବୀ ପାର ହେବା (ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ) ୪୬
୧୨ । ବର୍ଷା ଋତୁ (ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ) ୪୮
୧୩ । ଶ୍ରୀରାମ ବିଳାପ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ) ୫୦
୧୪ । ହନୁମାନଙ୍କ ସୀତାଙ୍କ କୁଶଳ ପୁଚ୍ଛା (କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକ) ୫୨
୧୫ । ଯଶୋଦାଙ୍କ ବିଳାପ (ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ) ୫୭
୧୬ । ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ଅନୁରାଗ (ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା) ୬୧
୧୭ । ବର୍ଷା (କେଶବ କବିରାଜ) [illegible]
୧୮ । ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀର ଶୋଭା (ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ) ୭୦
୧୯ । ରୂପ-ମାଧୁରୀ (,,) ୭୫
୨୦ । ବସନ୍ତ ବିଳାସ (ନିଶଙ୍କ ରାୟ ରାଣୀ) ୭୭
୨୧ । ସୁଖ-ଧାମ (ରାଜା ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ) ୭୯
୨୨ । ଋତୁରାଜ (ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ) ୮୨
୨୩ । ଉପବନ-ବିହାର (ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ) ୮୫
୨୪ । ସନ୍ଦେଶ (ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର) ୯୦
୨୫ । ଉଦ୍‌ବୋଧନ (ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା) ୯୪

କବିତା-କୌମୁଦୀ

ଭୀମ-ଦୁଃଶାସନ ଯୁଦ୍ଧ

(ସାରଳା ଦାସ—ମହାଭାରତ, କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ)

ନିଃଶଙ୍କେ ରଣ କରଇ ଦୁଃଶାସନ ବୀର
ଘୋର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ସୈନ୍ୟ ପଲାଇଲେ ଦୂର ।
ନକୁଳ କହିଲେ ଯାଇ ଭୀମସେନ ପାଶ
ଶିଖଣ୍ଡିକି ଦୁଃଶାସନ କରିଲା ବିନାଶ ।
ଶୁଣିଣ ଭୀମ କହିଲେ କାହିଁ ସେ ପାମର
ଖୋଜ ଖୋଜ ପାଉ ନାହିଁ ଯେ ଭେଟ ତାହାର ।”
ଏହା କହି ଦଉଡ଼ିଲେ ଭୀମ କୋପ ବଢ଼ାଇ
ଆଗେ ନକୁଳ ଧାମନ୍ତ ପଥକୁ ଦେଖାଇ ।
ନେଇ ଦୁଃଶାସନ ଆଗେ କରାଇଲେ ଭେଟ
ଭୀମକୁ ଦେଖି ହରଷ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ସୁତ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ଯେସନେ ରାହୁ ତେଜ କରେ
ଭୀମକୁ ଦେଖିଣ ଦୁଃଶା ହୁଏ ସେ ପ୍ରକାରେ ।
ଗିରିବର ପରକାରେ ଦଣଇ ଶରୀର
ଆରେ ରେ ପାଣ୍ଡବା ବୋଲି ଡାକେ ଦୁଃଶା ବୀର ।
ବୋଲଇ “ଭାଇଙ୍କୁ ମୋର ମାରିଲୁ ରେ ରଣେ
କନିଷ୍ଠ ବଧ କଲୁ ରେ କେବଣ କାରଣେ ।

ଏତେବେଳେ ପଡ଼ିଲୁ ରେ ଆସି ମୋ ସମ୍ମୁଖେ
ତୁହି ମଲେ ଶୁଝିବ ରେ ଭାଇଙ୍କର ଶୋକ ।
ତୋତେ ମାରି ଦେବଇଁ ଯେ ଆଜ ଦଶାବଳୀ
କେହ୍ନେ ରଖିବ ଗଉଡ଼ ସେହି ବନମାଳୀ ?
ଅଧର୍ମେ ନାଶ କଲୁ ମୋ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଭାଇଙ୍କୁ
ଆଜ ପଠାଇବି ତୋତେ ତାହାଙ୍କ ପାଶକୁ ।”
ପୁଣ ପୁଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯେ କରେ ଦୁଃଶାସନ
“ଧର୍ମପଥେ ସଦା ତୁମ୍ଭେ କର ରେ ଗମନ ।
ଭୋଜନ ଦେବାକୁ ପରା ନେଇଥିଲ ମୋତେ
ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସଙ୍ଗରେ ବିଷ ଦେଲ ରେ କେମନ୍ତେ ?
ବିଷଘାତେ ଅଚେତନ ହୋଇଲି ମୁଁ ଯହୁଁ,
ହାତଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ଜଳେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲ ତହୁଁ ।
ଘର ଏକ ଶୁଆଁଇଲ ବାରୁଣାବନ୍ତରେ
ଜଉ ଘୃତ ଛଣପଟ ଝୁଣା ମିଶ୍ରିତରେ ।
ପୁରଞ୍ଜନ ପଣ୍ଡ୍ରାକୁ ରେ ଗୁପତେ ପଠାଇ
ନିଆଁ ଲଗାଇଲ ପୁଣି ସେହି ଘରେ ଯାଇ ।
ଚଉଦ ବରଷ ମାତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ
ସକଲେ ମିଶି ତାହାକୁ କରିଲ ନିହତ ।
କପଟ ପାଶା ଖେଳାଇ ନେଲ ରାଜ୍ୟଧନ
କହିଲେ ନ ସରେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭର ଯେ ଧର୍ମ ।
ଦ୍ରୌପଦୀର କେଶ ତୁହି ଧରିନେଲୁ ବଳେ
ପୁଣି ବିବସନ କଲୁ ତାକୁ ସଭାତଳେ ।
ସେହି ଦିନୁଁ କେଶ ସେହି ନ କଲା ବନ୍ଧନ
ତୋତେ ଲେଉଡ଼ି ନ ପାଉଛି ଅରେ ଦୁଃଶାସନ !

ଏତେକାଳେ ତୋର ମୋର ଭେଟ ହୋଇଥିଲୁ
ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଆଜ ବେଶ ସାଜିବ କହୁଛୁ ।”
ଭୀମଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସେହି ନ ପାରିଲା ସହି
ଆଗେ ଦୁଃଶା ପ୍ରହାରିଲା ଲୌହ ଶର ନେଇ ।
ପ୍ରତିଶର କରି ଭୀମ ତା' କଲେ ଛେଦନ
ତାହା ଦେଖି କୋପମାନ ହୋଇ ଦୁଃଶାସନ ।
ଶରେ ଶର ପଡ଼ି ତହୁଁ ଉଠିଲା ଅନଳ
ସେ ନିଆଁରେ ରଣସ୍ଥଳ ଦିଶଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ହାବୋଡ଼ା ଶର ମାଇଲା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ସୁତ
ସେ ଶରେ ଭୀମଙ୍କ ରଥ ହେଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ।
ତହୁଁ ଭୀମସେନ କରି 'ଯାଦରେ ସଞ୍ଚାର
ଦୁଃଶାସନ ରଥେ ଗଦା କରିଲେ ପ୍ରହାର ।
ଗଦାଘାତେ ଦୁଃଶାସନ ରଥ ହେଲା କ୍ଷୟ
ଅଶ୍ୱ ସାରଥି ସକଳେ ଗଲେ ଯମାଳୟ ।
କୋପେଣ ଡାକ ଦିଅଇ କୁରୁକୁଳଷଣ୍ଢ
ଚନ୍ଦ୍ରକରଣକୁ ଜଣି ଦିଶେ ଫଳାଖଣ୍ଡ ।
ଦୁଃଶାସନ ଗୁଣ ଦେଖି ଭୀମ ହୋଇ ରାଗ
ଘୋର ଗର୍ଜନ କରିଣ ଧଇଲେ ଖଡ଼୍ଗ ।
ବନମ ସିଂହକୁ ଜଣି ଦୁଇ ମହାବଳ
କ୍ରୋଧେ ପିଟାପିଟି ହେଲେ ଠିଆ ହୋଇ ଭଲ ।
ଅଧରେ ରଦନ ଚିପି ରେରେକାର କରି
ଦୁହେଁ ଧରା ଧରି ହୋଇ ହେଲେ ମରାମରି ।
ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କର ଖଣ୍ଡା ବୁଲନ୍ତ ଆମଞ୍ଚ
ଦୁଇ ରଣଷଣ୍ଢ ଯାନ୍ତି ମୃଟେଣ ପଥ ଘଞ୍ଚ ।

ପୁଣି ଦୁଇଜଣ ଆସି ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ଲଢ଼ି
ଧରାଧରି ହୋଇ କରି ଯାନ୍ତି ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ।
ଏହିପରି ଦୁହେଁଯାକ ଘୋର ରଣେ ମଜ୍ଜି
ଦୁହିଙ୍କର ଧରିଥିବା ଖଣ୍ଡା ଗଲା ଭାଜି ।
ଦୁହିଙ୍କର ରଣାଘାତେ ମେଦିନୀ କମ୍ପିଲା
ଉଲ୍କାପାତ ହେଲା ପରି ଚୌଦିଗ ଦିଶିଲା ।

× × ×

ପଦାଘାତେ ପର୍ବତାଲେ କମ୍ପେ ଟନ ପୁର
ଦୁଇ ବୀର ଗଦା ଧରି କରନ୍ତି ସମର ।
ଉଠନ୍ତି ପଡ଼ନ୍ତି-ପୁଣ ଗଡ଼ନ୍ତି ମଝାରେ
ପୃଥିବୀ କମ୍ପେ ଦୁହିଙ୍କ ଗଦା ଆଘାତରେ ।
ହିମାଳୟ ଗିରି ତୁଲ୍ୟ ଦୁହିଙ୍କ ଶରୀର
ରଣାଘାତେ ଦୁଃଶାସନ ଗଦା ହେଲା ଚୂର ।
ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ ହେଲା ଯହୁଁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସୁତ
ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ଠିଆ ହେଲା ରଣ କରି ତ୍ୟକ୍ତ ।
"ଆସ ଅରେ ଦୁଃଶାସନ" ଡାକନ୍ତି ପାବନୀ
"ପଳାଇ ପାରିବୁ କରେ ଜୀବନକୁ ଘେନ ?"
ତାହା ଶୁଣି ଦୁଃଶାସନ କହିଲା ଉତ୍ତର,
"ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ ହେଲି ଗଦା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ମୋର ।"
ଭୀମ ବୋଇଲେ "ଛାଡ଼ିଲି ମୋର ଗଦା ତେବେ
ଆସ ସମର କରିବା ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ଏବେ ।"
ଦୁଃଶାସନ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ଆସିଲା ଲେଉଟି
ପୁଣି ବିଧା ଚାପୁଡ଼ାରେ ହେଲେ ପିଟାପିଟି ।
ଛାତିକ ଛାତି ଲଗାଇ ଘୁଞ୍ଚିଯାନ୍ତି ପୁଣି,
ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ହୋନ୍ତି ଟଣାଟଣି ।

ଭୁଜକୁ ଭୁଜରେ ଛନ୍ଦ ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟି
ପୁଣି କେହି ପଡ଼ିଯାଇ ତଳେ ଯାଏ ଲୋଟି ।
ସତ୍ୟ ଯୁଗରେ ଯେମନ୍ତେ କେତୁକା ମଙ୍ଗଳ
ସମର କରନ୍ତେ ମହି ହେଲା ଟଳମଳ ।
ସେହିପରି ଦୁଃଶାସନ ଭୀମଙ୍କର ରଣ
ଆକାଶେ ଥାଇ ଦେଖନ୍ତ ଦେବଲୋକଗଣ ।
ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ପଡ଼ାପଡ଼ି ହୋଇ ବେହି ବୀର
ଲୋମ କୂପରୁ ରକତ ବହେ ଝର ଝର ।
କେହୁ କାହା ଜାନୁତଳେ ଗୁପିଦଏ ମୁଣ୍ଡ
କେ ନଖେ ବିଦାରିବାକୁ କରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ରକ୍ତ ମାଂସରେ ଜଡ଼ିତ ଦୁଇଙ୍କର କାୟ
ଦୁହେଁ ଦିଶନ୍ତ ଜାମଲା ତରୁବର ପ୍ରାୟ ।
ମୃତପିଣ୍ଡ ରକ୍ତମାଂସ ହୋଇଲା କାଦୁଅ
ସହି ନ ପାରି କମ୍ପିଲା ଧରା ଅତିଶୟ ।
ଭୁଜେ ଭୁଜ ପ୍ରହାରଣ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ
ରଟମଟ ଚୋବାଅନ୍ତି ଆପଣା ବଦନ ।
ବିକଟ ମୁଖ ଅଧରେ ରଦନକୁ ଚାପି,
ମନ୍ଦର ଗିରି ପ୍ରାୟେକ ଦୁହେଁ ବୀର ରୂପୀ ।
ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେଉଁ ହାଡ଼ ମେଦ ମାଂସ
କର୍ଦ୍ଦମ ହୋଇଣ ସେହୁ ଛୁଟିକ ଆକାଶ ।
ବାର ଯୋଜନ ଓସାର ଅଟେ ରଣଭୂଇଁ
ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯଥାସ୍ଥାନେ ମିଳନ୍ତି ସେ ଦୁଇ ।
ଉଭୟ ଦଳର ସୈନ୍ୟ ଗଲେ ଅପସରି
ଦେଖଣାହାରୀ ଦେଖିଲେ ଠିଆ ହୋଇ କରି ।

ତ୍ରେତାରେ ବାଳୀ ସୁଗ୍ରୀବ ଯଥା କଲେ ରଣ
ଭୀମ ଦୁଃଶାସନ ଯୁଦ୍ଧ ସେହିପରି ଜାଣ ।
ନାରଦ ଥଇଲେ ଯେନ କଳିର ଧୋକଡ଼
“ଲାଗୁ ଲାଗୁ” କହି ମୁନି ତହିଁ ଦେଲେ ଝାଡ଼ ।
ଲାଗିଲା ଦୁହିଙ୍କ ରଣ ହୋଇ ଅତିଶୟ
ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ସେ କଳହପ୍ରିୟ ।
ଭୀମ ଦୁଃଶାସନ ଦୁହେଁ କରନ୍ତି ସମର
ରଥ ଗଜ ଅଶ୍ୱ ସବୁ ହେଉଛନ୍ତି ଚୂର ।
କରନ୍ତି ଘୋର ସମର ତହିଁ ବେନି ବୀର
କମ୍ପିଲା ସ୍ୱର୍ଗ ମରତ ପାତାଳ ଯେ ପୁର ।
ପଡ଼ି ଉଠି କରି ଏକ ଅନ୍ୟକୁ ଭିଡ଼ନ୍ତି
ଭୂମି ଆକର୍ଷି ମାରନ୍ତି କରି ପାଦଗଣ୍ଠ ।
ବାହୁ ସ୍ଫୋଟ କରି ବୀରେ ଉଠନ୍ତି ବନ୍ଧନ
କାଳଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ଦେହ ବୁଲନ୍ତି ନୟନ ।
ଅବଶ ହେଲେ ଆସ୍ୱାସ ନ ଲଭନ୍ତି ବେନି
ଦୁହିଙ୍କର ପାଦଘାତ ନ ସହେ ମେଦିନୀ ।
ଭୀମସେନଙ୍କୁ ଗଡ଼ାଇ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସୁତ
ଛାତି ଉପରେ ମାଡ଼ିଣ ବସିଲା ତୁରିତ ।
ହିମବନ୍ତକୁ ମନ୍ଦର ଚାପିଲାର ପରି
ଭୀମଙ୍କୁ ଚାପିଣ ଦୁଃଶା ବସେ ସେହିପରି ।

× × ×

ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଭୀମ ହୋଇ ରଣଭୋଳ
ମାଡ଼ି ବସିଥିଲା ଦୁଃଶା ତାଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ।
କହନ୍ତି ଅଗସ୍ତି ମୁନି ଶୁଣ ନୃପବର
ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖ ଧରି ଯାଦବ-ଈଶ୍ୱର;

ଶତଶୃଙ୍ଗ ଶତଶୃଙ୍ଗ ବାଇଲେ ଦୃଢ଼ରେ
ଭୀମ ପଡ଼ିଥିଲେ ତଳେ ଶୁଣିଲେ କର୍ଣ୍ଣରେ ।
ଶତଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲା ତହୁଁ ଭୀମ
ଏକୋତ୍ତର ସିଂହର ତା ହେଲା ପରାକ୍ରମ ।
ଏକୋତ୍ତରଶତ ସିଂହବଳକୁ ପ୍ରକାଶି
ଉଲ୍ଟାଇ ବୃକୋଦର ରୂପେ ମାଡ଼ି ବସି ।
ଜଘନ ଝଟକେ ମାଡ଼ି ବସିଲା ଦୁଃଶାକୁ
ଗୋଚର ନୋହିଲା ତାହା ଉଭୟ ଥାଟଙ୍କୁ ।

* * * *

ସୀତାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା

(ବଳରାମ ଦାସ—ରାମାୟଣ, ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ)

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ସେ ଯେ ଜନକଦୁହିତା
ପଟୁଆର ଭିତରେ ଚାଲନ୍ତି ଦେବୀ ସୀତା ।
ମତ୍ତଗଜଗମନୀ ଯେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଏ
ଜଳେ ହଂସୀ ଗମନ ଯେସନେ ପାୟେ ପାୟେ ।
ଶରୀର ଝଟକଇ ବିଜୁଳି ତେଜ ଜିଣି,
ଷୋଳକଳା ଶଶୀ ଖସି ପଡ଼େ କି ଧରଣୀ ?
ନିର୍ଧୂମ ଅଗ୍ନି କି ଅବା ଆସୁଅଛି ଜଳି
ନବରତ୍ନେ ଜଡ଼ିତ କି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିତୁଳି !
ଋକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ କପି ଦେଖିଣ ମୋହ ଯାନ୍ତି
ବେଣ୍ଟକାରେ 'ଯେହ୍ନେ ବନଜୀବଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ।
ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ଦେବତାଏ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ
ଜାନକୀର ରୂପକୁ ସେ ଅଛନ୍ତି ଅନାଇ ।
ଶ୍ରୀରାମର ସନ୍ନିଧେ ମିଳିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ
ସେନାପତି ଯୂଥପତି ଚମତ୍କାର ଦେଖି ।
ମକର ଆଦିତ୍ୟ କି ପ୍ରଥମେ ଉଇଁ ଆସି
ଶ୍ରୀରାମର ଚରଣୀ ତେସନ ପ୍ରାପ୍ତ ଦିଶି ।
ରାମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେକ ବଇଦେହୀ
ଦୁଇ ଭିଡ଼ା ପଣତକୁ ଘୁଞ୍ଚିଣ ଉଭା ହୋଇ ।
"ହେ ଦଶରଥନନ୍ଦନ" ବୋଲି ସୀତା କାନ୍ଦି
"ମୁହିଁ ପଡ଼ିଥିଲି ଯେ ଅସୁର ଘରେ ବନ୍ଦୀ ।"

ଏ କର୍ମ ବିଧାତା ତୋତେ ମୋତେ ପୁଣି କଲା
ମୋ ପ୍ରସାଦେ ତୋତେ ଯେ କଳଙ୍କ ଉପୁଜିଲା ।"
ଏତେ ବୋଲି ଦେବୀ ଯେ ରୋଦଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ
ରାମ ମଝିରେ ଲୁହ ପକାନ୍ତି ଶୋକଭରେ ।
ମୁଖେ ବସନ ଦେଇଣ କାନ୍ଦନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣ
କାନ୍ଦନ୍ତି ରାଜା ସୁଗ୍ରୀବ ଜାମ୍ବବ ସୁଷେଣ ।
ଅଙ୍ଗଦ ହନୁମନ୍ତ ଯେ ଗନ୍ଧମାଦନ
ମହୀନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବଦ ଗବାକ୍ଷ ଯେ ସୁଶୋଧନ;
ନଳ ନୀଳ ଗବୟ ଯେ ପବନ ସମ୍ପାତ
ଦଶକାଳରୁଦ୍ର ଶତବଳ ଯେ କାନ୍ଦନ୍ତି ।
ରମଣୀ କାଳୀଞ୍ଜିନର ଶୋକ କହୁ ନୋହି
ଋକ୍ଷ କପି କାନ୍ଦନ୍ତେ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠୁ ମହୀ ।
ବିଭୀଷଣ ରାଜନ ସହିତେ ମନ୍ଦୋଦରୀ
ଲଙ୍କାପୁର ଅସୁରୀଏ ହାହାକାର କରି ।
ବାବୁ ବିଧାତା ରେ ଏହି ପତିବ୍ରତା ସତୀ
ରଘୁନାଥ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଯେ ପତି ।
ଯୁବାକାଳେ ଦୁହେଁ ଯେ ହୋଇଲେ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି
ଢେର ମାସେ ପୁଣି ଆସି ଏବେ ଭେଟ ପଡ଼ି ।
ମୁରୁଛି ନୁଆରଣ ରୋଦନ କରୁଛନ୍ତି
କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ଲୋକେ ଏହା ମନେ ବିଚାରନ୍ତି ।
ଘଡ଼ିଏକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ରୋଦନ ସେ କଲେ
ଶୋକ ସମ୍ଭାଳିଣ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୋଇଲେ—
"ଶୁଣସି ଜାନକି ଅଗୋ ଜନକଦୁଲଣୀ !
ତୋହର ନିମନ୍ତେ ମାଇଲି ମୁଁ ବଂଶପାଣି ।

ଅସୁର ବଳ ଧୂମାନ୍ତ କରି ପକାଇଲି
ସୁଗ୍ରୀବର ଛଳରେ ମୁଁ ବାଳକ ମାଇଲି ।
ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ମୁଁ ବାନ୍ଧିଲି ସେତୁବନ୍ଧ
ଯଶ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ନାଶି ଦଶକନ୍ଧ ।
ତୋହର ନିମନ୍ତେ ଜାଣ ନଲଙ୍ଘି ଏସନ
ଦେବଗଣେ ଅଜେୟ ମାଇଲି ଦଶାନନ ।
ରଘୁକୁଳର କଳଙ୍କ ଫେଡ଼ିବାର ଅର୍ଥେ
ଦଶକନ୍ଧ ଛେଦିଲି ବିଷମ ଶରଘାତେ ।
ଅସୁରର ଘରେ ଗୋ ଯେବଣ ନାରୀ ଥିଲି
ସେ ପୁଣି କୁଳବଧୂ ଗୋ କେମନ୍ତେ ଯୋଗାଇଲି ।
ମୁହିଁ ପରିଗ୍ରହ ଆଉ ନ କରଇ ତୋତେ
ତୁ ଜନକଦୁହିତା ନ ଯୋଗାଉ ଯେ ମୋତେ ।
ଦଶଦିଗରେ ତୁ ଯେଣେ ପାରୁ ତେଣେ ଯାଅ
ଆଉ ତୁ ମୋତେ ଗୋ ମନେ ଆଶା ନ ବଢ଼ାଅ ।"
ଶ୍ରୀରାମ ମୁଖରୁ ଯେ ଏସନ ଶୁଣି ବାଣୀ
ସ୍ତବଧ ହୋଇଲେ ଯେ ସକଳ ଲୋକ ଶୁଣି ।
ଦେହରୁ ଗୁଡ଼ି କି ଉଡ଼ି ଗଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ
ସୁଗ୍ରୀବ ଅଙ୍ଗଦ ଜାମ୍ବବ ଯେ ବିଭୀଷଣ ।
ହନୁମତ ନଳ ନୀଳ ଗନ୍ଧମାରଦନ
ସୁଷେଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବୀର ମହେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦନ;
ଅଷ୍ଟସେନା ଆବର ପଞ୍ଚଶ ଯୂଥପତି
ଋକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ଅନେକ କପି ଯେ ପ୍ରକୃତି;
ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇଣ ଚାହାନ୍ତି ଜଳଜଳ
ଉପ୍ରୋଧ ଗୁଡ଼ି ବୋଇଲେ ଯହୁଁ ରଘୁବାଳ ।

ଶୁଣି ବଇଦେହୀର ଯେ କପାଳ କଣ୍ଟିଲା
ହୃଦପଦ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସେ କଥାନ୍ତ ବାଣ୍ଟିଲା ।
ବିଚାରିଲା "ରାମର ହୋଇଲା କୋପ ମୋତେ
ଭୁଞ୍ଜିବ ନାହିଁ କି ମୁହିଁ ଅର୍ଜିଅଛି ଯେତେ ?"
ଏତେକ ଭାଳି ଦେବୀ ସ୍ତବଧ ହୋଇଅଛି
ପୁଣି ତମ ନ କହି, ବୋଇଲେ ରଘୁବଚ୍ଛି—
"ତୁମ୍ଭ ଯେବେ ଦଶାଦଗେ ନ ଯିବୁ ରେ ନାରୀ
ଭରତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭ୍ରାତା ଅଟଇ ମୋହର ।
ଏହାଙ୍କର ଘରଣୀ ହୋଇଣ ଘର କର
ଉଚିତ ନୋହିଲେ ବିଭୀଷଣକୁ ତ ବର ।
ଏ ଲଙ୍କା ନଗ୍ରକୁ ଗୋ କୈଳାସ ସୁଖେ ଥାଇ
ତୋହଠାରେ ମୋହର ଗୋ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ନାହିଁ ।
ସୁଗ୍ରୀବ ଅଙ୍ଗଦ ହନୁ ଜାମ୍ବବକୁ ଚାହିଁ
ଯେ ମନକୁ ରୁଚଇ ଗୋ ବର ତାକୁ ଯାଇ ।"
ଶୁଣି ବଇଦେହୀ ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ ଯେ କଲା
ଶ୍ରୀରାମର ମୁଖ ଚାହିଁ ବଚନ ବୋଇଲା—
"ଋଷିଙ୍କର କୁଳେ ମୁହିଁ ହୋଇଅଛି ଜାତ
ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ଯେ ବିଭା ଦେଲେ ମୋର ତାତ ।
ନଟନାରୀଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ମୋତେ ତୁ ବୋଲନ୍ତି
ଏତେକ ନ ଜାଣିମା ପଣେ କି ପ୍ରଭୁ କହନ୍ତି ?
ତୁମ୍ଭେ ଶତ୍ରୁଜିତ, ମୁହିଁ ତ ନରେନ୍ଦ୍ରର ରାଣୀ
ଦୁଇ କୁଳେ ବିଶୁଦ୍ଧା ଜଗତେ ମୋତେ ଜାଣି ।
ଏବେ ଅବଗୁଣ ଯେଣୁ ମୋତେ କୋପ କରି
ହାନି ଲାଭ କଥାକୁ ତ ବିଚାର ନ କରି ।

ହେ ସ୍ୱାମୀ, ମୋହର ବୋଲ ଏବେ ତୁହି ଶୁଣ
ଆନ ନାରୀଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ମୋତେ ତୁ ନ ମଣ ।”
ଶ୍ରୀରାମ ବୋଇଲେ ଯେ କିଞ୍ଚିତ କୋପ କରି—
“ନାରୀଜାତିଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ଯିବା କେଉଁପରି ?
ନୁହଇ ମୁଁ କୁପୁରୁଷ ନ ନେବଇ ତୋତେ
ସତ୍ୟ କଥା କହୁଅଛୁ ମୁଁ ତୋହ୍ ଅଗ୍ରତେ ।”
ଶୁଣି କୋପ କରିଣ ବୋଇଲେ ବଇଦେହୀ—
“ଆନ ନାରୀ ପରି ମୋତେ ନ ମଣ ଗୋସାଇଁ !
ତୁ ଏବେ ପରୀକ୍ଷା କରି ମନ ମଧ୍ୟେ ବୁଝ
ଇହଲୋକ ପରଲୋକ ଦୁଇ ଲୋକ ଶୁଝ ।
ତିନି ପୁର ଲୋକଙ୍କୁ ତୁ ଜାଣସି ଗୋସାଇଁ,
ଜଳନ୍ତା ଅନଳେ ମୁହିଁ ପଶିବି ଝସାଇ ।
ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ବେଗେ ଅଗ୍ନି ଆରୋପଣ କର
କିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେ ଅବଗୁଣ ଧର ?
ଏ ମୋହର ପ୍ରାଣପତି ପ୍ରତେ ଯେତ୍ନେ ଯାଇ
ତାହା ମୁହିଁ କରିବି ଯେ କଥା ଥାଉ ରହି ।
କିପାଇଁ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ନ କରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ଅଗ୍ନି ଜାଳିଦିଅ ମୁଁ ପଶିବି ଏହିକ୍ଷଣେ ।”
ଶୁଣିଣ ସଉମିତ୍ରି ଶ୍ରୀରାମ ମୁଖ ଚାହିଁ
ଦୃଷ୍ଟି ଅନୁମତେ ଯେ ଶ୍ରୀରାମ ଦେଲେ କହି ।
ରଘୁନାଥ ସନମତ ଜାଣିଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଥାଟ ପେଷି କାଠ ବୋହି ଆଣିଲେ ବହନ ।
ଧେଣୁ ଅଗ୍ନି ବାଣ ଯେ କାଢ଼ିଣ ଜାଳିଦେଲା
ପ୍ରଖର ଅନଳରାଶି ଜଳିଣ ଉଠିଲା ।

ବିଭୀଷଣ ଘରୁ ଘୃତ ଅଣାଇଲା ଧାଡ
ଜଳନ୍ତା ହୁତାଶନର ଉପରେ ଢାଳନ୍ତି ।
ଦକଘଲ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ଜଳିଲା ବହ୍ନି
କପଟର ଘାଏ ଦୂର ହୋଇଲେ ସଇନ ।
ଦେଖିଣ ଜାନକୀର ପରମ ତୋଷ ଚିତ୍ତ
ପୂର୍ବମୁଖ ହୋଇଣ ବୋଲନ୍ତି ସେ ଏମନ୍ତ—
"ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ମନେଁତ୍ର ମୋହର ଥାଉ ଥାଇ
ହେ ହୁତାଶନ ଦେବତା, ପକା ମୋତେ ଦହି ।"
ଏସନେକ ବୋଲିଣ ପାଣିକ ଯେହ୍ନେ ପଶି
ଜଳନ୍ତା ହୁତାଶନରେ ବଇଦେହୀ ଝାସି ।
ଦେଖିଣ ହାହାକାର ସକଳ ଲୋକ କଲେ
ନିଶ୍ଚୟ ଜାନକୀ ପ୍ରାଣ ନାଶିବ ବୋଇଲେ ।
କିପାଇଁ ରଘୁନାଥ ଯେ କଲେ ପାପ କର୍ମ
ଜାଣିଲେ ସତେ ଲୋକକୁ ଝିଙ୍ଘାସଇ ଧର୍ମ ।
ଯାହାର ନିମନ୍ତେ ଗୋ ଏଡ଼େକ କର୍ମ ହେଲା
ସେ ମହାସତୀକ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟେ ପୋଡ଼ି ଦେଲା ।
ରକ୍ଷ ଅସୁରଙ୍କର ବୋବାଳି ଅପ୍ରମାଣ
ବୋଇଲେ ଏଡ଼େ ଦୁର୍ଦ୍ଦୟ ଅଟେ ରାମ ରାଣ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାଣ୍ଡୁ ନ ଦେଲା ଅଗ୍ନି ସର୍ପ ଘଟ
କିପାଇଁ ଜାନକୀକି ସେ ଦେଲା ଏଡ଼େ କଷ୍ଟ ?
ମନ୍ଦୋଦରୀ ସହିତେ ଯେତେକ ନାରୀମାନେ
ଡରେ ଥରହର ଯେ ହଲନ୍ତି ମନେ ମନେ ।
ଝିଙ୍କୁରନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମର ନାହିଁ ନା ଓକ୍ରୋଧ
କିପାଇଁ ସେ ରାବଣକୁ ନ କରିବ ବଧ ?
ଲଙ୍କା ରାକ୍ଷସ ରାକ୍ଷସୀ ରୋଦନ କରନ୍ତି
ଶ୍ରୀରାମକୁ ମନେ ବଇରାଗ ସେ ଧରନ୍ତି ।

ଏଡ଼େ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇଲ କଉଶଲ୍ୟା-ସୁତ
ଏହା ପରା ଘ୍ରିଣକି ନ କଲ ସନମତ ।
ଋକ୍ଷ କପି କାନ୍ଦନ୍ତି ଯେ କଲୁ ଏଡ଼େ ରଣ
ଏତେ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ିବାର ହେଲ ଅକାରଣ ।
ହେ ରଘୁନାଥ, ଧଇଲୁ କିମ୍ପାଁ ପାପ ବୁଦ୍ଧି
ହୁତାଶନେ ଧ୍ୱଂସିଲୁ ଯୁବତୀ ରତ୍ନନିଧି ।
ଅଷ୍ଟ ସେନା ଯେ ପଞ୍ଚଶ ଯୂଥପତି କାନ୍ଦି
ବସ୍ତ୍ରହିଁ ନ ସମ୍ଭାଳନ୍ତି କେଶହିଁ ନ ବାନ୍ଧି ।
ସୁଗ୍ରୀବ ବିଭୀଷଣ ଅଙ୍ଗଦ ହନୁମନ୍ତ
ନଳ ନୀଳ ସୁଷେଣ ତାରକ୍ଷ୍ୟ ଜାମ୍ବବନ୍ତ ।
ଓପ୍ରୋଧେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ଯେ ନ ବୋଲନ୍ତ କିଛି
ସବୁଙ୍କର ଦେହ ଯେ ଆଉଟି ହେଉଅଛି ।
ଗଳ ଗଳ ନୟନରୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ
ବୁକୁରେ କୋଡ଼ି ହୁଅଇ ସୁମିହାରି ବାଳ ।
ଶ୍ରୀରାମହିଁ ମନରୁ ମୂରୁଛି ନୁଆଁରଲେ
"ସୀତା ସୀତା" ବୋଲି ଆପେ କାନ୍ଦଣ ଉଠିଲେ ।
"ହା ହା ଜାନକୀ ଗୋ, ତୁହି ଜନକଦୁହିତା
କଥାର ଛଟକେ ହରାଇଲି ଆଗୋ ସୀତା !
କି ପାପବୁଦ୍ଧି ଯେ ପ୍ରସରିଲା ମୋର ଚିତ୍ତେ
କେବଣ ମୂର୍ଖପଣେ କହିଲି ଏହା ତୋତେ ।
ଏ ଜନ୍ମେ ସଖୀ ଗୋ, ତୋତେ ଦେଖିବି ଯେ ନ
ତୋହର ପରା ସୁନ୍ଦରୀ ପାଇବଇ କାହିଁ ?
କାହାର ବୋଲେ ମୁଁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ କୃତ୍ୟ କଲି
ମୋ ପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭୀକି ଅଖଡ଼େ ହରାଇଲି !"
ଏସନେକ ବୋଲିଣ କାନ୍ଦନ୍ତି ରାମରାଣ
ରଘୁନାଥ କାନ୍ଦନ୍ତେ ଝୁଲନ୍ତି ସୁରଗଣ ।

କେବଣ ପ୍ରକାରେ ବୋଧ ହେବେ ରାମରାହୁ
କେବଣ ମତେ ଜାନକୀ ଦେବୀ ପ୍ରାଣ ରହୁ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଆଦ ଦେବତାଏ ଏସନ ବିଗୃରି
ରୁଦ୍ର ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଗୋ ଦେବୀ ଶାକମ୍ଭରୀ !
ଜଳନ୍ତା ଅଗ୍ନିରେ ଯେ ପଶିଲେ ଦେବୀ ସୀତା
ଚଉଦ ଭୁବନ ଲୋକେ ପାଉଛନ୍ତି ଚିନ୍ତା ।
ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ରୋଦନ କହିଲେ ନ ସରି
ଅଗ୍ନି କି ତେରଛୁ ଯେ ଗୃହାନ୍ତ ରାବଣାରି ।
ଧୂମର ଘାଏ ନୂଆରି ଭୁଲେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ
ନଥ ବୋଲି ବେଢ଼ିଣ ବୁକୁରେ କୋଢ଼ ହୋଇ ।
ଏସନ ବେଳେ ଜଳନ୍ତା ହୁତାଶନ ମଧ୍ୟେ
ପୁରୁଷେକ ଦଶିଲ ଦେଖିଲେ ସୁରସିଦ୍ଧେ ।
ଅଗ୍ନିର ଭିତରୁ ସେହି ହୋଇଲା ବାହାର
ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟେକ ଯେ ଦେହ ଦଶଇ ତାହାର ।
ସୀତାକୁ ଆଗ କରି ଶ୍ରୀରାମ ଆଗେ କହେ
"ଏ ସେ ଅପାପୀ ଅଟଇ ଜାଣ ବଇଦେହୀ ।"
ଏମନ୍ତ କୃତ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖଣାହାରିମାନେ
ଉବୁରା ଉବୁର ହୋଇ ଧାମନ୍ତ ବହନେ ।
ହୁତାଶନକୁ ବେଢ଼ିଣ ଶୁଣନ୍ତ ସମ୍ବାଦ
ସମସ୍ତ ଲୋକେ ହୋଇଣ ଅଛନ୍ତ ପ୍ରବଧ ।
ଅଗ୍ନିର ଭିତରେ ଥାଇ ବୋଲନ୍ତ ପୁରୁଷ
"ହେ ଦେବ, ଜାନକୀର ଯେ କିଛୁ ନାହିଁ ଦୋଷ ।
ଏହା ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କହୁଅଛି ତୋତେ
ମାନବଯୋନିରେ ତୁ ଯେ ନ ଚିହ୍ନିଲୁ ମୋତେ ।

ମୁହିଁ ତୋତେ ଜାଣଇ ତୁ ପରମ ପୁରୁଷ
ଅନନ୍ତ ମୂରତି ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ପୀତବାସ ।
ଏହି ସୀତା ଅଟଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ କମଳାକ୍ଷୀ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଏ ବିଷ୍ଣୁ ପାଟରାଣୀ ।
ଦେବସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନୁହନ୍ତି ଏହାଙ୍କୁ ସରି
ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ ଏହି ଜନକକୁମାରୀ ।
ଅଗ୍ନିର ଶିଖାକୁ ଏହି ଲଙ୍ଘି ତ ପାରିବ
ଏ କଥା ଗୋଟି ଯେ ସତ୍ୟ, ନ ଭାଳ ରାଘବ !
ସୀତା କମଳାକ୍ଷୀ ଜାଣ ଅଗ୍ନିର ସମାନ
ଏହା ଛୁଇଁବାକୁ କି ଭାଜନ ଦଶାନନ !
ମତ୍ତଗଜଗାମିନୀ ଏ କମଳଆନନୀ
ଦରିଦ୍ର ଜନଙ୍କର ଏ ଦୁଃଖବିନାଶିନୀ ।
ମୁହିଁ ହାଦେ ବୋଲୁଛି ଏହାର ପାପ ନାହିଁ
ପ୍ରତିଗ୍ରହ କର ଏ ସୀତାକୁ ତୋଷ ହୋଇ ।”
ସେ ପୁରୁଷ ବଚନେ ଶ୍ରୀରାମ ତୋଷ ହେଲେ
ଆସ ଆସ ଜାନକୀ ଗୋ ବୋଲିଣ ବୋଇଲେ ।
ସୀତାଙ୍କୁ ସମର୍ପି ସେ ପୁରୁଷ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ
ସାଧୁ ସାଧୁ ବୋଇଲେ ଦେଖଣାହାରୀମାନେ ।
ଅଗ୍ନିର ଭିତରୁ ସୀତା ହୋଇଲେ ବାହାର
ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେକ ରୂପ ଯେ ତାହାର ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରାୟେକ ମୁଖ ଦଶି
ଶ୍ରୀରାମ ଯେ କୋଳ କରି ଘେନଗଲେ ଆସି ।

* *

ଗୋପିକା ବିଳାପ

(ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ—ଭାଗବତ; ୧୦ମ ସ୍କନ୍ଧ)

ଗୋପୀଏ ବସି ବାଲିକୁଦେ କାନ୍ଦନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
ହେ ନାଥ ଯଶୋଦାକୁମର ତୋ ଜନ୍ମ କାଳୁଁ ଗୋପପୁର ।
ଦରିଦ୍ର ଦୁଃଖୀ ତ ନ ଜାଣି ଆମ୍ଭର ଘରେ କମଳାଣି ।
ଅନେକ ହୋଇଲା ସମ୍ପଦ କେ କହୁ ଆମ୍ଭର ଆନନ୍ଦ ।
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଅଟୁ ତୁହି ତୋତହୁଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ।
ତୋର ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରି ତୋ ମୁଖ ଚୁହିଁ ଧନ ହରି ।
ମୁରଲୀନାଦେ ଶୁଣାଇଲୁ ମୁଖୁଁ ଅମିୟ ରସ ଦେଲୁ ।
ଘୋର ଗହନ ବନେ ଥୋଇ ଅନାଥ କରି ଗଲୁ କାହିଁ ?
ଏବେ ଦେଖାଅ ପଦ୍ମମୁଖ ତାରେ ଜୀବନ ଆମ୍ଭ ରଖ ।
ତୋହର ଆଶେ ବ୍ରଜନାରୀ ଏ ବେଶେ ତୋତେ ଅନୁସରି ।
ଆମ୍ଭର ଆରତ ଧନାଣୁ କୋଟିଏ କାମ ପ୍ରାୟ ଦଶୁ ।
ତୋର ସେବକ ଦୁଃଖ ନାଶୁ ଭରଷ ଜନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସୁ ।
ତୋର ସେବକ ଆମ୍ଭେମାନେ ତୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ନୟନେ
ପଥ ନ ଦିଶେ ସଙ୍କଟକାଳେ ବୁଡ଼ାଇ ଗଲୁ ଶୋକଜଳେ ।
ହେ ନାଥ କମଳଲୋଚନ ଦେଖାଅ ନିର୍ମଳ ବଦନ ।
ତୋ ମୁଖକମଳର ତେଜେ ପଦ୍ମ କୁମୁଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗଞ୍ଜେ ।
ସେ ଧନେ କିଣିଲୁ ଆମ୍ଭନ୍ତ ଏ ବନେ କଲୁ ତ ଅନାଥ ।
ସୁରତନାଥ ତୁ ଆମ୍ଭର କିଣିଲ ଦାସୀ ଆମ୍ଭେ ତୋର ।
ଯାହାକୁ କିଣି ଧନ ଦେଇ ଜେ ତାକୁ ଛଡ଼େ ଖରଗ୍ରାହୀ ।
ସେ କ ନୁହଇ ତାରେ ବଦ୍ଧ ବେଦ ପୁରାଣେ ହୋଏ ବାଦ ।
ଅନେକ ଦୁଃଖୁ ଅଛୁ ରଖି ଏବେ ତୁ କରୁ ନିରମାଖି ।
ବକା ଦଇତ ଅଘାସୁର ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷା ମହାଘୋର ।

ବନ ଅନଳ ଷଣ୍ଢା ମୁଖୁଁ   ତୁ ନାଥ ରଖିଛୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ତୋହର ପାଦ ଆଶ୍ରେ କରି   ଜନ୍ମ ମରଣକୁ ନ ଡରି ।
ତୁ ନୋହୁ ଯଶୋଦାକୁମର   ଜୀବନ ଅଟୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ହୃଦେ ଥାଇ   ଅନ୍ତର ଜାଣୁ ଭବଗ୍ରାହୀ ।
ତୋତେ ଚିହ୍ନିଲ ବେଦବର   ନାଶିଲୁ ଅବନୀର ଭାର ।
ତେଣୁ ଯାଦବକୁଳେ ଜାତ   ତୋହର ନାହିଁ ଆଦଅନ୍ତ ।
ହେ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ଚୂଡ଼ାମଣି   ଆମ୍ଭର ଶିରେ ଦଅ ପାଣି ।
ତୋହର କର ବ୍ରହ୍ମସଶି   ଶରଣଜନ ଭୟ ନାଶି ।
ପଦ୍ମରୁଁ ଅତି ସୁକୁମାର   କମଳା ବରିଅଛି ବର ।
ତୋହର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ   ବନେ ଗୋରୁଙ୍କ ପଛେ ଥାଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହୁଁ ପାପ ନାଶେ   ଜଳଧିତନୟା ବଶେଷେ ।
ସହସ୍ର ଫଣା କାଳୀୟର   ସୁନ୍ଦର କଲୁ ଚିହ୍ନକର ।
ଆମ୍ଭର ହୃଦେ ତା ଲଗାଅ   କାମ ଅନଳ ତୁ ଲିଭାଅ ।
ତୋହର ମଧୁର ବଚନ   ହୃଦେ ଭାବନ୍ତି ମୁନିଜନ ।
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ପରିବାରି   ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଲୁଁ ମୁରାରି ।
ତୋର ଅଧରୁ ସୁଧା ଦେଇ   ଜୀବନ ରଖ ଭବଗ୍ରାହୀ ।
ତୋର ଚରିତ ସୁଧାବାରି   ଶ୍ରୁତି ଯୁଗଳେ ପାନ କରି ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାପ ନାଶେ   ଦୁରିତମାନ ଦେହୁଁ ଧ୍ୱଂସେ ।
ପବିତ୍ର କରେ ଶ୍ରୁତିପଥ   ଶିବ ଜପଇ ଅବିରତ ।
ତେଣେ ଯେ ହୋଏ ଉନମତ୍ତ   ସେ ନର ଚତୁର୍ବର୍ଗଦାତା ।
ତୋ ଦରହସିତ ବଦନ   କୋମଳ ମଧୁର ବଚନ ।
ଧ୍ୟାନ ମଙ୍ଗଳ ତୋ ବିହାର   ଏକାନ୍ତ କଥା ହୃଦେ ହାର ।
କପଟ ପ୍ରାୟ ତୋର ସ୍ମିତ   ଆମ୍ଭର ମନ ଏ ଦହନ୍ତି ।
ତୁ ନାଥ ଗୋରୁଙ୍କର ମେଳେ   କାନନେ ଯାଉ ଯେତେବେଳେ
କୋମଳ ପାଦପଦ୍ମ ତୁହିଁ   ଆମ୍ଭର ହୃଦୟ ଦହଇ ।

କାଷ୍ଠ ପାଷାଣ ତୃଣ ଲାଗି   ନ ପୁଣ ହୋଇ ଦୁଃଖଭାଗୀ ।
ଯେବେ ଲୋଚନେ ଦେଖୁ ତାହା   ତେବେ ଏସ ସ୍ଥିର ହୁଏ ହିଆ ।
ବନୁଁ ଯେ ଆସୁଁ ଦିନ ଅନ୍ତେ   ବାହାର ହୋଇ ଦେଖୁ ପଥେ ।
କପାଳେ କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ   ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ଗୋରଜ ଦେଖି ଭାର ଦେହେ   ଆମ୍ଭ ଜୀବନ କାମ ଦହେ ।
ତୋର ଅବ୍ୟୟ ପଦ୍ମପାଦ   ଶରଣ ଜନଙ୍କ ସମ୍ପଦ ।
କମଳା ଦଣ୍ଡେ ନ ଛାଡ଼ଇ   ଆପଦକାଳେ ଯାହା ଧ୍ୟାଇ ।
ଅନେକ ସୁଖ ପ୍ରସବଇ   ରଖ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ସୁରତପଣେ ବଳସ୍ୱାର   ଶୋକ ବିନାଶୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସୁସ୍ୱରେ ବେଣୁନାଦ ଫୁରେ   ଜନ୍ମ ମରଣ ତାପ ହରେ ।
ଗୋରୁ ଚରାଇ ଯାଉ ବନେ   ତୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ନୟନେ
ନିମିଷେ ଯୁଗ ପ୍ରାୟ ମଣୁ   ଖୁବୁ ଗଉରବ ନ ଜାଣୁ ।
ତୁ ଯେତେବେଳେ ଗୋଠେ ପଶୁ   ପଥେ ମୁରଲୀନାଦ ଘୋଷୁ ।
କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ବଦନ   ଦେଖି ନ ଟଳଇ ନୟନ ।
ପ୍ରିତ ଜନସ୍ୱ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ   ଆମ୍ଭେ ଏଢ଼ିଲୁ ତୋର ପାଇଁ ।
ସୁସ୍ୱରେ ବାଇ ବେଣୁ ଗୀତ   ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ମୂରୁଛିତ ।
ସଙ୍ଗେ ଆଣିଲୁ ଘୋର ବନେ   ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜିଲୁ କେସନେ ।
ଏତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ତୋ ଶରୀର   ବିଶ୍ୱାସ ନାଶିଲୁ ଆମ୍ଭର ।
ଶୁଣି ତୋ ଏକାନ୍ତ ବଚନ   ହୃଦୟ ଦହଇ ମଦନ ।
ଅଳପ ହାସ ମୁଖ ଦେଖି   ପିଛୁଡ଼ି ନ ପାରୁ ଯେ ଆଖି ।
ତୋର ଶ୍ରୀମୁଖକୁ ଅନାଇ   ଆମ୍ଭର ମନ ନ ରହଇ ।
ଆମ୍ଭ ଆରତ ଖଣ୍ଡିବାରେ   ତୋହର ଜନ୍ମ ଗୋପପୁରେ ।
ସୁଫଳ କରଇ ସଂସାର   ହେଲେ ଗଞ୍ଜଇ ତମ ଘୋର ।
ତୋ ପାଦୁଁ ଆନ ଗତି ନାହିଁ   ନିରାଶ ନ କର ଗୋସାଇଁ ।

* * * *

ବାରମାସୀ କୋଇଲି

(ଶଙ୍କର ଦାସ)

ଅରେ ବାବୁ ସୂତ୍ରଧାର ! କି ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ତୋହର
କାଢି କଉଶଲ୍ୟା କୋଳରୁ କୈକେୟୀ ଅରଣ୍ୟକ କେଉଁ ଦିଶ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଏହୁ ମାର୍ଗଶିର ମାସ । ଜାଡ଼ର ପଡ଼େ ବିଶେଷ
ଶୀତଳ ପବନ ବହେ ଘନ ଘନ ମୋ ପୁଅ କରିବ କିସ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ପୁଷ ମାସେ ବଡ଼ ଶୀତ । କଷ୍ଟ ହୁଏ ଅପ୍ରମିତ
ଛିନ୍ନ ବସନରେ ବୃକ୍ଷ ବକଳରେ କି ଦୁଃଖ ନ ହେବ ଜାତ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ମାଘରେ ଥଣ୍ଡା ଅଧିକ । ଶରୀର ଦୁଃଖ-ଦାୟକ
ଅମୂଲ୍ୟ ସୁପାତ୍ର ତେଣୁ ରଘୁପତି ବୁଲୁଛି କାନନଯାକ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଫଗୁଣେ ଫଗୁ ଖେଳରେ । ମାତିଛନ୍ତି ଘରେ ଘରେ
ମୋ ଅନ୍ଧୁଣୀ ଧନ ମୋଠୁଁ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭସାଇଲା ଶୋକଜଳରେ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଚଇତ୍ର ମାସରେ ଖରା । ନୀରସ କରଇ ଧରା
ଶରୀରରୁ ଝାଳ ବହେ ଅନର୍ଗଳ ପରାଣ ହୁଏ ଧାବରା,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ବଇଶାଖ ଖରା ଗୃହୁଁ । ବାହାରକୁ କେହେ ଯାଇ,
କେଉଁ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଜୀବନ ବିକଳେ ଥିବ ମୋର ପୁଅ ରହି,
ଲୋ କୋଇଲି ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନନ୍ଦନ । ଜାନକୀ ସଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ନାନା ପକ୍ୱଫଳ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିବେ ବିଧୁର ଏ ବିଡ଼ମ୍ବନ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ମେଘ । ଗରଜଇ ଯେନ୍ତେ ବାଘ
ବେଳେ ବେଳେ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଅଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ଘୋଟିଯାଏ ଚଉଦିଗ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଦେଖ ଧାରା ଶିରାବଣ । ଜଳ ପଡ଼େ ଅନୁକ୍ଷଣ
ଘର ଘାଟ ନାହିଁ ମୋ ଦୁଃଖୀ ସଙ୍ଗାତ କିରୂପେ କାଟିବ ଦିନ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଭାଦ୍ରବ ହେଲେ ପ୍ରବେଶ । ସୁନିର୍ମଳ ଦଶଦିଶ
ଅତି ସୁକୁମାରୀ ଜନକକୁମାରୀ ମନେ ଭାଳୁଥିବ କିସ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଆଶ୍ୱିନେ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ । କରଇ ମନ ହରଣ
କେତେ ମତେ କେତେ ଉତ୍ସବ କରନ୍ତେ ଘରେ ଥିଲେ ରଘୁଗଣ,
ଲୋ କୋଇଲି ।
ଏ ମହା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ । ଭଣିଲେ ଶଙ୍କର ଦାସ
ସୀତା ସଙ୍ଗେ ଘେନି ରଘୁକୁଳମଣି ଭୋଗ କଲେ ବାର ମାସ,
ଲୋ କୋଇଲି ।

* *

ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରଳାପ

(ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ—ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ)

୧୦ମ ଛାନ୍ଦ—ତାଳ ଝୁମ୍ପା, ଭୁଲାଭଣା ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।

ରାଗ—ମହ୍ଲାର

ଚରଣ ଅରୁଣ ରାଜେ,
(ତହିଁ) କନକ ନୂପୁର ସାଜେ,
କଟି କିଙ୍କିଣୀ ଘଣ୍ଟି ଠଣରଣ କଙ୍କଣ ଝଙ୍କ ବାଜେ ।
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା,
କହ୍ନାଇ ପାଖକୁ ଯାଉ କିନା,
ରତନ ବସନ ହାର କଙ୍କଣ ଯାହା ମାଗୁ ତାହା ନେଉ କିନା ।୧।
ସଜଳ ଜଳଦ କାନ୍ତ,
ନୀଳମଣି ଜିଣି ଶାନ୍ତ,
ଅମଳ କମଳ ମୁଖ ମଞ୍ଜୁଳ ଅଳକି ଅଳକାପନ୍ତ
ଗୋ ଦୂତି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· ।୨।
ଅରୁଣ ଅଧର ରାଜେ,
ମୁରଲୀ ମଧୁର ବାଜେ,
ନାଚେ ମୋତିବର ଗଗନେ କି ଶୁକ୍ର ଅଧର ପରେ ବିରାଜେ
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· ।୩।
ଭାଲେ ଚନ୍ଦନର ବିନ୍ଦୁ
ନିନ୍ଦିତ ଜଳଦେ ଇନ୍ଦୁ
ମଣ୍ଡିତ କୁଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ଚଣ୍ଡ କିରଣ ନିନ୍ଦୁ,
ଗୋ ଦୂତି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· ।୪।
କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ଚୂଳେ,
ରଞ୍ଜିତ ବିବିଧ ଫୁଲେ,

ବାନ୍ଧେଁ ଝଲମଲ୍ ମୟୂର୍‌ପୁଚ୍ଛ ମତ୍ତ ମଧୁକର ଭୁଲେ,
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୫ ।
ମୋତେ ସଜ କର ସଖି,
କହ୍ନାଇକି ଯିବ ଦେଖି
ମୁରଲୀ ବଜାଇ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି ଦୂରୁଁ ଠାରୁଥାଇଁ ଆଖି
ଗୋ ଦୂତି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୬ ।
ମୋର ଚରଣେ ଦଅ ପାହୁଡ଼
ବନେ କରୁଥିବ ଧାଉଡ଼,
ପାଦ ରୁଣୁ ଝୁଣୁ ଶବଦ ଶୁଣିଣ କହ୍ନାଇ ଆହୁଡ଼ ବାହୁଡ଼
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୭ ।
ନେତ ପିନ୍ଧଆ ମଣ୍ଡାପଡ଼ିଆ
କହ୍ନାଙ୍କି ଯିବ ଲୋଭିଆ
ଖଞ୍ଜି କରେ ଚୂଡ଼ା ଗୁଞ୍ଜାର ବନ୍ଧ ସମନାଧ ଗରଗଡ଼ିଆ
ଗୋ ଦୂତି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୮ ।
କୁଶ ଦାମ ପଶ୍ ବଦ
(ମୋର) ବାହୁଟି ଉପରେ ବାନ୍ଧ,
ଶ୍ରବଣେ ଭର ମୋ ଝଲଢ଼ ଚନ୍ଦ ଫେର ତା ମୁକୁତା ବନ୍ଧ
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୯ ।
(ମୋର) ମୁକୁତା ପାଞ୍ଚ ଗୋଟିଆ
(ଖଞ୍ଜିଦେ) ମୋର ନାସା ପୁଟିଆ
(ମୋର) କହ୍ନାଇ ପାଶକୁ ବାଜ ଯାଉଥିବ ଝମକ ଝମକ ଝୁଣ୍ଟିଆ
ଗୋ ସଖି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୧୦ ।
ଏତେ କହ୍ନ କର ବାଳୀ
ମୋହେଣ ପଡ଼ିଲା ଢଳ

ଧାଇଁ ଧର ସଖୀ ସ୍ୱେଦନ କରନ୍ତି ଆଲଟ ଚାମର ଢାଳ
ଗୋ ଦୂତି, ତୁ ଯାଉ କିନା ··· । ୧୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ ବାଦ୍ୟ
ଗଗନେ ଉଚ୍ଛୁଳେ ନାଦ
ଦେବ କହେ ପ୍ରଭୁ କେବେହେଁ ନୋହିବ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବ ବିଚ୍ଛେଦ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଦଶମ ଛାନ୍ଦେ,
ରାଧିକା ପ୍ରଲାପ ଗୋପୀ ବିଳାପ ବନ୍ଧେ
ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ପ୍ରସ୍ତାବ
କହିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଶ୍ରୀ ମୁଖ ପ୍ରଭୁ ଆପ । ୧୩ ।

* * *

ଗୋପାଙ୍ଗନା ବିଳାପ

(ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ—ରସକଲ୍ଲୋଳ; ୨୬ ଶ ଛାନ୍ଦ)

ପଦ୍ୟପଠ—କାଳିଆ ଧନ

ବାରେ ନ ଦେଲେ, ଦରଶନ—ବୃନ୍ଦେ

ରାଗ କାମୋଦ

କୃଷ୍ଣ କଂସନଗର ଯିବା ଶୁଣି କାତର
ସକଳ କଳାକରମୁଖୀ,
କାକୁସ୍ଥ ହୋଇ ଧୀରେ କହନ୍ତ କୋମଳରେ
କଂକଣ ନୟନରେ ରଖି, ହେ କୃପାନିଧି ।
କେମନ୍ତେ ନିଞ୍ଛିବୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ଏ ବିଧୁର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
କରି ମନ୍ତ୍ର-ଜଳରେ ହୃଦୟ-କମଳରେ
ଧଇଲ ଏମନ୍ତ ଦମ୍ଭକୁ ହେ । ୧ ।
କ୍ରୂର କୁସୁମଧନୁ କୃଶ କରଇ ତନୁ
କାନନୁଁ ଆସିବା ସରିକି
କେମନ୍ତ କରି ଦେହ ରଖିବ ସେ ଅଦେହ
ଗଲେ ମଥୁରା ନଗରୀକି, ହେ କୃପାନିଧି ।
କଲେ ଯେତେ ରୂପରେ ପ୍ରୀତି, କରୁଛ କେତିକି ଅନୀତି
କମଠ ପୃଷ୍ଠପ୍ରାୟ ନ କର କୃପାମୟ
କୋମଳ ନିକେତନ ସ୍ଥିତି ହେ । ୨ ।
କାନ୍ତା କାନ୍ତ ଅଭାବେ କନ୍ଦର୍ପ ପରାଭବେ
କୃଶକୁ ଭଜଇ ବିକଳେ
କେବା ତାହା ନ ସହେ କଳେବରକୁ ଦହେ
ପ୍ରବଳ ଜଳନ୍ତା ଅନଳେ, ହେ କୃପାନିଧି ।

କାହାକୁ କହିବୁ ଏ କଥା,   କେବା ଖଣ୍ଡିବ ମନବ୍ୟଥା,
କୃପାଳୁ ହୋଇ ଯେବେ   କୃପା ଛାଡ଼ ଅଛବେ
ତୁମ୍ଭେହିଁ ପୋତିଲନ ମଥା ହେ । ୩ ।
କଲୁ ହିତଆଦର   କୁଳଶୀଳ ବେଭାର—
ଖରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନ ଦେଇ,
କାଲେ ହୋଇଲୁ ଏବେ   ଚରଣ ବେନି ନାବେ
ଦେଲ ଲୋକ ପରହସ୍ତେ ହୋଇ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କୁଳିଶ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର,   କକଶ ଉରଜ ଅମ୍ଭର
କେ ତାହା ପରଶରେ   କଠୋର ଭାବ ଧରେ
ଏ କଥା ନୋହୁଛୁ ଗୋଚର ହେ । ୪ ।
କରୁଛ ତୁମ୍ଭେ ଗତ   ରହିଛୁ ଅମ୍ଭ ଛୁତ
କେହି କାହାକୁ ନୋହେ ଊଣା ।
କାକ ପୋଷିଲା ପିକ   ପ୍ରାୟେ ଏ କଥା ଲୋକ
ମଧ୍ୟରେ ଯାଉଅଛୁ ଜଣା, ହେ କୃପାନିଧି ।
କାହାଗେ କହିବୁ ଗୁହାରି   କଂସ ତ ଅମ୍ଭର ବଇରି
କି କହିବା ଅମୀତ   କୃଷି ରଖିବା ଭିତି
କୃଷି ଯାଉଛୁ ଯେବେ ତର ହେ । ୫ ।
କଣ୍ଠରେ ଥିବା ମାଳା,   କାଟି ଦେଉଛୁ ଗଳା,
କହିବାକୁ ଏ କଥା ଲାଜ,
କେତେ ସଂକଟୁଁ ରଖି   ଏବେ ତାହା ଉପେକ୍ଷି
ଯିବାକୁ ହେଉଅଛ ସଜ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କରେ ଲଗାଇ ବିଷ ବୃକ୍ଷ   କାଟିବା କଥା ନୁହେଁ ମୁଖ୍ୟ
କଉଁ ନୀତି ନ ଜାଣ   ବୋଲି ଏତେ ଦୂଷଣ
କଥାହିଁ ଭୂଷଣ କରୁଛ ହେ । ୬ ।

କି କରିଥିଲ ତହିଁ   କି କରୁଅଛ ସେହି
କି କରୁଛ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତକ୍ଷେ
କର୍ମୀ ବାର୍ମ ବେଳକୁ   ବିଧାତା ଅବଳକୁ
ବିଷ ଉପୁଜେ ସୁଧା-ବୃକ୍ଷେ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କୃପଣ ଜନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କହ ଜେବେହେଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ନାହିଁ
କେବଳ ମାଧ ଯାହା   ହୁଅଇ ଅନ୍ତର୍ଦାହା
ତେତେବେଳର ଫଳ ସେହି ହେ । ୭ ।

କେତେବେଳରେ ଆଖି   ପିଙ୍ଗୁଡ଼ିବା ଉପେକ୍ଷି
କରୁଣା ବିଲୋକନ କର
କେତେବେଳରେ କର—   ଯୋଡ଼ି କହିଲେ ଶିର
ନୁଆଇଁ ନ ଦିଅ ଉତ୍ତର, ହେ କୃପାନିଧି ।
କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁମାନେ ଯାହା   କରି ନ ପାରେ ଆନ ତାହା
କେତେରୂପେ ମଣ୍ଡନ୍ତି   କଷ୍ଟରେ ଦଣ୍ଡନ୍ତି
କହିବାକୁ ନ ଥାଇ ସାହା ହେ । ୮ ।

କରିଥିଲୁ କାମନା   ସକଳ ଗୋପାଙ୍ଗନା
ତୁମ୍ଭେ ଗୋପରେ ଶୁଭେ ଥିବ ।
କଉତୁକ ହରଷ   ରସେ ପାଦସାରସ
ସେବାରେ ଆମ୍ଭ ଦିନ ଯିବ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କଲ ସେ କଥା ଆନ ବିଧି,   କରୁଛ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଅବଧି
କଳାନିଧିକ କରେ   ଧରିବାକୁ ମନରେ
ବିଚାରିଲେ କି ହୋଏ ସିଦ୍ଧି ହେ । ୯ ।

କେତେ କେତେ ବିପତ୍ତି—   ମାନଙ୍କୁ ଜଣଗତ
ଯଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ କରିଛ ।

କିପାଁ ନଗଣ-ଅସ୍ତ୍ର— ଗିରିରେ ତାହା ଅସ୍ତ
କରିବା ବିଗ୍ବର କରୁଛ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କାମ ଅନ୍ଧକାରେ ପକାଇ କୁକୀର୍ତ୍ତି-ପତାକା ଟେକାଇ
କଇତବ ଅଙ୍କୁର ସଙ୍ଗତରେ ବାହାର
ହୋଇଛ କଉଁ ସୁଖ ପାଇ ହେ । ୧୦ ।
କଙ୍କ ଭକ୍ଷିଲ ଦଧି— ଫଳ ପରା ଏ ବିଧି
ଅମ୍ଭର ଅକାର ରଖିବ
କମଠ ନିଜ କୋଷ— କଲା ପ୍ରାୟ ସେ ବେଶ
କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ନ ଦେଖିବ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କର୍ମରେ ଅଛୁ ଏତେ ଯୋଗ କରିବୁଁ କେତେ ଦଶା ଭୋଗ
କୁରଙ୍ଗ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟେ ଝୁରିବାକୁ ଏ କାୟେ
କରାଇବ ତୁମ୍ଭ ବିୟୋଗ ହେ । ୧୧ ।
କଷ୍ଟୁ ତାରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୀତି-ବୋଇତ ନେଇ
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗ-ସିନ୍ଧୁରେ ମେଳି
କୁଳ ଶୀଳ ବେଭାର ସବୁ ଏକ ପ୍ରକାର
ଅମ୍ଭର କରିଣ ଅଛିଲ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କିଛି କାଳ ବାଣିଜ୍ୟ କଲୁଁ କେତେ ସୁଖରେ ଦିନ ନେଲୁଁ
କଂସଦୂତ ବତାସ କଲା ତ ଏବେ ନାଶ
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଦୁଃଖକୁ ଗଲୁଁ ହେ । ୧୨ ।
କାହା ପାଖେ ରହିବୁ କାହାକୁ କି କହିବୁ
କେ ଜାଣିବ ଆମ୍ଭର ମନ
କି କି ହୋଇ ପ୍ରମାଦ ପଡ଼ିଗଲେ ବିଷାଦ
ହରି କେ ରଖିବ ଜୀବନ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କହିବାର ଅଧିକ ସିନା, କାହିଁ କେତେ ନୋହିଛୁ ସେହ୍ନା,

କର୍ମ ଫାଟିଲ୍ ବେଳେ   କଳ୍ପତରୁ ନ ଫଳେ
ସବୁ ତୁମ୍ଭ ଭିଆଣ ସିନା ହେ । ୧୩ ।
କର୍କଟ ଅଧ ନଳ   କଦଳୀ ଆଧ ଫଳ
ବେଳକୁ ଜାଣକୁ ଭଜନ୍ତି ।
କୁଟିଳ ହେଲେ ବହ୍ନି   ମହତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ
ବିବେକ ଧନକୁ ତେଜନ୍ତି, ହେ କୃପାନିଧି ।
କାଳ ଘୋଟଇ ଯେତେବେଳେ କାହାର କୃତ୍ୟ କେତେବେଳେ
କଲେ ଗତ ଅକାଶ—   ମଣ୍ଡଳ ବିହାୟସ
ପାଶେ ପଡ଼ନ୍ତି ମହିତଳେ ହେ । ୧୪ ।
କରି ଯାହା ଉପାୟେ   ମାୟାରେ ପଡ଼ି କାୟେ
କେବଳ ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ସାର,
କାଳ କରନ୍ତି ଯାହା   ଆଜି ନୁହଇ ତାହା
ସମସ୍ତ ଆୟତ୍ତ ତାହାର, ହେ କୃପାନିଧି ।
କରିଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଉଚାଟ   କରାଇବ କଂସକୁ ଭେଟ
କାହାର କି ହୋଇବ   କେଉଁ ଲୋକ କହିବ,
କାଳେ ସେ ହୋଇବ ପ୍ରକଟ ହେ । ୧୫ ।
କେବେହେଁ ତରଙ୍ଗିଣୀ   ନରପତି ଶୃଙ୍ଗିଣୀ
ଖଳକୁ ନ ଯାଇ ବିଶ୍ୱାସ,
କି ସୁଖ ପାଇବାକୁ   କାଳସର୍ପ ମୁଖକୁ
କରୁଛ ଏମନ୍ତ ସାହସ, ହେ କୃପାନିଧି ।
କର କଷ୍ଟେ ଆମ୍ଭର ବୋଲ,   କହୁଛୁଁ ସିନା ତୁମ୍ଭ ଭଲ
କଳା ହେଲେ କୋକିଳ   ସରସ୍ୱତୀ ମଞ୍ଜୁଳ
କେବଳ ବରହଣୀ ଶଲ ହେ । ୧୬ ।

* * *

ଗୋପୀ ସନ୍ଦେଶ ଚଉତିଶା

(ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ)

ରାଗ—ପରଜ

କହନ୍ତି ସଜଳ ଜଳାକରମୁଖୀ
ଗୋପୀମାନେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ,
କହିବଟି ତୁମ୍ଭେ କଇତବ କୃପା—
ସିନ୍ଧୁ ନାମ ମାଧବଙ୍କୁ । ୧ ।
ଖଳ କଂସ ବୋଲେ ମଥୁରା ଯାଇ ସେ
ଆସିବାକୁ ବୋଲିଥିଲେ,
ଖମଣ୍ଡଳୁ ଖସି ପଡ଼ନ୍ତା ଖେଚର
ନଦୀ ପର୍ବତ ତ ହେଲେ । ୨ ।
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଧରା— ଧର-ଧରଙ୍କୁ ତ
କହିବଟି ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଗରୁ ଯଉବନ ଗଢ଼ିଲା ପ୍ରାୟେ ତ
ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରୀତି ରଙ୍ଗ । ୩ ।
ଘେନ କହୁଥାନ୍ତି ନୂଆ ନୂଆ ଯାକି
କୃପଣକୁ ଲୋଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରାୟେ
ଘୁଣାକ୍ଷରେ ପ୍ରେମ— ରସକୁ ପାଇଲେ
କରନ୍ତି ଆନ ଉପାୟେ । ୪ ।
ନାଗରୀମାନଙ୍କ କଟାକ୍ଷକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ନାଗରମାନଙ୍କ କୋଳ
ନାଶ କରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦୁଃଖ ନ ଘେନନ୍ତି
ଦଅନ୍ତି ଅନଙ୍ଗ ଜ୍ୱାଳ । ୫ ।

ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ନାଶ   କୁହୁଡ଼ି ପରାୟେ
ଶଓଧନ ଶ୍ୱେର କଲେ ·
ଚଉବର୍ଗଦାୟୀ   ହୋଇଁ ତ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
ଚିନ୍ତା ଦାନ ଦେଇଗଲେ । ୬ ।
ଛଇଳ ପୀରଙ୍କ   ଭ୍ରମରଙ୍କ ପ୍ରତି
ଭୋଗ ହେବା ଯାଏ ଥାଇ
ଫୁଲ ପରାୟେ   କ୍ଷଣକେ ଆନ ହୋଏ
ଆଉ ଲୋଡ଼ିଲେ ନ ପାଇ । ୭ ।
ଯାହା କହୁଥାନ୍ତି   ଯୁବା ଯୁବତୀଙ୍କି
ରଙ୍ଗ ପଦ୍ମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ
ଯଉବନ ଜନ୍ତୁ   ଅନ୍ତର ହୋଇଲେ
[illegible] କାହାକୁ ପଚାରନ୍ତି । ୮ ।
କେମିତେ ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖ   ଦେଖି ନ ଥିଲେ
ନେଇ କପାଳ ପରାୟେ,
ଝସକେତୁ ଶରେ   ଦଗ୍ଧ ହେଲୁ ଏବେ
ଦୟା ନ ବସିଲା ଦେହେ । ୯ ।
ନଦୀ ତଟ ଆଶ୍ରେ—   କଲ୍ପ ତରୁ ଯେସନ୍ତେ
ଅଳପକେ ନାଶ ଯାଇ
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଗୋପୀ   ସେହିମତି ହୋଇଲୁ
ନନ୍ଦନନ୍ଦନଙ୍କୁ ପାଇ । ୧୦ ।
ଟେକ ମାତ୍ର ଅଛୁ   ଗୋପୀନାଥ ବୋଲି
ଚନ୍ଦ୍ର କଇରବ ପ୍ରାୟେ
ଟିକାଏ ଅନ୍ତର   ହୋଇଲେ ଏକା ସେ
କୁବୁଜାକୁ ଭୋଗ ଦିଏ । ୧୧ ।

ଠାଠିକ ଜଣ ଜଣକେ କହୁଥାନ୍ତି
ତୁମ୍ଭର ସିନା ଏ କାୟେ,
ଠାବ କଲୁ ସବୁ ପ୍ରକାରେ ମହେଶ
ମାଳୀ ଜଳଘଟ ପ୍ରାୟେ । ୧୨ ।
ଡିମ୍ବ ପ୍ରତିପାଳ କାହିଁରେ ନୋହିଲୁ
କାକ ପ୍ରାୟେ ଶ୍ରମ ହେଲା,
ଡାଳେ ବସିଲୁ ରାବଲା ଶୁଆ ପ୍ରାୟେ
ସେ ବଚନ କାହିଁ ଗଲା । ୧୩ ।
ଛମ କହି କହି ସବୁ ନାଶ କଲେ
ଏବେହେଁ ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଢାଲେ ଜାଣିଲୁ ତମିଆମାନଙ୍କର
ବୋଲି ସମୁଦ୍ର-ତରଙ୍ଗ । ୧୪ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ପ୍ରାୟେ କେତେ ପ୍ରକାରେ
କେତେ କଥା ଦେଖାଇଲେ
ଆନ କଲ ସବୁ ପ୍ରକାରେ ସେ ମାୟା
ମନରେ ତ ରଖାଇଲେ । ୧୫ ।
ତଇଲ ବିନ୍ଦୁ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ଯେହ୍ନେ
ବେଗେ ବିସ୍ତାର ଭଜଇ
ତାହାଙ୍କ ପହିଲ ପ୍ରୀତି ସେହିମତି
ପଛକୁ ଶୁଖିଲା ନଇ । ୧୬ ।
ଥିଲକୁ କିଛୁ ବାସନା ଫୁଲ ପ୍ରାୟେ
ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଛୁଇଁଲୁ
ଥୋକାୟେ କାଳ ଯୋଗ ହୋଇ ଉଲଗି
ମାଳ ପରାୟେ ହୋଇଲୁ । ୧୭ ।

ଦଇବେ ପୂରୁଷଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଭ୍ରମର
ପ୍ରାୟେ ପଛକୁ ପ୍ରମାଦ,
ଦଶ ଚତୁର ଲୋକରେ ଲୋକ ହେବ
ବୋଲିବ ତାଙ୍କ ପ୍ରମାଦ । ୧୮ ।
ଧସ୍ୱଧରଙ୍କୁ - ଅଗସ୍ତି ଭଣ୍ଡିଯାଇ
ଦକ୍ଷିଣେ ରହିଲା ପ୍ରାୟେ
ଧରଣୀଧର ଯେହ୍ନମତି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
ଜରଣ ଗଲେ ଥୋକାଏ । ୧୯ ।
ନୂଆ ନୂଆ ଯାକ ନମ୍ରତା ହୁଅନ୍ତି
ଗୁଣ ଦେଲା ଧନୁ ପ୍ରାୟେ,
ନତନୁ ଏମନ୍ତି ବେଗକୁ ପାଇଲେ
ଅଙ୍ଗରେହିଁ ଆନ ହୋଏ । ୨୦ ।
ପୂରୁଥାଇ ପୁର ପାଦପଦ୍ମ ଚିହ୍ନେ
ଯେହ୍ନେ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ କାୟେ,
ପକାଇ ଦେଇ ପାଖକୁ ଅଣୁଥାଇ
ଖେଳିଲା ସାରଣୀ ପ୍ରାୟେ । ୨୧ ।
ଫାଟି ନ ଗଲା ହୃଦୟ ପୁଣି ବନ୍ଧ
କହିବାକୁ ଏହା କଲା,
ଫଳ ଯାଇ ଏବେ କୃଷକ ପରାୟେ
ଶ୍ରମ ମାତ୍ରକ ରହିଲା । ୨୨ ।
ବହୁତ ସଂକଟୁ ରକ୍ଷା କର ଶୋକ—
ସମୁଦ୍ରେ ମେଲିଲେ ଯହୁଁ,
ବାରଣ ସ୍ନାନ କଲା ପ୍ରାୟେ କଷ୍ଟହିଁ
କାରଣ ନୋହିଲା ତହୁଁ । ୨୩ ।

ଭୋଜନ ବିନୁ ଭୋଗୀ ମନ ଯେମନ୍ତ
ସୁବେଶେ ନୁହଇ ତୋଷ,
ଭାବଗ୍ରାହୀ ଭଣ୍ଡି ଗଲା ଦିନୁ ସବୁ
ଭାବଯାକ ହେଲା ବିଷ । ୨୪ ।
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖୁ ଯା' ଶୁଣିଅଛ
ବେଗେ କହ ଆମ୍ଭ ପାଶ,
ମହେଶ ଅଙ୍ଗ ଗରଳ ଜ୍ୱାଳା ବସୁ—
ଶିର ଜଳେ ହୋଏ ନାଶ । ୨୫ ।
ଜୀବ ଥାଉଁ କାହିଁ— ଅନଳ ଜଳୁଛୁଁ
ସଗର ପୁଅଙ୍କ ପ୍ରାୟେ,
ଜଗମୋହନ କୃଷ୍ଣ— ଗଙ୍ଗା ବାହାରେ
ନାହିଁ ଶୀତଳ ଉପାୟେ । ୨୬ ।
ରାଜୀବଲୋଚନ ଶ୍ରୀମୁଖଚନ୍ଦ୍ରମା
ଦେଖିବା ଭରସା ଥିଲା ,
ରଙ୍କ ରାଜା ହେବା କାମନା ପରାୟେ
ବଚନରେ ଭୋଗ ହେଲା । ୨୭ ।
ଲାବଣ୍ୟନିଧି ବିନୁ ମନ ଉଡୁଛି
ବାତଚକ୍ର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ,
ଲୋକ ଲାଜକୁ ଦେହ ମାତ୍ର ଧରିଛୁଁ
ଅଦେହ ଦଣ୍ଡକୁ ସହି । ୨୮ ।
ବରଜ ନାରୀଙ୍କ ବିକଳ ଦେଖିଣ
ଉଦ୍ଧବ ପ୍ରବୋଧ କରି,
ବୋଇଲେ ତୁମ୍ଭ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରୀତି ନୀର
ଖୀରରୁ ଅଭେଦ ପରି । ୨୯ ।

ସେହି ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୃଦେ ଘେନଛନ୍ତି
ତୁମ୍ଭର ସେହି ସଦୃଶ
ସଲିଲ କାଚ ଘଟରେ ଥିଲା ପ୍ରାୟେ
ହୋଇ ସେ ଅଛୁ ପ୍ରକାଶ । ୩୦ ।
ଶୂନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ସବୁଠାରେ ସମାନ
ବନଫୁଲ ବାସ ପ୍ରାୟେ,
ସେହି ରୂପେ ଖୋଜି ଯେ ଯେନ ପାରଇ
ତାହାର ସିନା ସେ ହୋଏ । ୩୧ ।
ଶାରୀ ଶୁକ ପକ୍ଷୀ କାହାରି ନୁହନ୍ତି
ଯେ ଯେନ ପାଳେ ତାହାର
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଚରିତ ସେହିମତ
ହୃଦନ୍ତର ଭାବନା କର । ୩୨ ।
ହଟକର ହଟ ହାଟକ ପ୍ରାୟେ ସେ
ହାତରେ ଥିଲେ ନ ଥାଇ
ହୃଦେ ଭାବୁଥାଅ ଭକତବନ୍ଧୁ ସେ
ଭାବିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଇ । ୩୩ ।
କ୍ଷୋଭ ଛଡ଼ାଇ ଗୋପୀଙ୍କି ବୋଧ କରି
ଉଦ୍ଧବ ମଥୁରା ଗଲେ,
କ୍ଷେମେ ଯାଇ କୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ସଭାସଦ
ପ୍ରାୟେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହିଲେ । ୩୪ ।

ବିରହ ବର୍ଣ୍ଣନା

[ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର–ପଦ୍ମାବତୀ ପରିଣୟ, (ଅପ୍ରକାଶିତ)]

୭ମ ଛାନ୍ଦ ।

ରାଗ—ବରାଡ଼ି, ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳବାଣୀ

* * * *

ତେଣେ ଯେ କୁମର କୁଞ୍ଜର ଗଲା
ବସା ଆବାସରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲା
ମଧୁକର କର ଧରି ରହରେ
ବସି ଶୟନ ବନ୍ଧୁ ବିରହରେ
    କହେ ଶୁଣ ସଖା
ବାଲା ଗାଏ ମୋ ନେତ୍ର ହେଲା ଲେଖା !
ତା ବିନା ମୋତେ ନ ରୁଚଇ ଅନ୍ନ
ତ୍ରୁଟିକ କୋଟି କଳପ ସମାନ
ଶୟନ ସଦନ ହୋଇଲା କାରା,
ପ୍ରାଣ ପ୍ରୟାଣକୁ କରନ୍ତି ତୋରା
    ପଞ୍ଚକାଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ
ଚଣ୍ଡେ ମୋ ପିଣ୍ଡ କରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ସୁସ୍ଥ ଯେ ହେଉ ନାହିଁ ମୋର ଦେହ,
ଏଥକୁ କି ଉପାୟ ଅଛି କହ,

ଏ ଦୁଃଖରୁ ବିଧୁମୁଖୀ ବାହାରେ
ଆନ ରଖନ୍ତା କାହିଁ ସଂସାରରେ
ଏବେ କି କହିବା,
ତାକୁ ସୁମରି ସୁମରି ମରିବା ।
ବାଲା ସୁମରଣେ ଗଲେ ପରାଣ
ଜନମ ହେବା ହୋଇବା କାରଣ
ସରି ହୋଇ ନ ରହିବ ନ ଯିବ
ଏ ସିନା ବିପଦ ପଦ ହୋଇବ
ଜୀବ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ
କଦା ବା ଦେଖି ସଖୀ ମୁଖାମ୍ବୁଦ ।
ହାହା ସେ ବାଲା ଖଞ୍ଜନଲୋଚନା
ବସନ୍ତକୋକିଳକଳବଚନା
ପ୍ରଣୟ ପ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଈକ୍ଷଣ କୋଣେ
ହେରନ୍ତେ ଠେକ ଅନାଇଲା କ୍ଷଣେ
ଯାହା ହେଲା ମନ
ତହିଁକି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଏ ମୀନକେତନ ।
ଯେତେ କାଳ ଥାଏ ଥିବ ଏ ଜୀବ
ସେ ଗୁହିଁବା ଭାବ ମନୁ ନ ଯିବ
ବାଲା ଲୀଳା ଡୋଳା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ
ମୋତେ କହୁଁ କହୁଁ କଲା କୁହୁକ
ତା ରଙ୍ଗ ଅପାଙ୍ଗ—
ତରଙ୍ଗ ଯୋଗୀ ଯୋଗ କରେ ଭଙ୍ଗ ।
ରସିକା ସାରସ ସର ସଦୃଶ୍ୟ
କି କରି ବୋଲିବା ଶର ସଦୃଶ୍ୟ

ପରସ୍ପର ସେବା ଗାଝେ ଭେଦଇ
ଏ ଲୋକନ ମାଝେ ମର୍ମ ଛେଦଇ
ସେ ନ ଭେଦେ ମର୍ମେ
ଏ ଜନ୍ମେ ଥିଲେ ମଗ୍ନ ହୋଏ ମର୍ମେ !
କିପରି ଅପାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣାମ କଲୁ-
ବିନତ ପ୍ରୀତିରେ ସ୍ମିତ କହିଲ
ତାର କହିବା ଚହିଁବା ବିଭବ
ଲବ ତ୍ରିଭୁବନେ କେବା ପାଇବ
ତା ପିଛଡ଼ା ପାତ
ଡାକିଲା ପ୍ରାୟେ ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ ।
ଏଣୀ-ଈକ୍ଷଣୀ ରେ, କେଣିକି ଗଲୁ
ମୋହିତ ରଣରଣ ବାଣେକୁ ଦେଲୁ
ପ୍ରଣୟଧନରେ କିଣି ଯାହାକୁ
ଏଡ଼େ ଅଣହେଲା କରି ତାହାକୁ
ହା ହା ପଦ୍ମାବତୀ
ତୋ ବିନା ନାହିଁ ମୋର ଆନ ଗତି ।

* *

ପ୍ରଭାତ ବର୍ଣ୍ଣନା

[ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର—ପଦ୍ମାବତୀ ପରିଣୟ (ଅପ୍ରକାଶିତ)]

୧୧ଶଂ ଛାନ୍ଦ ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଶୁଣ ରସ, ନିଶା ହେଲା ଅବଶେଷ
ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ଦଶ, ତମ ବିନାଶ ଯେ । ୧ ।
ଉଦିତ ଅମ୍ବର ଭାନ୍ତ, ଉତ୍ରତ ଅମ୍ବର ଧ୍ୱାନ୍ତ
ପିକାଳୀ ପଞ୍ଚମସ୍ୱର, କଲେ ବିସ୍ତାର ଯେ । ୨ ।
ଜରସା ଯୋଷିତ ପରା, ଜ୍ୟୋତିହୃତ ପ୍ରାଣ ତାରା
କୁମୁଦ ମୁଦ ମୁଞ୍ଚିଲେ, ମୁଦ୍ର ହୋଇଲେ ଯେ । ୩ ।
ପ୍ରଦୀପ ହେଲା ପାଣ୍ଡୁର, ତୁଷାର ହୋଇଲା ହାର
ଚକ୍ର ହୋଇଲା ତାମ୍ବୂଳ, ଧନ୍ୟ ଏକାଳ ଯେ । ୪ ।
ଦ୍ୱିଜରାଜଙ୍କୁ ବାରୁଣୀ, ଶଙ୍କା କରାଇଲା ଆଣି,
ତେଣୁ ଅମ୍ବର ତେଜିଲେ, ଗୋଚରୁ ଗଲେ ଯେ । ୫ ।
ମ୍ଳାନ ହେଲା ଗଗନ, ପାଣ୍ଡୁର ହର ଶୋଭନ,
ମିତ ଅନୁଗତ ହେଲେ, ନ ଅନାଇଲେ ଯେ । ୬ ।
ଏହା ଦେଖି ଲଜ୍ଜା ଲଭି, ତାର ରଜନୀବଲ୍ଲଭା,
ଦଇତ ହତ ଜାଣିଲା, ସେ ସଙ୍ଗେ ଗଲା କି । ୭ ।
ଉଷା ଯୋଷା ଏହା ଦେଖି, ସଖୀ ସବୁଁ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ
ଅନେକ କାକ ଡାକରେ, ରୋଦନ କରେ କି । ୮ ।
ନ ସହି ସେହି ଦୁଃଖିତ, ପିଉକାର କଲା ହତ
ହତ ହୋଇଲେ କି ଗଲା, ପ୍ରୀତି ରଖିଲା ସେ । ୯ ।

ଜାଣି ତାହା ତାମରସ, ପ୍ରକାଶିଲା ଉପହାସ
ଝମେ ସୁମୁଖୀବଦନ, ସମ ଶୋଭନ ସେ । ୧୦ ।
ମଦଗନ୍ଧ ଶୀତଗୁଣ, ବନ୍ଧ ବନ୍ଧେ ସମୀରଣ
ପାଇ ପ୍ରକାଶ ସୁମନ, ଭୃଙ୍ଗ ପ୍ରସୂନ ଯେ । ୧୧ ।
ଠାବକୁ ଠାବ ବିକଟ, କୁକ୍କୁଟ ରଟ ପ୍ରକଟ
କଉଶିକେ ଦେଇ ଶୋକ, ହରଷ କୋକ ଯେ ।୧୨।
ଦେବାଳୟଚୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଶଙ୍ଖ ସ୍ୱନେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ
ବେଲକୁଁ ବେଲ ବିମଲ, ହୋମ୍ୟେ ପ୍ରବଲ ଯେ ।୧୩।
ଉଦେ ହୁଅନ୍ତେ ଅରୁଣ, ହର ହର ହର ରଣ
ଉଦେ ଶିଖଣ୍ଡି ଶିଖର, ଶିଖୀ ଆକାର ଯେ ।୧୪।
କି ପଲ୍ଲବ ପଲ୍ଲବିତ, ବନ୍ଦୁଦତ କି ପୁଷ୍ପିତ
କିଂଶୁକ କୁସୁମବତ୍, କଇଁ କି ରକ୍ତ କି ।୧୫।
ସ୍ଫୁଟ ପାଟଳ ପଟଳ, ନିକୁଞ୍ଜ ଗୁଞ୍ଜା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ
ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦାର କିବା, ବକର ଦବା ଯେ ।୧୬।
କୋକନଦ କି ପ୍ରକୁ[illegible] ବିକଚ କି ସୁମନସ
ରଙ୍ଗଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ତବକ, କି କୁରୁବକ ଯେ ।୧୭।
କିବା ପକ୍ୱ ବିମ୍ବଫଲ, ରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ସଙ୍କୁଲ
ଦିଶେ ମହାକାଲ ଫଲ, କି ମହାଫଲ ସେ ।୧୮।
ଯେଣୁ ଉଦ୍ୟାନ ସମାନ, ପ୍ରାଚୀ ଗଗନ ଶୋଭନ
ଅରୁଣ ଅମ୍ବର ଯେନ, କି ମହା ମୁନ ଯେ ।୧୯।
ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ଆଚ୍ଛାଦିତ, ବରଷା ରସ ସଂଜାତ
ବହୁତ ଲୋହିତଭର,କିରଣାକ୍ଷୀର ଯେ ।୨୦।
ଅନ୍ଧାରକୁ ଧର ପବି, ଆଲୋକ ପାବକ ହବି,
ନବୀନ ଉଦୟ ରବି, ହୁପଚ୍ଛ ଛବି ସେ ।୨୧।

ପ୍ରାଚୀ ମୁଖଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର, ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ସୋଦର,
କି ନଭ ନାସ୍ଥ ମାଣିକ୍ୟ, ଏକା ତାଟଙ୍କ ସେ ।୧୨।
କି ଦେବତା ଦଇତାଙ୍କ, କ୍ରୀଡ଼ା ବିଦ୍ରୁମ କନ୍ଦୁକ,
ସ୍ୱର୍ଗ ଅନୁରାଗ ରୂଣ୍ଡ, କି ତାମ୍ର ଖଣ୍ଡ ସେ ।୧୩।
ହୋଇ ଏମନ୍ତ ଅରୁଣ, ଉଦେ ହୋଅନ୍ତେ ଅରୁଣ,
କଲାକ ଲୋଂକ ଲୋକନ, ଶୋକ ମୋଚନ ସେ ।୧୪।

* * * *

ନାୟିକର ବିନୟ ପତ୍ର

(ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି, ୧୪୩ ଛାନ୍ଦ)

[ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର "ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି" ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ । ଭଞ୍ଜଙ୍କର କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଏହି କାବ୍ୟଟିରେ ଭାଷାର କ୍ଲିଷ୍ଟତା ବେଶି ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଖୁବ୍ ସରଳ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ହୃଦୟର ଭାବ କିପରି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ, ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ କରି ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କବିତା ହିସାବରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ସ୍ଥାନ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ କବି କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ କ୍ଲିଷ୍ଟଭାଷାବହୁଳ କାବ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ପରି ସହଜ ସରଳ ଭାଷାର କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲେଖିପାରନ୍ତି ।]

ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଶରଦେ ବିରାଜ
ଦିନେ ଯଥା ଦର୍ପକ ଦର୍ପଣେ ଥିଲେ ମାଜ
    ଗୃହେଁ କୁମର କାତର,
ଲେଖି ଆରମ୍ଭିଲା ବସି ବିନୟ ପତର ।୧।
ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ପଦ୍ମପାଦେ ଶିର ଥାଉ
ରାଜସୁତା ପ୍ରୀତି-କଉଶଲାକୁ ଶିଖାଉ;
    ଏବେ ମରୁଅଛି ଝୁରି,
ଦରିଦ୍ର ରତନ ପାଇ ହରାଇଲା ପରି ।୨।

ତୁ ମୋ ପ୍ରତିଚକ୍ଷୁ ଯେଣୁ ହୋଇଛୁ ଅନ୍ତର,
ଦିଶୁ ନାହିଁ କିଛି କାହିଁ ଆନ ପ୍ରତିକାର,

ନୂଆ ଅନ୍ଧ ପ୍ରାୟ ହୋଇ,
ଅନୁକ୍ଷଣେ ଆକୁଳ ବଢ଼ୁଛି ପ୍ରାଣସଙ୍ଗ । ୩ ।
ଦୂରେ ଥିଲେ ପାଶେ ଅଛୁ ଏହା ଥିବୁ ଘେନ,
କେତେ ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ର କେତେ ଦୂରେ କୁମୁଦନୀ
ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ତାଙ୍କର,
ଯେତେ ଦୂରେ ଥିଲେ ଯେ ଯାହାରି ସେ ତାହାର । ୪ ।
ଯେତେ ଦୂରେ ପଦ ପଡ଼ିଥିଲେ ରେ ନବୀନା,
ଚମ୍ପା କି ନୁହଇ ଆନ ବୃକ୍ଷ ନାମ ଧନା,
ବନ୍ଧୁ, ତେମନ୍ତ ମୁଁ ତୋର,
ସବୁଠାରେ କୁହାଉଛି ସୁନ୍ଦରୀ କୋଷ୍ଟର । ୫ ।
ଯେଣେ ଅନାଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପ୍ରାୟେ ଦିଶୁ,
ମୁକୁର ବିମ୍ବ ପରାୟେ ପାଶକୁ ନ ଆସୁ,
ଏତେ ହଠ କାହିଁ ପାଇଁ,
ମୋହ ଜାଣିବାରେ ମୁଁ ତ ଦୋଷ କରି ନାହିଁ । ୬ ।

* * * *

ବିଦଗଧ ଶାମୁକ୍ତରେ ଜଳ ଦେଲା ପ୍ରାୟେ,
ସନ୍ତାପିତ ହେଉଛି ବିରହ ଯୋଗୁଁ କାୟେ
ଚନ୍ଦନାଦି ଉପଚାର,
ହେଉଛି ତପତ ଲୋହ ଜମ୍ବାଲ ପ୍ରକାର । ୭ ।
ବିରହକୁ ଉପଚାର ମାତ୍ର ମନୋହାରୀ
ପଲ୍ଲବ ଶଯ୍ୟାଦି ଯେତେ ବିଅର୍ଥରେ କରି,
ଏବେ ଅନୁଭବ ହେଲା,
ଗ୍ରହରେ ମଙ୍ଗଳ ପଦ ଯେମନ୍ତ ରହିଲା । ୮ ।

ବୁଡ଼ି ନଦୀ ତଟତରୁ ପରାୟେ ଜୀବନ,
ସନ୍ଦେହ ପଡ଼ୁଛୁ ଏଥୁଁ ତରିବି କେସନ,
ରାହୁ ଦଶା ପ୍ରାୟେ ମୋର,
ସୁଧା ପାନ ଉତ୍ତାରୁ ଛେଦନ ହେଲା ଶିର । ୯ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚକୋର ଜଳଧରକୁ ଚାତକ
ପ୍ରାଣେଶ୍ୱ ତୋତେ ମୁଁ କରଥାଇଁ ଆଶା ଅନେକ
ଧାତି ନଷ୍ଟକାର ପରି,
ଦେଖାଇ ତ ହରି ନେଲ କନକ ଗଉଣୀ । ୧୦ ।
ସପନ ସଂପତ୍ତି ପ୍ରାୟେ ହେଲୁ ତୋ ସଙ୍ଗତ,
କ କରବ ଧ୍ରୈସ୍ୟତମା ରସିକା ଯୁବତୀ
ଚନ୍ଦ ନଶି ପ୍ରାୟେ ହୋଇ
ଏ ବରଷା କାହିଁ ଥିଲା ତୋହ ମୋହ ପାଇଁ । ୧୧ ।
ବାହାର ଅତି କଠିନ ଭିତର ସରସ
ନାଗରୀ ହୃଦୟ ନାରିକେଳର ସଦୃଶ
ଆଲିଙ୍ଗନେ କୃପାବଶେ,
ଜାଣିଥିଲି ଆଜ ହେଲା ବିଚ୍ଛେଦୁଁ ଏବେ ସେ । ୧୨ ।
ଏତେ କାଳେ କଲୁ ନାହିଁ ପଦିକା ପ୍ରଦାନ
ଦୂତ ପେଷି ଥରେ ହେଲେ ନ ସଙ୍କୋଚୁ ଧନ,
ସତ୍ୟ, ସେହ୍ନ ହୃଦ ତୋର,
ରସାଳ ପରାୟେ କି ହୋଇଲା ରାମାବର । ୧୩ ।
ଛାଇ ପ୍ରାୟେ ପାଶେ ଲଗିଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ,
ଆଜ୍ଞାକାରୀ ପ୍ରାୟେ ପୁଣି ତୋ ଅନୁସରଣେ,
ନୀରକ୍ଷୀର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରୀତି,
କାଦମ୍ବ ପରାୟେ ହେଲା ବିଚ୍ଛେଦ ବିପତ୍ତି । ୧୪ ।

ଭାରତୀ ପରାୟେ ତୁ ଗୁଣବତୀ ଯୁବତୀ
ଅଧିକ କିସ ଲେଖିବ ଜଣାଣ ଭକତି,
ଅପରାଧୀ ହେଲେ ଦାସ,
ନକହେ ପାଶକୁ ଯିବ କ୍ଷମା କର ଦୋଷ । ୧୫ ।

* * *

ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଜାହ୍ନବୀ ପାର ହେବା

(ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ୯ ମ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ଚୋଖି

ବତଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କର ଜାହ୍ନବୀ ଶୋଭନ
ହର୍ଷେ ପୁର ବର ତାପ ଗୁରୁ ଧାରା ସେ
ବହେ ମକରକେତନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ରତି ସମାନ
ପୂରିତ ହୋଇଛୁ ପୁଣି ଅଶେଷ ରସେ,
ବଦ୍ୟ ହୈମବତୀ ପଦରେ,
ବଷକଣ୍ଠ ତୋଷ ଦାୟୀ ବେନ ମତରେ । ୧ ।
ବଷ୍ଣୁପଦୀ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଇକାରଂଭେଦ ଶବଦ
ତରଣୀ ଗତାଗତ ତହିଁରେ ଉଚିତ
ବିଶାରଦ ସେ ସାମନ୍ତ ମତରେ ଦାସ ସେବିତ
ଡାକୁ ନ ଶୁଣନ୍ତେ ରଘୁନାଥ କଥିତ,
ବିଷଧର ପ୍ରାୟୁ କି ବୁଝ
ବେଳେ ନେଜ ତାଳ ଶୁଣ ଉଦାର ନୋହି । ୨ ।
ବଧିର ନୁହଇ ବୀର ବୋଇଲା ତହୁଁ ଧୀବର
ଶୁଣିଲିଣି ପଥରେ ପଥର ଅବଳା,
ବାଲି ପଡ଼ ତୋ ଚରଣୁ ଆଶଙ୍କା ଉପୁଜେ ଏଣୁ
ନଉକା ନାୟିକା ହେଲେ ବୁଡ଼ିବ ଭେଳା
ବୃତ୍ତି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ
ବସାଇ ନ ଦେବି ପାଦ ନ ଧୋଇ ନାବ । ୩ ।
ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ପୟର ଭବତ୍ରାହୀ ରଘୁବୀର
ପୟରେ କ୍ଷାଳିତ କର ବସନେ ପୋଛୁ

ବ୍ରହ୍ମାରେ ଧୌତ ଯେ ପଦ ନୋହିଛୁ ଶିବ ବିଷାଦ
ନ ପାଇ ଚରଣାମୃତ ପାନକୁ ଇଚ୍ଛି
ବିଜ୍ଞାନୀ କୈବର୍ତ୍ତ ଧୋଇଲା,
ବିଶ୍ୱେ ପତିତପାବନ ନାମ ରହିଲା । ୪ ।
ବିଞ୍ଚୁ ପଲ୍ଲବ ନାବରେ ପଦ ବିକଳ୍ପ ମନରେ
ପ୍ରତିହାର ପଣରେ ମଣାଇଁ ବସାଇ,
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାମ ପଚାରନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାନାମ
ଭାଗୀରଥୀ କପାଁ ହେଲା କହ ଗୋସାଇଁ,
ବିଷ୍ଣୁ ନଖକୋଣେ ଏ ଥିଲା
ବାମନାବତାରେ ଭଗୀରଥ ଆଣିଲା । ୫ ।
ବିଧିପୂର୍ବ କରି ଋଷି ସମସ୍ତ ଚରିତ ଭାଷି
ତଥିଁ ତ ତ୍ୱରିତ ଯାଇ ଲଭେ କୂଳରେ
ବିହାରୀ ହେଲେ ମାର୍ଗର ମାର୍ଗର କମାଣଧର
ମାର୍ଗଣ ଶୋଭା ଲେଖାକୁ କନ୍ଦର୍ପ ଯାର
ବିଦେହ ମଣ୍ଡଳେ ପ୍ରବେଶ
ବାର ବେନ୍ଧ ପୁର ସାର ମୋହନ ପୁଂସ । ୬ ।
ବିପଣୀରେ ଥିଲେ ଜନେ ଭାବନା କଲେ ଦର୍ଶନେ
ଆଗତ କି ଧାତା ହର ମଧ୍ୟରେ ହର
ବିଭଞ୍ଜନ ଶିବଧନୁ କରି ମରକତ ତନୁ
ବିଭା ହେବେ ସୀତା ନିମନ୍ତେ ଜନ୍ମିଛୁ ଶିଶେ
ବଶ ଏ ରମ୍ୟରେ ମାନସ
ବିଜେ ରାମ ଅଦଭୁତେ ଶୁଭେ ଏ ଘୋଷ । ୭ ।

* * *

ବର୍ଷା ଋତୁ

(ପଦ୍ମନାଭଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ—ଶଶିରେଖା, ୩୨ ଶ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ବରାଡ଼ି, ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ

ବରଷା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଆସି, କାଳିକା ଦଶେ ଦଶେ ପରକାଶି
ନଭେ ଢାଙ୍କିଲା ସୁନାଶିର ଚାପ, ଚଞ୍ଚଳା ଚହଟ ହେଲା ଅମାପ
ଘନ ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ଘଡ଼କ ଘଡ଼ି ପଡ଼ୁଅଛି ମାଡ଼ି ।୧।

କରକାପ୍ରକର ମଧ୍ୟେ ପଡ଼ି, କୁଳିଶ ଘାତେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଝଡ଼ି
ବିୟୋଗୀ-ଆଶା ଆସାରେ ପାତରେ, ବିନାଶ କଲା କେବଳ ସହରେ
ବିକାଳ ବିହାର, ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ କି ଜମ୍ବୁ ଚରିଲ ଜୀମର ।୨।

ଝଞ୍ଜା ପବନ ପ୍ରଖରେ ବହିଲା, ଶିଖଣ୍ଡି ଶିଖେ ଶିଖୀ ନୃତ୍ୟ କଲା
ଭେକ ଡାହୁକ ଶାଳୁର ଶାମୁକ, ରବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ମହୀଯାକ
ଫୁଟି ହଳପ୍ରିୟ, ମଣ୍ଡିଲେ ତରୁ ମଉଳ-ନିଚୟ ।୩।

କଦଳୀ କନ୍ଦରୁ ବାହାର ହେଲା, କେତେକ ତହିଁ କେତକ ଫୁଟିଲା
ମାଳତୀ କୁସୁମ ସୁଷମ ହୋଇ, ଫୁଲ୍ଲି ବାସରେ ପ୍ରସରିଲା ମହୀ,
ଗନ୍ଧବହ ଗନ୍ଧ, ଯେନ ବହିଲା ହୋଇଣ ଆନନ୍ଦ ।୪।

କୁଟଜ ମଲ୍ଲୀ ରଙ୍ଗଣୀ ଜାତେଜଲୀ, ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ ଯୂଥିକାଦ ମଲ୍ଲୀ
ଦାଢ଼ ଚମ୍ପଟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କୁସୁମ, ଫୁଟିବାରୁ ହେଲେ କି ମନୋରମ ।
ବନ ଘୋର ଦଶେ, ବନ ପୂରିଲା ସକଳ ପ୍ରଦେଶେ ।୫।

ଘନ ବନ୍ଧନ ମହୀଟର ଘୋଟିଲା, ପ୍ରଥମ ଗିରି ଶିର ଗିଳଦେଲା,
ଏ କି ରଖିବ ବିରହିଣୀକୁଳ, କୂଳ ଲଙ୍ଘି ନଦୀମାନେ ପ୍ରବଳ
ବେଳୁ ବେଳ ହେଲେ ତଟ ପ୍ରକଟ ତରୁ ବିନାଶିଲେ ।୬।

ବେତସ ଫୁଟି ହସି ନଦୀକଳେ, ନଗ୍ଭେଲ ଫୁଟି ନ ରହେ ଝଟଳେ
ଶୁଭ୍ର ଅମ୍ବରକୁ ଅଭ୍ର ଢାଙ୍କିଲା, ଜାଣି ଦବସ ବ୍ୟାରି ତ ନୋହିଲା
ବାରି ତ ନରତ, ପଡ଼ବାରୁ ରେଣୁ ଜମ୍ବାଲ ବତ । ୭ ।
ଗୁଡ଼ ଅବଣ୍ଟକ ଉଡ଼ ମରାଲ, ଗଲେ ମାନସକୁ ହୋଇ ଚପଳ
ପିକ ଗୃହୁଁ ଏହା ମୂକ ହୋଇଲେ, ଲୋକ ଶୋକ-ଜଳେ ବୁଡ଼ ରହିଲେ
ଘୋର ଅନ୍ଧକାର, ହେବାରୁ ପଥ ନୋହିଲା ଗୋଚର । ୮ ।
ସରଣୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ରସରେ, ତରଣୀ ରଖିଲେ ନଦୀ ବାଠରେ
ନାବିକ କଲେ ଯାବକ ଆତର, ପଥୁ ପଥିକଙ୍କୁ କରିଣ ପାର
ପରବାସ ତେଜି, ବ୍ୟାପାରୀ ଗୃହରେ ରହିଲେ ମଜ୍ଜି । ୯ ।
ହରଷ ହୋଇଣ କୃଷକ ଅତି, କରଷଣ କଲେ ନିରତେ ଷିତ
ବରଷଣକୁ ଅନାଇ ଘନର, ଛନ୍ଦରେ ଜନେ କଲେକ ଆଦର
ହରଷ ଗୃତକ, ବରସ ଏକା ବରହୀ ମାନଙ୍କ ।୧୦।

ଶ୍ରୀରାମ ବିଳାପ

(ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ—ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ, ଆରଣ୍ୟକ କାଣ୍ଡ)

୧୭ଶ ଛାନ୍ଦ

କୋଦଣ୍ଡଧର କାମିନୀବରକୁ ହରାଇ
କାରୁଣ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବନ ଗିରିଙ୍କି ଗୃହଁ ଯେ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୧ ।

ଦଶ ଦିଗ ନ ଦିଶଇ ଯିବଇଁ ମୁଁ କାହିଁ
କେବଣ ଅସୁର ତୋତେ ଦେଲା ଥିବା ଖାଇ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୨ ।

ନଳିନୀଦଳଲୋଚନା ଲୋଚନେ ମିଶାଇ
କହୁ ଯେ ଥାଉ ବଚନ ମନକୁ ରସାଇ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୩ ।

ଅନ୍ତଃପୁରେଁ ଯେତେ ତୋ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରିୟ ସଖୀ
କି ବୋଲିବେ ମୋତେ ତୋତେ ସଙ୍ଗତେ ନ ଦେଖି
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୪ ।

ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜପଣ ତୋ ବିନୁ କଲି ଦୂର
ଛଳା ବିନୁ କେମନ୍ତେ ହୋଇଥିବ ଅନ୍ତଃପୁର
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୫ ।

ଲୁଚିଥିଲେ ଆସ ଆସ ମୋର ପ୍ରାଣସଖୀ
ପଳାଇ କେଣିକି ଗଲୁ ମୋର ଦୁଃଖ ଦେଖି
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୬ ।

ଅଳପ ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖେ ପ୍ରଳୟ ମଣୁଥାଉ
ତନୁ ଅନ୍ତରକୁ ହୃଦେ ହାର ନ ପୂରାଉ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୭ ।

ସହସ୍ର ମୁଖେ କହିଲେ ନ ସରିବ ଗୁଣ
ସମସ୍ତ ଗୁଣମାନଙ୍କ ଅଟ ତୁ ଭୂଷଣ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୮ ।

ତରୁରେ ଲତା ଦେଖିଲେ ଦେଖାଇ ସେ ଦେଉ
ବାହୁ-ଲତିକାରେ ତନୁ ଭିଡ଼ି ସୁଖ ପାଉ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୯ ।

ତୋ ଥିଲକୁ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା ଦିଶୁଥିଲା ଶୋଭା
ସେ ଶୋଭା କେଣିକି ଯାଇ ଦିଶୁଛି ଅଶୋଭା
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ ।୧୦।

ଏ ମୃଗ ଶାବକ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ଖେଳୁଥାଉ
କୃଷ୍ଣଶାବକ ଧରିଣ ଦେଲେ ସୁଖ ପାଉ
ହା ହା ମୋ ସୀତେ ଗୋ । ୧୧ ।

⁂ ⁂

ହନୁମାନଙ୍କୁ ସୀତାଙ୍କ କୁଶଳ ପୃଚ୍ଛା

କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକ—କେଶବ ରାମାୟଣ, ସୁନ୍ଦରକାଣ୍ଡ)

୨୨ଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ରାମକେରୀ

ହରଷେ କହନ୍ତ ହର ଯେ
ଶୁଣ ରେ ଗୁଣମଣି,
ପାବନର କଥା କାମିନୀ—
ବର ପ୍ରସନ୍ନେ ଶୁଣି । ୧ ।
ଦ୍ରବଲେ କ ସ୍ନେହେ ସବଲେ,
ରଙ୍କେ ନଧି ପ୍ରାପତ
ଆକାଶ ଚନ୍ଦ୍ର କି ପ୍ରକାଶ
ଆସି ହୋଇଲା ହସ୍ତ । ୨ ।
ଦେଖିଲା ଚାତକ ଦେଖିଲା
କି ସେ ଜଳଧରକୁ,
କାନ୍ତର ଶ୍ରୀକର ସନ୍ତକ
ଯହୁଁ ପ୍ରାପତ ତାଙ୍କୁ । ୩ ।
ଘେନିଲେ ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ଚିହ୍ନିଲେ
ମାଥେ ଛୁଇଁ ମୁଦକ.
ଧୀରରେ ଲଗାଇ ଉରରେ
ସ୍ନେହେ ଧରିଲେ ଜାକ । ୪ ।
ଥନ ଥନ ବେନ ନୟନ
ପୂରେ ଲୋତକ ଜଳେ

PRATISTHAN.

ବଦନ ପୋଛି ସେ ସ୍ୱେଦ
କର ମୁଦ୍ରିକ ଚୁମ୍ବିଲେ । ୫ ।
କେଣେ ତୁ ଅଇଲୁ ଏଣେ [illegible]
ଏକା ସୁମିଳି କରି,
ଲୁଚା ରହିଥିବ ମୋ [illegible]
ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଳି । ୬ ।
ପୁଣି ପୁଣି କପିମଣିକି
ବୋଲେ ହୋଇ ଫୁଲଣା,
କାନ୍ତର ଅନ୍ତର-ଗତର
କଥା ତୋତେ ହୋ ଜଣା । ୭ ।
ଆସିଲୁ ଅହା କି ଭାଷିଲୁ
ପ୍ରାଣ ଦେଲୁ ରେ ବାବୁ
ନିଶ୍ୱାସ ବୁଡ଼ାକୁ ଉଶ୍ୱାସ
ପୀଡ଼ା କଲୁ ଯେ ସବୁ । ୮ ।
ଦେଖିଲି ଜୀବନ ରଖିଲି
ମନ୍ଦ୍ୟାନ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥେ,
ଜୀଇବି ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ପାଇବି
ଶତ୍ରୁ ହେଲା ପରତେ । ୯ ।
ହେଜିଲି ଏଥର ବୁଝିଲି
ରାମ ବିଶ୍ୱାସ ତୋତେ,
ଏମନ୍ତେ ନୋହିଲେ କେମନ୍ତେ
ମୋହଠାକୁ ପେଷନ୍ତେ । ୧୦ ।
କହ ଉବନ ହୁଇ ଦେହ ହୋ
ଅଛୁ କୁଶଳ ପରା,

ନ ଦେଖିଲେ ମୋତେ ସେହୁ ସେ
ତାଙ୍କ ମନ କି ହୁଏ ।୧୧।
ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତେ ସଧୀର
କରନ୍ତି କି ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ନିନ୍ଦନ୍ତି କି ମୋତେ କାନ୍ଦନ୍ତି
ମୋର ବାହୁନି ଗୁଣ ।୧୨।
ପ୍ରବଳ ଚିନ୍ତାରେ ଦୁର୍ବଳ
ତାଙ୍କ ତନୁ କି ହୋଏ,
ଛାଡ଼ିବେ କି ମୋତେ ଲୋଡ଼ିବେ
ମନ କେମନ୍ତ ପାଏ ।୧୩।
କଲି କି ଦଇବ ଦେଲି କି
ଏ ବିଚ୍ଛେଦ ବିପତ୍ତି,
ପଡ଼ିଲି ବନ୍ଧରେ ଛାଡ଼ିଲି
ମୋର ନେହ-ସମ୍ପତ୍ତି ।୧୪।
ପାଣିକି ତେଜିଲି ଛଣିକ
ମୀନ ଛଣେ କି ଜୀଏ,
ଲୋଭ ନ ଛାଡ଼ଇ ଜୀବ ହୋ
ପିଣ୍ଡେ ଥିବାର ଯାଏ ।୧୫।
ସହୁଛି ଏ ଦଣ୍ଡ ରହୁଛି
ଏହୁ ମୁହାଁସ ହବ,
ସରଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସରଣ
ଗଲେ କାହୁଁ ପାଇବ ।୧୬।
ଦଶମ ମାସରେ ବିଷମ
ସନ୍ତାପରେ ମରୁଛି,

ନଇଲେ ସେ କାହିଁ ରହିଲେ
ଏତେ କାଳ ମୂରୁଛି । ୧୭ ।
ରାଗରେ ମୁଁ କେତେ ବାଗରେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ବୋଇଲି,
କ୍ରୋଧରୁ ଏ ଅପରାଧରୁ
ଏତେ ସବୁ ହୋଇଲା ।୧୮।
ମରୁଛି କାନ୍ଦି ସୁମରୁଛି
ଦିବା ରାତି ସେ ସତି
ଦୋଷକୁ ମୋ କଲେ ରୋଷକୁ
ଆଉ କେ ମୋର ଗତି ।୧୯।
କାନ୍ତକୁ ଝୁରି ଏକାନ୍ତରେ
ବସିଥାଏ ମଉନେ,
ବେଢ଼ନ୍ତି ପାଶରେ ଝାଡ଼ନ୍ତି
କେତେ ଅସୁରୀମାନେ ।୨୦।
ତର୍ଜ୍ଜିଲା ରାବଣ ଖଣ୍ଡା ହେ
କାଲି ଥିଲା ଉଞ୍ଚାଇ,
ତାହାଠାରୁ ବାରେ ତ୍ରିଜଟା
ରଖିଗଲା ବଞ୍ଚାଇ ।୨୧।
ପୁଣି ବେନି ମାସେ ହାଣିବ
କହିଗଲା ବଜାଇ
ହନୁ ହେ, ଯିବ କି ମନୁ ହେ
ହେଜ ହୃଦ କାନ୍ଦଇ ।୨୨।
ପାମର ଦୈତ୍ୟକୁ ଯମର
ଭୟ ହେଲାଣି ମୋତେ,

ଗର୍ଜ୍ଜନରେ ଘୋର ତର୍ଜନ
ଢଏ ରାକ୍ଷସୀ ହୃଦୟେ ।୨୩।
ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହସ୍ଥ ଶାଶୁର
ସିନା ସହନ୍ତ ଦୁଃଖ,
ଏ ଗ୍ରାର କସ ମୋ ବଗ୍ନର୍
ଗଞ୍ଜେ ଭୁଞ୍ଜାରେ ଦେଖ ।୨୪।
ଆହା କରିବାକୁ କାହାର
ମୋରେ କୃପା ନ ଥାଇ,
ଯାହାର ମୁଁ ସେ ତ ମୋହର
କଷ୍ଟ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ।୨୫।
ମାପକ ଭିତରେ ଆସ ହେ
ବେନି ଭାଇଙ୍କି ଧରି,
ପୂରିଲେ ତା କର୍ଣ୍ଣ ମରିବ
ଶୁଣି ଯିବେଟି ଫେରି ।୨୬।
ଅପହରଣ ମୋର କଷଣ
ହୁଏ ଛନ୍ଦାରେ ଘର
ବୋଇଲେ କେଶବ ହୋଇଲେ
ଭୁଷ୍ଟ କର୍ମ ଉଗାର । ୨୭।

ଯଶୋଦାଙ୍କ ବିଳାପ

(ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ—ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ, ୬ଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ବରାଡ଼ି

ଅରେ ବାବୁ ଶ୍ୟାମଘନ   ତୁ ଗଲେ ମଧୁବନ
କାହା ମୁଖ ଅନାଇଁ ବଞ୍ଚିବି,
ହେବ ଦଶ ଦିଶ ଶୂନ୍ୟ   ଅସ୍ଥିର ହେବ ଜୀବନ
ନିଶିଦିବସରେ ଝୁରୁଥିବି ରେ, ଜୀବଧନ,
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲେ ଯେହ୍ନେ ହଂସ
ରାଜା ବିନେ ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରାମ ଦେଶରେ । ୧ ।

କାହା ଅଙ୍ଗେ କୁଙ୍କୁମ   ଲେପିବି କରି ସୁଷମ
ନିଦ୍ରାରେ କେ ହୋଇଥିବ ଘାରି,
କାହାକୁ ଅଞ୍ଜନ ଦେବି   ବସ୍ତ୍ର ପାଢ଼ି ଶୁଆଇବି
ପିଠାକୁ କେ ମାଗିବ ହରି ରେ, ଜୀବଧନ,
ଏ କଥା ସୁମରି ଯିବି ମରି
ନିଶ୍ଚେଁ ଯେବେ ଯିବୁ ମଧୁପୁରୀ ରେ । ୨ ।

ବାନ୍ଧିବି କାହାର କେଶ   କୁସୁମେ କରି ସୁବେଶ
କାହା ଲଲାଟରେ ଦେବି ଚିତା,
କାହାର କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ   ଖଞ୍ଜିବି ରେ ମୋର ବାଳ
କାହାପାଇଁ କରୁଥିବି ଚିନ୍ତା ରେ, ଜୀବଧନ,
କାହା ଅଙ୍ଗୁ ଧୂଳି ଦେବି ପୋଛି
ଝୀନ ବାସ ପିନ୍ଧାଇବି ବାଛି ରେ । ୩ ।

ଯେତେବେଳେ ବନେ ଯାଉ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପ୍ରାଣ ନେଉ
ନିମିଷେ ବିଚ୍ଛେଦ ନ ସହଇ,
ଏବେ ଯିବୁ ମଥୁରାକୁ   ମୋତେ ସମର୍ପି କାହାକୁ
ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ନ ଦେଖିଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରେ, ଜୀବଧନ,
ଜୀବନ ହାରିବ ଗଣ୍ଡଜଳେ
ତୁ ମୋତେ ଅନ୍ତର ହେଲେ ତଳେ ରେ । ୪ ।
ସର ଲବଣୀ ଅଧାମ   ପକ୍ୱରମ୍ଭା ସୁଧାସମ
ମୁଖେ ଦେଲେ ଥୁ ଥୁ କରି ଫିଙ୍ଗୁ
ଯେତେ ରୁପେ ନାଳଥାଇଁ   ପରଷଇଁ ବଳଥାଇଁ
କୋପେ ଉଠି ପାକଷାଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗୁ ରେ, ଜୀବଧନ,
ଏବେ ଦୂର ହୋଇବ ସେ କଥା
କି ନ କରେ ଦାରୁଣ ବିଧାତା ରେ । ୫ ।
ଗୁଇକ ଅନାଇ ଡରୁ   ଧାଇଁ ମୋତେ କୋଳ କରୁ
ବସନେ ଘୋଡ଼ାଇ ମୁଖ ଗୋଟି
ହେଉଥାଉ ଥରହର   ଦେଖିଲେ [illegible]
ଡିଇ ପାବଚ୍ଛ ନ ପାରୁ ଉଠି ରେ, ଜୀବଧନ,
ମଧୁପୁରେ ହସ୍ତୀ ଘୋଡ଼ାମାନ
ଗର୍ଜିଲେ ନ ଡରୁ ଶ୍ୟାମ ପୁଣ ରେ । ୬ ।
କାହ୍ନେ ଦେଖି ଶଜପନ୍ତ   ନାନା ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି
ଭୟେ ଯାଉ ସେ ଘରୁ ପଳାଇ
ଏବେ କଂସପୁର ଯିବୁ   ରାକ୍ଷସମାନ ଦେଖିବୁ
ଡରି କାହାକୁ ଧରିବୁ ଯାଇ ରେ, ଜୀବଧନ,
ମାଏ ବୋଲି ଡାକିବୁ କାହାକୁ
ସାହାକୁ କେ ଆହା ବୋଲିବାକୁ ରେ । ୭ ।

ନିଶାକାଳେ ମୋର କୋଳେ   ଶୋଇଥାଉ ଶ୍ରମବଳେ
ସ୍ୱପନରେ ଦେଖୁ କସ କସଂ
ମା ବୋଲି ଚମକ ପଡ଼ୁ   କଣ୍ଠେ ଦୁଇ ଭୁଜ ଭିଡ଼ୁ
ପୁଣି ଶୋଉ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ବାପ ରେ, ଜୀବଧନ,
ସେ କଥା ସୁମରି ମରିଯିବି,
ଉଠ ବୋଲି କାହାକୁ ଡାକିବି ରେ । ୮ ।
ପ୍ରଭାତ କାଳେ କେ ମୋତେ   ଡାକିବ ଷୁଧା ଆରତେ
କାହାକୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ଦେବି ସର
କେ ଧରି ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ   ଭାଙ୍ଗିବ ମୋ ଦଧିଭଣ୍ଡ
କାହାକୁ ବାନ୍ଧିବି ଅର୍ଜୁନର ରେ, ଜୀବଧନ,
କାହା ନାମେ ଗାଉଥିବି ଗୀତ
କାହାକୁ ଡାକିବେ ଗୋପସୁତ ରେ । ୯ ।
କାହା ନାମେ ଗୋପନାରୀ   କରିବେ ମୋରେ ଗୁହାରି
କାହା କରୁ ଛଡ଼ାଇବି ମାଟି,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେଖାଇବ   ଖେଳେ କେହ୍ମୁ ଦେଖାଇବ
ଅଧାମ କାହା ଅଧରେ ଦେବି ରେ, ଜୀବଧନ,
କାହାକୁ ବୋଲିବି ଝୁଲି ହାତୀ
କାହାକୁ ଡାକିବି କରି ପାତି ରେ । ୧୦ ।
ଗାଈ କେ ଚରାଇନେବ   ରାମ ସଙ୍ଗେ ବନେ ଯିବ
ନାନା ରଙ୍ଗେ କେ ବାଇବ ବଂଶୀ
କରିବ କେ ବାଲକେଳି   ମଧ୍ୟେ ନାଚୁଥିବ ଭଲି,
କାହାକୁ ଚିହ୍ନିବେ ବ୍ରଜବାସୀ ରେ, ଜୀବଧନ,
ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ଭୁବନ
ଆଉ କାହ୍ନୁଁ ଦେଖିବି ସେମାନ ରେ ।୧୧ ।

କେ ଆଣି ଦେବ ନନ୍ଦକୁ   ଦାଣ୍ଡେ ଖୋଜିବ କାହାକୁ
କାହାକୁ ଦେଖିବ ନୀପମୂଳେ
କେନ୍ତୁ ବନେ ପଳାଇବ   ନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗେ କହିବ
ଆଜ ମୋତେ ମାଏ ମାରୁଥିଲେ ରେ, ଜୀବଧନ,
ତହିଁ ପାଇଁ ଚଣ୍ଡ ହେବେ ତାତ
ମୋତେ କ୍ରୋଧେ ଦଣ୍ଡିବେ ବହୁତ ରେ ।୧୨ ।
ଏତେ ବୋଲୁ ନନ୍ଦରାଣୀ   ନୟନୁଁ ବହାଇ ପାଣି
ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ଶ୍ୟାମ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ
ନୀଳାମ୍ବର ମୁଖ ଚାହିଁ   ବୋଲନ୍ତ ମୋ ବାପ, ଭାଇ
କାଲି ଯିବ ମଥୁରାମଣ୍ଡଳେ ରେ, ବଳରାମ,
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନେଇଥିବୁ ହରି
ଡରିବଟି ନଦେଖି କଂସପୁଷ୍ଟ ରେ । ୧୩ ।

*

ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ଅନୁରାଗ

(ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା—ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ, ୪ମ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳବାଣୀ

ଅରେ ସଜନୀ, ତା କହିବ କେତେ
କୃଷ୍ଣର ରୂପ ଗୁଣ ଚେଷ୍ଟା ଯେତେ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନରୁ ବାହାର
ମୋହ ନୋହିବ କେଉଁ ନାଷ ସ୍ଥିର
    ପକ୍ଷୀ ମୋହ୍ନୋ ସାରୀ,
ତା ଗୁଣ କହୁଁ ନେତ୍ରୁ ବହେ ବାରି । ୧ ।

ପଶୁ ଯିନା ସେ ଧବଳୀ ଶାମଳୀ
ଶୋଭା ଗୃହୁଁ ନେତ୍ରୁ ଲୋତକ ଗଳ
ତୃଣ ମୁଖେ ନ କରନ୍ତି ଅଶନ
ମୃଗ ଶୂକର ବାନର ଏସନ
    କୃଷ୍ଣରେ ମୋହିତ,
ନୋହିବ ଦେଖି କେ କହ ଜଗତ । ୨ ।

ଗୋପାଳଙ୍କର ସେ ଦାରା ବଇଷ
ନନ୍ଦ ନାହାନ୍ତି ଢେନ ନନ୍ଦା କରି
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସର୍ବ ଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମାନ ନଷ୍ଟ ପଣେ ନଥଇ ଦନ,
    ସେ ଯେଢ଼େ ସୁନ୍ଦର,
ପୁରୁଷ ମୋହ ନାରୀ କେଉଁ ସ୍ଥିର । ୩ ।

ସଖୀ ରେ, ଯେତେ ନିନ୍ଦା କୃଷ୍ଣ ଘେନି
ଶୁଣି ମୁଁ ଦେହ ପଥର କଲିଣି
କେ ଅବା ତା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ନ ଚାହିଁ
ମୁଁ ଚାହିଁ ଦେଲେ ଅପବାଦ ବହି
କାହିଁ ପଳାଇବି,
କି ଉପାୟରେ ପ୍ରୀତି ପାସୋରିବି ।୪।
ପ୍ରୀତି ହୋଇ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଅକ୍ଷର
କାହିଁ ଜନ୍ମିଲା କାହିଁ ତାର ଘର
ମୋ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ମିଶିଲା କି କରି
ନିରତେ ବୁହାଇଲା ନେତ୍ରୁ ବାରି
ସେ ଗୁଣ୍ଡ଼ ନ ଗଲା,
ମୋ ସୁନା ଦେହ ଚୂନା କରିଦେଲା ।୫।
ସେ ପ୍ରୀତି ଜାଣି ନୁହଇ କେମନ୍ତ
ଦହନ ନୁହେଁ ଦହୁଅଛି ଗାତ୍ର
ଶସ୍ତ୍ର ନୁହଇ ଅଙ୍ଗ ହୁଏ ଘାର
ଅମୃତ ନୁହେ ସ୍ୱାଦୁ ସର୍ବୋପରି
ନୋହେ ତ କସ୍ତୁରି,
ହୃଦ କାଟୁଛି ଟିକି ଟିକି କରି ।୬।
ପ୍ରୀତି ପାସୋରା ମନ୍ତ୍ର କେ ଜାଣଇ
ତାକୁ ସେବନ୍ତି ଦାସୀ ପରା ହୋଇ
କଳା ଦେଖି କାଳ ବୁଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି
ମନେ ନ ଆନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଲୋଭ ଶନ୍ତି
ମୋ ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ,
କାହିଁକି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଗାନ୍ତେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।୭।

ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ ମାତାପିତା ସ୍ୱଗ
ଗୃହପତିରେ ଯେତେ ଅନୁରାଗ,
ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଭକତି
ନ ଗଣିଲା ଧର୍ମ କର୍ମ ମୁକତି
ପର ଲୋକ ଗତି,
ପାଇଁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସ୍ନେହ ସମ୍ପତ୍ତି । ୮ ।
ଛଳେ ଶିବ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଳୀ ପୂଜଇ,
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ,
ଅନ୍ତପୁରୁଁ ଏହି ବ୍ୟାଜେ ବାହାର,
ଏ ଯେମନ ଗୁରୁଜନେ ଅଙ୍ଗୀକାର,
ନାନା ଉଦ୍ୟମରେ,
ବନ୍ଧୁକୁ ଲଭଇ ପରିଶ୍ରମରେ । ୯ ।
ଔଷଧ ଅଛି କରିବାକୁ ରୋଗ,
ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେବା ଉପଯୋଗ,
ସର୍ବ ବିଷୟର ବିହି ଅଛି ବିଧି,
ପ୍ରୀତି ଛାଡ଼ିବାକୁ ଉପାୟ ନାହିଁ,
ଲଭ ଏହି ଜାଣ,
ପରପୁରୁଷ ଲାଗି ଯିବ ପ୍ରାଣ ।୧୦।
ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ସିନା
ନ ମରିବା ନ ଜୀଇବା ଯାତନା,
ବିଷ ଅମୃତ ମିଶ୍ରିତ ଏ ରସ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତ୍ରାସ
ସୁଖ ଭେଜ ନୋହେ,
ତପତ ଇକ୍ଷୁ ଚର୍ବଣ ପରାୟେ ।୧୧।

ସମାନ ବୟସ ସମାନ ସୁନ୍ଦର
ସମାନ ଗୁଣ ସମାନ ବେଭର,
ସମାନ ସ୍ନେହ ଅଧୀନତା ମନ
ସେହି ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରୀତି ଭଜନ
ସେ ଯାହା କରାଏ,
ସେହି କାଠ କୁଣ୍ଢାଇ ନାଟୁଥି ପ୍ରାୟେ ।୧୨।
କହିବାକୁ ମୋତେ ମାଡ଼ୁଛି ହସ,
ତାହାଙ୍କ ମୋହର ଯେଉଁ ମାନସ
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ କୀଟ ପତଙ୍ଗ
ଦେଖିଲେ ନେଇ ସଙ୍ଗ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗ
ଆମ୍ଭ ପରି ସ୍ୱର,
ଚମକ ପଡ଼ୁ ହାଦେ ହାତ ମାରି ।୧୩।
ଆପଣାଠାରେ ସ୍ନେହ ଯେଣୁ ମାଇ
ଦୁଇରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଯେଉଁ ଗାଇ
ଦୁଇ ଭୂରୁ ଆଖି ଶ୍ରବଣ ଯୁଗ
ନାସାପୁଟ ଅଧରହିଁ ଦ୍ୱିଭାଗ,
ହସ୍ତ ପାଦ ଦୁଇ,
ଏକୋଇଶ ଅମ୍ଭେ ସିନା ରେ ସହି ।୧୪।
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ଆଦି ମିଳିବାରୁ
ନିଜ ହୃଦକୁ ସମର୍ପଣ କରୁ,
ଯେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗର ଅଟଇ ଯୋଗ୍ୟ
ପଛେ ସେ ସ୍ଥାନରେ କରୁ ସଂଯୋଗ ।
ଏ ଚେଷ୍ଟା କାହାର
ସଂସାର ଭିତରୁ ଆମ୍ଭେ ବାହାର ।୧୫।

* * *

ସଖୀରେ କି କରିବ କହ ମୋତେ
ଉପାୟ ଦିଶୁନାହିଁ ତ ଜଗତେ
ନ ଦେଖିଲେ ବଂଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ
ହୁଅଇ ମୁଁ ସେ ଜଳଙ୍କ ସମାନ
    ଯାହା ମୁଁ ଦେଖଇ,
କୃଷ୍ଣ ପରାଏ ସେ ପ୍ରତେ ହୁଅଇ । ୧୬ ।
ଝିଂଟି ଦେଖିଲେ ଶ୍ୟାମା ପଖୀକି,
କି ହେ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ସମ୍ଭ୍ରମେ ଡାକି
କୃଷ୍ଣ ଅନୁରାଗେ କରଇ କୋଳ
ଚୁମ୍ବଇ ଆପଣା ଗାଲ ଦୁକୂଳ
    ଏମନ୍ତ ବାଉଳ
କି କଥା ଅବା ଅଛି ଏଥି ମୂଳ । ୧୭ ।
ନବନୀରଦ ପର୍ବତ କାନନ
ଆପଣାଠାରେ ହୁଏ କୃଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ
ବଂଶୀ ଧରଙ୍କ ପରି ହାତ କରି
ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ହୋଇଯାଇ ମୁଁ ସେପରି
    ଘେବେ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣି
ଝର ଝର ଝରେ ଲୋଚନୁ ଅଶ୍ରୁ । ୧୮ ।
ଦେଖିଲା ବେଳୁ ନେଣ୍ଡ ପାଶେ ପାଶେ
ଥିଲି ପରାଏ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ଦଶେ
ହୃଦୟ ତ ମୋର ଅଳପ ସ୍ଥାନ
ତହିଁ କରୁପେ ସମ୍ଭାଇବ ଧନ
    ସମ୍ଭାଳି ନୁହଇ,
ଆପେ କମ୍ପଇ କି ମୋତେ କମ୍ପାଇ । ୧୯ ।

ହା ବଂଧୁ ! ହା କୃଷ୍ଣ ! ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ !
ଏ ନାମମାନ ବୋଲିବାକୁ ମନ
ମୁଁ ପରବଂଧୁ ସେ ପର କୁମର
ଲୋକ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମହାନ୍ତର
    କି କରିବ ବୁଝି,
ଧିକ ଏ ନାରୀ ଜନ୍ମ ଦେଲା ବିଧି । ୨୦ ।
ଏ ଦେହ ଛାଡି ଦେହାନ୍ତର ଧରି
ଭ୍ରମିବି ଭୁବନେ ହୋଇ ଉଦାସୀ
ହେ କୃଷ୍ଣ ! ହେ ନାଥ ! ହେ ଶ୍ୟାମଘନ !
ଉଚ୍ଚେ ଗାଇବି ତବ ବଂଧୁ ନାମ
    ଲୋଟୁଥିବି ତଳେ,
ହୃଦୟ ମଣ୍ଡି ହୋଇ ଅଶ୍ରୁଜଳେ । ୨୧ ।
ଯେ ପୁଣି ସେ କାଳେ ଥିବେ ମୋ ସଙ୍ଗ
ମାନସେ ନାରୀ ଧରି ପୁଂସ ଅଙ୍ଗ
ତାହାଙ୍କ ଲଗି ମୋହ ଆର୍ତ୍ତି ଯେତେ
ଆପେ ଅନୁଭବ କରିବେ ଥରେ
    ଆପେ ଆପଣାକୁ
ଭଜିବେ ଧରି ବାତୁଳ ଚେଷ୍ଟାକୁ । ୨୨ ।
ଆଲି ରେ ! ଏମନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଦଇବ
ଜାଣିବେ କିକ ସୁଧା କ୍ଲେଶ ଭର
ନୋହିଲେ ମୋତେ କରି ତାଙ୍କ ଦାସ
ସର୍ବଦା ଖଟ୍ଟିବ ପାଦପାରସ
    ଧନ୍ଦ କହୁଁ ଏତେ
ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ ଗଣି ନୋହିବ କେତେ ।୨୩ ।

* * * *

ବର୍ଷା

[କେଶବ କବିରାଜ—ଅନଙ୍ଗରଙ୍ଗିଣୀ (ଅପ୍ରକାଶିତ)]

ବିଷମ ଆତପ ଗ୍ରୀଷମ କାଳ ତଦନ୍ତେ ଶେଷ,
ସେ ରସା ସୁଖଦ ବରଷା ଋତେ ହେଲା ପ୍ରବେଶ ।
ଅମ୍ବୁଧବ ମେଘେ ଅଛନ୍ନ ହୋଇ ଗଗନେ ପୂର,
ବରଷିଲେ ଜଳ ଗରଜି ମହୀମଣ୍ଡଳ ପୂର ।
ତଳ୍ପତରେ ନବ ଜଣ୍ଡତ ହେଲା ପସ୍ୱଏ ଦଶେ,
ତରକା ନ ଗଲା କରକା ନିତ କେତେ ବରଷେ ।
ଆଖଣ୍ଡଳ ଗୃପ ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇ ହେଲା ପ୍ରକାଶ
ବୁଝିତ ଅତଳେ ତୃଷିତ ହେଲେ ପଶୁ କୁଳଶ ।
ଆସାରେ ସମସ୍ତ ଆଶାରେ ଭ୍ରମ ହେଲା ଉଦତ
ନୂତନ ବୃଷ୍ଟିରେ ଘନେ ବାସ ରସାରୁ ଜାତ ।
ସଲିଳ ସରିତ ପୂରିତ ହୋଇ ଲଙ୍ଘିଲେ କୂଳ,
ତୀର ତରୁକୁ ଅଦ୍ବରତେ ହେଲେ ଜଳେ ନିର୍ମୂଳ ।
ତରଣୀ ସରିତ .ସରଣୀମାନଙ୍କରେ ପକାଇ,
କନ୍ଦ୍ରୁ ଉଡ଼ିଲେ ବାଉଡ଼ିମାନେ ହରଷ ହୋଇ ।
ଫୁଟିଲା କେତକୀ ଉଠିଲା ଭେକ କର ଗର୍ଜନ
ଛୁଟିଲା ସନ୍ତାପ ତୁଟିଲା ମାନବତୀଙ୍କ ମାନ ।
ସାଜିଲା ମଦନ ମାଜିଲା ଗୁଣ ଫୂଲସ୍ବୁପର,
ତଜିଲା ଭରସା ଭାଜିଲା ଦେଖି ବିଦେଶୀଙ୍କର ।
ବରଷା ଡକାରେ ବିରହୀ ଜନମାନେ କାତର
ନ ରହି ବିଦେଶୀ ସ୍ୱଦେଶେ ବେଗେ ଚଳିଲେ ପୁର ।

ବିଧୁର ଅନ୍ତରେ ବିଧୁର ଦଶା ଲଭେ ଚକୋର
ସୂଚକ ଉଲ୍କାରୁ ପାତକ ନାଶ ଗଲା ମେଘର ।
ଅସମୟେ ଅତି ବିଷମ ବ୍ୟଥା ଲଭେ ରଥାଙ୍ଗ
ମାନସ ଗମନେ ମାନସ ବେଗେ ଦେଲେ ଚକ୍ରାଙ୍ଗ ।
ଅପ୍ରିୟ ହେଲା ବନପ୍ରିୟ ମତ୍ତ ହେଲା ବମରେ
ମଧୁର ପବରୁ ମଧୁର ଧ୍ୱନି କଲେ ଭ୍ରମରେ ।
ଖଦ୍ୟୋତମାନଙ୍କ ସ୍ଫୁଟଦ୍ୟୋତ ଲଭି ରମ୍ୟ ଅମ୍ବର
କାଳିକା ବଳାକା ମାଳିକା ସନ୍ନିଧିରୁ ସୁନ୍ଦର ।
ତବଦ ଝିଙ୍କାରେ ଶ୍ରୁବଦ ଶୁଣି ଶର ବିଯୋଗୀ
ସାଦରେ ଡାହୁକ ନାଦରେ କର୍ଣ୍ଣ ଡେରିଲେ ବେଗି ।
ସରଣୀମାନଙ୍କେ ଧରଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପେ ପୂରିତ
ଗଜର ଶର ଚାଢ଼ ଜ୍ୱର ହେଲା ହେରିଲ ଦୂରିତ ।
ପବନ ଫୁଲ୍ଲ ଉପବନ ସଙ୍ଗୁ ସୁଖ ଦିଅନ୍ତି,
ବାସରେ ବିପିନ ଦେଶରେ ମନ ହରେ ମାଳତୀ ।
ନୂତନ ତୃଣରେ ସତନ ବନ ଉପାନ୍ତ ଦେଶେ
ବିଶାଳୟ ଭରେ କୁଶଳ କାନ୍ତି ଲତା ପ୍ରକାଶେ ।
ସ୍ଥଳରେ ଚତ୍ୱର ଜଳରେ ପଙ୍କ ହେଲା ଆଦର
କରଦମ ଦୁଃଖ ଦରଦ ହେଲା ପାନ୍ଥ ଜନର ।
ବରଷନ୍ତେ ଅତି ସରସ କୃଷିକାର କାମିନୀ
ବଳିଆଁ ହେଲେ ହଳିଆ ମୂଲ ମିଳିଲା ଯେଣୁ ।
ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନି ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରବଳ କରି
ଧାନ ରୁଆଇବା ବିଧାନ କଲେ ହଳିକା ନାରୀ ।
ଆଦର ଛଡ଼ାରେ ପାଦର ଉପାନହ ଭୁଲି
ଭଜିଲେ ପ୍ରସାଦ ତେଜିଲେ ଜନେ ସଲିଳ କେଳି ।

ଆକାଶ ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ ଘନଜର ନୋହଲେ
କାମନୀ ମଣ୍ଡଳ ଯାମିନୀ ଶଙ୍କା ଘବଦେ ଝଲେ ।
ଦାବଦହଡ଼ର ଶବଦ ନ ଶୁଭିଲ ଅଚଲେ
ପାସ୍ବତ ପକ୍ଷୀ ପରବତ ଗୁହାକୁ ସେ ଗଲେ ।

× × ×

ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀର ଶୋଭା

[ଘୁମୁସର ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ—ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀ, ୩ୟ ଛାନ୍ଦ]

(ଅପ୍ରକାଶିତ)

ବସନ୍ତ ରାଗ—ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ

ନୟନେ ଆଣି ଜୀବନକୁ ଭରି, ନିମିଷ ସଙ୍ଗେ ବସୁର ଯାଚରି ।
ଅବଲୋକନେ ମନ ଏକତାନ, କରି ପ୍ରକାଶେ ପ୍ରଶଂସା ବଚନ ।
କି ରୂପ ଏ ବାଳା, ଭଲ୍ ସେ ତାମରସ ଜ୍ୟୋତିଲ୍ଲୀଳା । ୧ ।

ଅଧର ମଧରେ ସ୍ନାନ କରିଛି, ଏମନ୍ତ ହାସେ ଆନନ ପୂରିଛି ।
କେବଳ ହରଷ ଲେଶମାତ୍ରକୁ, ଭଜଂ ଯାଉଛି ଏମନ୍ତ ଶୋଭାକୁ ।
ଏ ହରଷେ ଗତ, ଗୁହ୍ଁ ବସିଲେ ହରିବ ସମ୍ପତ୍ତି । ୨ ।

ବନ୍ଧୁଦ୍ରଷ୍ଟା ଆଜ ହୋଇଲି ବନେ, ହର୍ଷକୁ ସ୍ୱୟଂ ଦେଖିଲି
ନୟନେ । ଏମନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ସଖୀ ହରଷ, ଯାହାରେ ଯେଣୁ ଅଛି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦେଶ । ଭାଗ୍ୟ ହରଶର, ଏହାକୁ ପାଇ ହୋଇଲା ସୁନ୍ଦର । ୩ ।

ଚଞ୍ଚଳ ବେନି ନୟନ ଖଞ୍ଜନେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭା ଦଶନ୍ତ
ଅଞ୍ଚଳେ । ଉଡ଼ିଯିବା ଡରେ କିଏ ବିଧାତା, ଅଞ୍ଜନ ରଜ୍ଜୁରେ ବାନ୍ଧି
ଅଛି ତା । କି କାମ ତୋମର, ମିଶାଇ କଲା ନୟନ ସୋଦର । ୪ ।

କି ଅବା ତତନକାର ବିଧାତା, ପଢ଼ୁଛି ସରୁ କରି କଳାସୁତା ।
ସୂତା ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ବେନି ନୟନ, ବଢ଼ିବ ଏଥି ସଂଶୟ ନ ଘେନ ।
ଭ୍ରୂଲତା ଧନୁର, ଗୁଣ ଛାଡ଼ି ବେନି ତୁଲେ ପ୍ରଖର । ୫ ।

ଏ ଧନୁରେ ଯେତେ ଗୁଣ ରଖିବ, ଆଉ ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି ସଜି
ନ ପାରିବ । ବେଦ ବତ୍ସରମାନ ନାଶ ଯିବ, ବ୍ରହ୍ମକାମ ପରାଭଙ୍ଗ
ହୋଇବ । ଧାତା କି ବିଚାରି, ଗୁଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦେଲା କ୍ଷୀଣ କରି । ୬ ।

ସେ ତପସ୍ୱୀହିଁ ରହିଥିଲୁ କାହିଁ, ଅଛୁ କେବଳ ଏହାକୁ ନ ଧ୍ୟାଇଁ । ଭ୍ରୂଲତା ଗୁଣ ଧନୁରେ ଏ ଶର, ସଂସାର ଉନ୍ମାଦ କରଇ ପ୍ରସର । ଏ ଅପାଙ୍ଗ କାମେ, ଜମ୍ବାସ୍ତ୍ର ଦେଇ ବଶ୍ୟତୁକ କାମେ । ୭ ।

ନ ରଥ ନ ତ ମାଉ ନ ତ ହସ୍ତୀ, ନ ନାବ ନ ଭଟ ନ ତ ଶସ୍ତ୍ର । ଏମନ୍ତେ ମଦନ ଜଗତଜୟ, କି କି ପ୍ରକାରେ କରୁ କରେ ଜୟ । ଏ ସଂଶୟ ଭଙ୍ଗ, ହୋଇଲା ବଚନେ ଏ ଦେଖି ଅପାଙ୍ଗ । ୮ ।

ଚଞ୍ଚଳ ନେତ୍ର କୁରଙ୍ଗ ଏହାର, ବନେ ଦେଖିଲି ମଦନ ଶବର । ତାହାଙ୍କ କୁଟିଳ ପତିଅଛି ପାଶ, ତେଣୁ ଭଜଇ ଚଞ୍ଚଳ ବିଶେଷ । ମୁଖପାଖ ଥିଲୁ, ଆଖିରେ ମୁଖ ଅଛି ନୋହେ ଲକ୍ଷି । ୯ ।

ଦେଖ ଏ ଋଷିର ତପସ୍ୟା ବଳ, ଭୂମିରେ ଜାତ କଲା ନୀଳୋତ୍ପଳ । ଯାନ ନଳିନ ନୟନ ନବୁଚା, ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ କରିଥିଲା ଧାତା । ଆଜ ବ୍ୟତିକ୍ରମ, ହୋଇଲେ ତରୁଲତା ଆଦ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ । ୧୦ ।

ବାଳାକୁ ଅବଳା ବୋଲି କି କହି, ସର୍ବ-ବଶ-ବଳ ନୟନେ ଥୋଇ । କଜ୍ଜଳରୂପେ ଦେଇ କଳାମୃଦ, ଦେଖି କି ଜନେ ହୋଇବେ ପ୍ରମୋଦ । ପ୍ରମାଦରେ ଖେଦ, ମଣି କରଇ ଅନଙ୍ଗ ପ୍ରମାଦ । ୧୧ ।

କି ଯୁବା ଯୂଥ ମାନସ ନଗର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅଧିପର ନାଶିବ ଶିର । ବାଳା ନେତ୍ରାନ୍ତ ଗଗନେ ଏ କେତୁ, ଉଦେ ହୋଇଲେ ବେନି ଧୂମକେତୁ । କିବା ନୀଳ ଦଣ୍ଡ, କରିବ ଉପଦ୍ରବ ମୁନି ରୁଣ୍ଡ । ୧୨ ।

କୁସୁମେ ଚୁମ୍ବ ଦେଉଛି ନୟନେ, କି ପୁଣ୍ୟ କରି ଅଳନ୍ତ ସୁମନେ । ପୁଷ୍ପମାନଙ୍କୁ ଅନାଇବା ପାଇଁ, ହାହା ସଧୀରେ ପଲଡ଼ା ଟେକଇ । ହା ପ୍ରସାରି ନେତ୍ର, କଲା ମୋ ନୟନମନ ପବିତ୍ର । ୧୩ ।

ମନ୍ଥର ଲୋଳ ଲଳିତ ଏ ନେତ୍ର, କଲା ମୋ ମନ ଲୋଚନକୁ ପତ୍ର । ଲିଖିଲା ଏଥେ ମନମଥ ମନ୍ତ୍ର, ଗୃହିଁ ବା ସୁରସ ହୁଅଇ ଯନ୍ତ୍ର । ପୂଜିବା ଦେବତ, ଏଣୁ ସୁଦନ୍ତୀ କି କରିଛି ଧାତା । ୧୪ ।

ଯହିଁ ତଟକୁ ଚାହୁଁଅଛି ବାଳା, ସେ ତଟ ଭୂଷଣ ନୟନ ମାଳା ! ନୟନମୟ ତ ଏ ବନଭୂଇ, ମୁହିଁ ପାଇଲି ମଘବା ପଦବୀ । ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଲି, ଅର୍ଜୁନ ପଦବୀ କାମକୁ ଦେଲି । ୧୫ ।

ପୁଣି ବିଚାର କରଇ ନୟନ, ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ମୋଦଯୁତ ବିଶୋଧନ । ଏହା ଭୂଷଣକୁ ଆଜ ଲଙ୍ଘିବ, କଟାକ୍ଷେ କାନ୍ତ ଯେନ ପଳାଇବ । ଏ ବିଚାର ସିଦ୍ଧ, କର ହରୁଅଛି ସକଳ ବୁଦ୍ଧି । ୧୬ ।

ବାଳା ସିନା ଋଷି-ଆଶ୍ରମବାସୀ, କିନ୍ତୁହିଁ ଜଣି ନାହିଁ ଚାରୁକେଶୀ । କର୍ଣ୍ଣରେ ଖେଳ ଉତ୍ପଳ ଭୂଷଣ, ଏ କର୍ମରେ ପ୍ରଜାପତି ଈଷଣ । ଆଜ ନେତ୍ରଦ୍ୱାରେବ, ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ନ ଥିଲି ମନରେ । ୧୭ ।

ଯେଣେ ଯେଣେ ଚାହୁଁଅଛି ବିମ୍ବୋଷ୍ଠୀ, ସେ ତଟେ ହେଉଛି ନଳିନ ବୃଷ୍ଟି । ଦୃଷ୍ଟି ଉତ୍ସବ ପ୍ରଶଂସା ଏଡ଼ାଇ, କି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି ସୁର । କେଣେ ଖେଳେ ଡୋଳା, କରୁଛି ଶୋଭା ଜଳା କଳା ଧଳା । ୧୮ ।

ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛି ଦିବ୍ୟ ରଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସିତ ତା ସଙ୍ଗ । ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛି ମର୍ମଭେଦୀ ଲୋହ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶର ହୋଇଛି ବିଦେହ । ପଦ୍ମ ମୁଖ ଅଛି, କଉଁ ଉପମା ସମ କରି ଲକ୍ଷି । ୧୯ ।

ଏ ନୟନ ଯେବେ କଳ୍ପିବ ବିଧି, କପି ଉପମାମାନ ଜଳ ସିଦ୍ଧି । ଯଥ କଥଞ୍ଚିତ ସଦୃଶ ଯେବେ, ପାଇବ ଉପମା କରିବ ତେବେ । ସେତେକେତୋପମା, କାହିଁ ଅଛି କୋଟି ଅସବନ୍ତ ମା । ୨୦ ।

ନେତ୍ର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଶୋଭା ବୁଡ଼ିଗଲା, ଅଃଧଲୋକ ଦଭ କାଶ ଜୋହ୍ନଙ୍କ । କି କରିବା ଅବା ସଂଗସ୍ଥ ଗୁଁ, ନେତ୍ର ସୃଷ୍ଟିଁ ତ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗାଢ଼େ କରି ନେତ୍ର, ଏ ନେତ୍ର ଗାତ୍ରକୁ କଲା ପବିତ୍ର । ୨୧ ।

କୃଷ୍ଣ ରକ୍ତ ଏ କର୍ଣ୍ଣାବଲମ୍ବିନୀ, ଏ ନେତ୍ର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଲୋକ ସନ୍ତାପିନୀ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପ୍ରାୟେ କରୁଛି ଲୀଳା, ଏଥି କପାଁ ଲୋକ

ସନ୍ତାପ କଲା । ଏ ତ୍ରିବଳୀ ସର୍ପ, ମନଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗ୍ରାସେ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ॥

ଏ ନେତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋମ ଅଗ୍ନି ତ, ଜଗତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମିଧ ସମ୍ପତ୍ତି । ଯୌବନ ଘୃତ ମୂଢ଼ ମନ ସ୍ରୁବ, ନେତ୍ରାନ୍ତ ଅନଳ ଏଣୁ ଦହୁଚ । କଟାକ୍ଷ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ, ଶେଷ ତା ହୋତା ବେତାପ ଅନଙ୍ଗ । ୨୩ ।

ଏ ଲୋଚନ ମହାବନ କଳ୍ପିତ, ରସପୀୟୂଷ ଧବ ସନ୍ନିହିତ । କ୍ଷଣକେ ଦିଶଇ କେତେ ବିସ୍ତାର, ଇତରେ ଜାଣି ପାରଇ ସଂସାର । କେ ଅଛି ବୋଲିବା, ବ୍ୟର୍ଥେ ଏଥେ କିପାଁ ଶ୍ରମ କରିବା । ୨୪ ।

କିଏ ଲୋକେ ନେତ୍ର କ୍ଷୀର ସାଗର, ଜାତ ହେଉଅଛି ପୀୟୂଷ କର । ଭବତରଙ୍ଗ ପାର ଅଗୋଚର, ଜେତେ ଦିଶଇ ଆବୃତ ବିସ୍ତାର । ସ୍ନହଇଁ କି କର, ଉଲ୍ଲଟାଇ କି କି ପ୍ରକାର ଭର । ୨୫ ।

ମୋହୋପମା ହୋଇ ଏକ ଲକ୍ଷଣା, ଥିଲେହେଁ ହୁଅଛନ୍ତି ବଣା ବଣା । କୁଚଗିରିକି ଦେଖି ନିର୍ଲୋଚନ, ସୁସ୍ଥ ପାଇ କଲେ ଗିରି ଶୟନ । ଦେଖି ଏ ନୟନ, ସନ୍ତତ ହୋଇଲେ ଭସ୍ମଲେପନ ॥

ଏହା ଲଲାଟକୁ କରି ଲୋଚନ, ଲଲାଟେ ବହିଲେ ମୃଗ ଲାଞ୍ଛନ । ମୃଗ ଉପମା ନୟନକୁ କରି, କରେ ମୃଗ ଏଣୁ ଅଛନ୍ତି ଧରି । ବହିଲେ ଡମ୍ବରୁ, ଏହି ଭାବେ ଦେଖି ଏ କଟି ସରୁ । ୨୬ ।

ଅନାଇ ଏହାର କନ୍ଦୁଳ ଡୋଳା, କଣ୍ଠ ତଟ ଦେଶେ ଧରିଲେ କଳା । ଭ୍ରୂକୁ ଅନାଇଁ ବହିଲେ ଅହି, ଅନଳ ବହିଲେ ହୋଇବେ ତହି । ଘନକୂପ ବଶ, ଫଳକ ବହିଲେ ଶ୍ରୋଣୀ ସଦୃଶ ॥

ଜଘନ ଶୋଭା ଦେଖି ଜଟାଜୂଟ, ବନ୍ଧୁଗତ ସ୍ନହ ତାଣ୍ଡବ ନାଟ । ଭ୍ରୂରୁ ଅନାଇଁ ପିନାକୀ ଧରିଲେ, ନାସା ଅନୁରୂପ ତୂଣୀର ବହିଲେ । ଅଲତା ଅଧର, ଦେଖି ନୀଳ ଲୋହିତ ଅଙ୍ଗୀକାର । ୨୭ ।

ବକ୍ଷର ଏହାର ତରୁ ପାଷାଣ, ଟଙ୍କ ବହିଲେ ଦୈତ୍ୟ ବିଦାରଣ । ତେବେହେଁ ମନର ଛିଦ୍ର ନ ପାଇ, ବୁଲୁଅଛନ୍ତି ବାଇ

ବେଶ ହୋଇ । ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାହିଁ, ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ସଙ୍ଗକୁ ନ ପାଇ ॥

ମନେ ଭସ୍ମରଜ ପାଶକୁ ଯିବ, ଏ କଣ୍ଠ ମଧୁର ବାଣୀ ଶୁଣିବ । ପୁଣି ବୋଲଇ ଏମନ୍ତ ଜୋଦ୍ଧବ, ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଏ ବନରୁ ଯିବ । ସୁଖ ଯିବ ଜାଣ, କେଣ ଜାଲୁଁ କହୁ ଖାଇବ ହସ । ୩୧ ।

ସ୍ୱେମ ସ୍ୱେମକେ ରୁପ ତାର ଶୋଭା, ହୋଇବ ଏ ତ ନବେଶ ବଲ୍ଲଭା । ପଞ୍ଚ ହୋଇଛୁ ଅଙ୍ଗୁଳ ନଜର, ମଣ୍ଡିତ ଏ ତ ସଜା ଅନ୍ତଃପୁର । ଏ ଉତ୍ସିତନସ୍ତୀ, ଲକ୍ଷଣା ନ ହୋଇଲେ ଫଣାସ୍ତୀ ।୩୨।

× × ×

ରୂପ ମାଧୁରୀ

(ସୀତାଙ୍କ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା)

[ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ —ରଘୁନାଥବିଳାସ(ଅପ୍ରକାଶିତ)]

ଧନ୍ୟ ରମଣୀ କୁଟିଳ ବେଣୀ କିବେ ଭ୍ରମରଶ୍ରେଣୀ,
କି ଅବା କାମଦେବର ରମ୍ୟ ନୀଳ କେତନ ଜାଣି ।
କି ଅବା ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗ୍ରାସି ରହନ୍ତି ଘୋର ତମ,
ବିଶେଷେଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲମ୍ବାଇଅଛି ଦିଶଇ ଅନୁପମ ।
କି ଅବା ନିଜ ମିତ୍ର ଆଶାରେ ଅଛି ରଜନୀ ରହି,
ତାରକା ସପତ୍ନୀର ମାନେ ନ ଯିବ ଜଣାସାଇଁ ।
କି ଅବା ଯୁବାନେତ୍ର ଚାତକ-ଅମୃତଦାନୀ ସେତୁ,
କି ଅବା ଯୁବାଜନ ନୟନ କାମ ସମର ହେତୁ ।
କି ଅବା ରତିନାଥ-ରଥର ନୀଳ ଚାମର ଶୋଭା,
ଦେଖିଲେ ହର ହୃଦର ଧୃତି ଜଗତଜନଲୋଭା ।
କି ସେ କାଳିନ୍ଦୀ ତରଙ୍ଗଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ୟାମୈକ ମନୋହର,
ସୀମାନ୍ତେ ଶୋଭେ ସିନ୍ଦୂର ରକ୍ତପ୍ରଭା କି ପାଶେ ତାର ?
କିବା ଅଞ୍ଜନାଚଳରୁ କନ୍ଦରଦେଶ ବୀଥାର ରବ
କି ନୀଳମଣି ଭୂମିରେ ଶୋଭେ ମାଣିକ୍ୟଦଣ୍ଡ ଛନ୍ଦ ।
ଶିରେ ଶୋଭିତ ନାଗମଣି ଉଦିତ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ
କି ଶ୍ୟାମ ଧନୁପରେ ସାଜିଛି ମଦନ ଫୁଲକାଣ୍ଡ ।
ନୀଳ କୁଟିଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ତଳ ଉଭୟପାର୍ଶ୍ୱେ ସାଜେ,
କି ଭୁଜଙ୍ଗଗଣ କାମକୋଦଣ୍ଡ ଜଗତଜୟୀ ସାଜେ ।

କିବା ଲଲାଟପଟ ସୁନ୍ଦର ଅଷ୍ଟମୀ କଳାନିଧି
ଭ୍ରୂ ଲତା ଅର୍ଦ୍ଧକଳଙ୍କି ଶୋଭା ରଚି ଗୁନ୍ଥିଲା ବିଧି ।
କପୋଳ ପାଳି ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ କି କାମଦେବ ପଣ
କିବା ମୁକୁରଖଣ୍ଡ ମାଜିଣ ଥୋଇଲା ଲୋକଜାଣ ।

× × × ×

ବସନ୍ତ-ବିଳାସ

[ନିଶଙ୍କରାୟ୍ ରାଣୀ—ପଦ୍ମାବତୀ ଅଭିଳାଷ (ଅପ୍ରକାଶିତ)]

କୁସୁମ ସମୟ ହୋଇଛି ଉଦୟ
ପଲ୍ଲବିତ ତରୁ ଲତା
ବୃକ୍ଷଡାଳେ ଡାଳ ଲଗେଣ ଚହଳ
ବିଭା କି ବର ବନିତା । ୧ ।
ସର୍ବ ତରୁଗଣେ ବରଯାତ୍ରପଣେ
କରନ୍ତି ବିଭା ସମ୍ଭାର,
ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ କି ଯଉତୁକ ଦେବେ
ବଢ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି କର । ୨ ।
ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଭରେ ତରୁଲତାମାନେ
ଦିଶନ୍ତି ଏ ଅଧାହାର
ବନ୍ଧୁଗଣ ଲଭି ଦୂଲ ବେଶ ହୋଇ
ବେଦୀରେ ସେମନ୍ତ ବର । ୩ ।
ପଲାଶ ଲତା ପଲାଶ ଦୂର କରି
ସୂତ୍ରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସୁବେଶ,
ହୋମ ଅନଳ ଜଳିବା ପ୍ରାୟ ଦିଶେ
ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ପାଶ । ୪ ।
ପୁଷ୍ପମଧୁ ବିନ୍ଦୁ ଘୃତଧାରା ସେହି
ଢଯୋଗୀ ଯେ କାଷ୍ଠଖଣି,
କାମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଫୁଲଶରେ ଛେଦଣ
ହୋମ କରୁଛି କି ବସି । ୫ ।

କେଉଁ ତରୁଗଣ   ଲତା ବେଷ୍ଟି ତେଣ
ଦିଶେ ଏହି ଶୋଭାବନ,
ଉହ ପରବାସ   ତେଜ କ ସୁରୁଷ
ଭାଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।୬।
ଦରବିକାଶ   କୁସୁମ କଳା ମଞ୍ଜ
ହାସେ ମନ ମୋହୁଅଛି,
ମୁଞ୍ଚ ମକରନ୍ଦ   ଛଳେ ରଷି ବୃନ୍ଦ
ସମା କୁ ଅଶ୍ରୁ ଦେଉଛି ।୭।
ଉଚ ଡାଳରୁ   ଝଡ଼ି ପୁଷ୍ପ ପାଖୁଡ଼ା
କୁସୁମ ବରଷା ପ୍ରାୟେ,
ପବନ ବଳେ   ବଲ୍ଲୀଗଣ ଚଳ
ମଲ୍ଲୀ ଡାଳନ୍ତି କିଏ ।୮।
ବିବିଧ ପକ୍ଷୀ —   କୋଳାହଳ ନାଦରେ
କୁଳକୁଳ କଏ ମଣି,
ନାନା ମୃଗଗଣ   ଆତଜାତ ପୁଣ
ଚରନ୍ତି ଲୋକ ଏ ଜାଣି ।୯।

× × ×

ସୁଖ-ଧାମ

[ରାଜା ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ—ଶକୁନ୍ତଳାବିଳାସ,୪ର୍ଥ ଛାନ୍ଦ]

(ଅପ୍ରକାଶିତ)

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁର୍ଜରୀ

ବର୍ଷ ଅନନ୍ତରେ ଆସି ଶରଦ ପ୍ରବେଶ,
ନିର୍ମଳ ଜଳଦେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଦଶଦିଶ ହେ । ୧ ।
ଖଣ୍ଡ ମଣ୍ଡନ ପାଣ୍ଡର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଲେ
ଗଗନକୁ ଯୋଡ଼ାଇବା ଦଣ୍ଡକୁ ପାଇଲେ ହେ । ୨ ।
ଚାତକ ଜନଙ୍କୁ ଯେହୁ କରଇ ଅପାର,
ପାଛେ ଏମନ୍ତ ଅପାର ହୁଅଇ ତାହାର ହେ । ୩ ।
କୋକିଳକୁ ଖଟାଇ ଯେ ଥିଲେ ଭେକ ବଂଶ
ତାହାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡି ହରଷ ରବ କଲହଂସ ହେ । ୪ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର ଜାଣି ଅବଗୀତଜ୍ଞ
ଶରଦ ମେଘ ଶ୍ରେଣିକ କଲାକ ଆଲୋକ ହେ । ୫ ।
ଜଗୁରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ତ ହୋଇଲା ଶରଦ
ତେଣୁ କର ପ୍ରକାଶିଲ କୁମୁଦ କୁମୁଦ ଯେ । ୬ ।
ମରାଳମଣ୍ଡଳୀ ଆସି ମେଦଗ୍ନ ପ୍ରବେଶ
ଜଳଦାନ ତସ୍ୱେନ ପ୍ରଘଟ ଢନଯେଷ ହେ । ୭ ।
ଏତେ ବୋଲି ନୟନକୁ ଘାର ପକାଇଲ
ମନ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ ପୁଣି ଏମନ୍ତ ବୋଇଲ ଯେ । ୮ ।
ହାହା ମୋ ପ୍ରାଣବାନ୍ଧବୀ ପ୍ରିୟା ଶକୁନ୍ତଳା,
ଯଦ୍ୟପି ନୟନେ ଏ ବରଷା ଋତୁ ଗଲା ଯେ । ୯ ।

ଏମନ୍ତ ଶରଦ ପୁଣି ନୟନେ ଦେଖିବ,
ଜାଣି ତ ନ ପାରି କଉଁ ସବେ ଧନ ନେବ ହେ । ୧୦ ।
ତାହା ଧନ ନେବା କଥା କହୁଛି ଈଶ୍ବର,
ତାହା ବିନୁ ଧନମାନ ଯାଉଅଛି ମୋର ଯେ । ୧୧ ।
ପ୍ରେମକଳା ଶକୁନ୍ତଳା ବିନୁ ଏହୁ ଜୀବ
ମୁଁ ବୋଲଇ ମୋହ ଅଙ୍ଗେ କ୍ଷଣେହେଁ ନ ଥିବ ହେ ।୧୨।
ଏବେ ମାସ ମାସ ହୋଇ ସୁଖେ ଅଛି ରହି,
ମାସହିଁ କ ଏକା ସେ ବରଷା ମେଘ ଗୃହିଁ ହେ । ୧୩ ।
ସେ ଉତ୍ତାରୁ ପୁଣ ଏ ଶରଦ ଶୀତକର
ଗୃହିଁ ହିଁ ଜୀବନ ପରି ରହିଥିବ ମୋର ହେ । ୧୪ ।
ପ୍ରିୟା ଶକୁନ୍ତଳା ତୋତେ କୋଳରେ ବସାଇ
ଶୀତକର ଗୃହିଁ ଯେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ବସିଥାଇ ଯେ । ୧୫ ।
ଏବେ ସେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଗୋ ଉଇଁବେ ସୁଧାନିଧି
କେମନ୍ତ କରି ଗୃହିଁବୁ ରସିକଜଳଧି ଗୋ । ୧୬ ।
ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଉଚ୍ଚ କରିଥିବେ
ସଖୀମାନେ ଶୀତଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ନ ଦେବେ ଯେ । ୧୭ ।
ହଂସରବ ନିଗ୍ରହକୁ ପୋଷିବେ ଗୃଣ୍ଡାଲ
ଘନ ଗର୍ଜନକୁ ମୋହ ହୋଇବ ମଙ୍ଗଳ ଯେ । ୧୮ ।
ଏ ସକାଶୁଁ ହେଉଅଛି ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର,
ଆଜ ମୁହିଁ ଚଳିବ ଶରଦ ଶୀତକର ଯେ । ୧୯ ।
ତୋହ ଆନନକୁ ଗୃହିଁ ନ ଦେଖଇ ଶଶୀ
ଦହିବ ତୋ ବିନୁଁ ଆଜ ସୁକୁଟିଳକେଶୀ ଗୋ । ୨୦ ।
କ୍ଷଣାନ୍ତେ ଭୂଷଣ ନଶା ଅଭୂଷଣ ହୋଇ
ଅବଶରେ ଥିବ ଶୋଇ ହରସିଜ ମୁହିଁ ଯେ । ୨୧ ।

ଏମନ୍ତ ଦଣ୍ଡରୁଁ ଆସି ରଜନୀ ହୋଇଲା,
ଅମୃତଦୀଧିତି ପୂର୍ବ ଦଗକୁ ଦଶିଲା ସେ ॥ ୨୨ ।
ଅନାଇ ହା ଚନ୍ଦ୍ରାନନେ ବୋଲନ୍ତି ମୋହନ ଗଲା
ବନଦେବୀ ମୁଖେ ଜଳ ସିଞ୍ଚି ଚେଆଁଇଲା ସେ । ୨୩ ।
ସୁଣିହଁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗୃହଁ ଲଭିଲା ଆଶ୍ୱାସ
ଧିରହୁ ଏ ଶଶୀ ଶକୁନ୍ତଳା ମୁଖ ଲେଶ ସେ । ୨୪ ।
ରଘୁନାଥ ସୁରବର ଏହା ଶୁଣି ହସେ
ନଜ ପ୍ରିୟା ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ନେହେ ଆସି ଦଣ୍ଡେ ସେ । ୨୫ ।
ସ୍ଥାନ ନାମ ସୁଖଧାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶ ପଦ
ଚତୁର୍ଥେ କହିଲ ଆସି ହୋଇଲା ଶବଦ ସେ । ୨୬ ।

× × × ×

ଋତୁରାଜ

(ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ, ୬ଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ବସନ୍ତ

ଅତି ରସମୟ, ବସନ୍ତ ସମୟ, ବିଚିତ୍ର ପ୍ରମେୟ ତାହାର
ମିତ୍ର ଅନଙ୍ଗଙ୍କୁ, ପ୍ରବଳ କରାଇ, ଆଦର ଦର୍ଶାଇ ବିହାର
ଆଗତେ ଆଶ୍ଳେଷିଲା ନାଗେଶ୍ୱରକୁ
ଋତୁରାଜ ପଦୁଁ ସେ ରଜ ଘେନିଲା ଗୁନ୍ଥି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କେଶରକୁ ।୧।
ଚୂତ ପତ୍ର ସୂତ ଆବରଣ ମଧ୍ୟେ ସାଧ୍ୱୀଗୁଣ ଯେହ୍ନେ ପଶିଲା
ନବ ପୁଷ୍ପବତୀ ସେବତୀ ସଙ୍ଗତେ ରହି କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ପ୍ରକାଶିଲା
ମନୋଜ ଶତ୍ରୁପୁର ମଧ୍ୟ ତହିରେ,
ଉଦିତ କରାଇ ବନ୍ଧୁ ଅନୁରାଗ ଅଧର ସେ ଖେଳିଲେ ସହିରେ । ୨ ।
ମଧୁ ବନ୍ଧୁ ପଣେ ମଳୟ-ଶଇଳ-ନିଳୟ ଅନିଳ ବହିଲା
ସଲିଳେ ମଜ୍ଜି ପଦ୍ମା ଗୃର ଜାତି ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ୱଭାବେ ମୋହିଲା
ତା ଜାଣି ବନ-ଭବନେ ଯେ ଆବେଶ,
ତରୁଲତା ଶ୍ରେଣୀ ତରୁଣୀ ତରୁଣୀ ସମସ୍ତ ସୁମନ ସୁବେଶ । ୩ ।
ଶୋଭି ତରୁବର ରସାଳ ପୁନ୍ନାଗ ପୂଗ ମଗ୍ନ ସେ ଅଭିଳାଷେ
ପୁନାଗ ମାଧବୀ ମଲ୍ଲିକା ସେବତୀ ଚମ୍ପା ନାନା ଦେହ ଉଲ୍ଲାସେ
ଏ ଭାବେ ବଉଳ ସଙ୍ଘାତ ହୋଇଲେ,
ସହଚରୀ ଦାସୀ ଆସି ତହିଁ ମିଶି ଉନ୍ମତ୍ତ ଭ୍ରମି ଦେଖାଇଲେ ।୪।
କଳୀ-ନଳୀ-କୋଷ-ମୁଠା ଫୁଟି କରି ପଲ୍ଲବ କର ପ୍ରସାରିଲେ
ମକରନ୍ଦ ଗନ୍ଧ-ପିଚକା ପରାଗ ଫଗୁ ଅମ୍ବରରେ ଖେଳିଲେ
ହେଲେ ଯେ ଆରକ୍ତ-ଶରୀରେ ଝଳିତ
କଲେ ଖଞ୍ଜନ-ରଞ୍ଜନ-ଈକ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ ଚଞ୍ଚଳିତ । ୫ ।

ବର୍ଣ୍ଣି ଅବ୍ୟକ୍ତରୁ ସ୍ଫାରିତ କନକ-କଙ୍କଣ ନିଃସ୍ୱନେ ଦିଶିଲେ
ମତ୍ତ ଭୃଙ୍ଗଶ୍ରେଣୀ ବାଜଣୀ କିଙ୍କିଣୀ ରଣ ରଣ ଯଦ ଘୋଷିଲେ
ଏତକ ମାତ୍ର ରହସ୍ୟ ବିବେଚନା,
ପିକ କୁହୁ କୁହୁ ଲୋକ ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ କଲେ ଉଚ୍ଚ ବଚ ରଚନା ।
ବିକାଶ ହୋଇଲେ କି ଶୁକ ସାଧୁ ଯେ ପୂର୍ବ ବିଭୂତିକି ତେଜିଲେ
ଛୁରିକି କୁରାଢ଼ କାଷ୍ଠ-କଠୋରାଙ୍ଗ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ପୁଲକ ଭଜିଲେ
ତା' ଦେଖି ଶୀତ ଦୁଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠ ଲଭିଲେ,
ଉଡ଼ ପଡ଼ିଲା ବିରାଜମାନ ରଜ ବଣେ କେତେ ଅଙ୍ଗ ଶୋଭିଲେ ।୭।
ନବମାଲିକା ନବବାଳିକା ଏକା ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ଅଛି ମାତର
ବାମା ହୁଅଇ ନିପଟେ ବୋଲନ୍ତେ ବାସ ଆଶ୍ରୟ ନିବନ୍ଧର
ମୁକୁଳବନ୍ତ ଭାବ ଯେଣୁ ଗୁମ୍ଫିତ
ଖେଳି ଉଦ୍ୟମରେ ଧବସମୀପରେ ଶୁକ-ବାକ୍ୟେ ଗୃହୁ ନିର୍ଗତ ।୮।
ସେ ରଙ୍ଗବଶ ଯେ ହୋଇଲେ ଅଶୋକ ସ୍ତବକ-ଉରଜ ଦିଶାଇ,
'ନଭ-ସ୍ଥିତ ଶଶୀ ସେ ଲୀଳା ରହସ୍ୟ ଚରିତେ ହରିତ ରସାଇ
ସାରଥି ରଥୀ ମାନସ ବଳାଇଲେ,
ପ୍ରାତଃ ଦିବସାନ୍ତ ଅରୁଣ କରାଇ ଦୁହେଁ ଅରୁଣ ବୋଲାଇଲେ ।୯।
ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର-ଚୂର୍ଣ୍ଣିରେ ଖେଳିଲେ ତାରାଳୀ ସଙ୍ଗତେ
କି ଯାମା ରାମା ଶ୍ୟାମା ଅତିଶୟରେ କସ୍ତୁରିକା ଦଳ ଫିଙ୍ଗନ୍ତେ
ସେ ଧୂଳି ସେଇ ଲେଉଟାଇ ମାଇଲେ,
ନିଃଶଙ୍କେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଅଙ୍କ କରି ଅଙ୍କେ ଲୀଳା ବିଳାସେ ଝି ଥାଇଲେ ।
ମିଳିତ ଯେ ଗନ୍ଧମାଦନ କାନନ ଉଦରେ ଚତୁରଆନନ
ଗୁଣବିଶାରଦା ସାରଦା ସାବିତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ତୋଷ ଜନକ
ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ-ଅଚଳେ ଆଖଣ୍ଡଳ ଚଳେ,
ଯେନ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରୀ ସେ ଉତ୍ସବେ ମତ୍ତ ଚମ୍ପଟେ ।୧୧।

କିନ୍ନରୀ କିନ୍ନର ଯେହ୍ନ ଧନେଶ୍ୱର ଚଇତ୍ର ରଥରେ ବିଳସେ
କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କେ ଉମାଧବ ମାଧବ ପ୍ରତିମା ରୂପରେ ଲୋଳ ସେ
ବିମାନ ଆରୋହି ସେ ରଙ୍ଗେ ଭ୍ରମିତ,
ସେ ବିଳାସ କଇଳାସ ବଇକୁଣ୍ଠେ ହୋଇଥିବ ଶତ୍ରୁ ରମିତ ।୧୨।
ମୋହି ପାରଇ ଜଗତ ଯେଉଁ ଗୀତ ଆଲିଙ୍ଗିତ ସ୍ୱର ସପତ
ସ୍ଫୁରିତ ଲୋକିତ ଯହିଁରେ ପନ୍ନଗ ଅନଙ୍ଗ ତନ୍ତ୍ରିତ ରୂପତ
ବିହଗ ପଶୁ ସ୍ୱରେ ସ୍ୱରେ ଧଇଲେ,
ପ୍ରଶସ୍ତ କରି ବସନ୍ତ ରାଗ ଧରି ସର୍ବ ଲୋକେ ତାହା ଗାଇଲେ ।୧୩।
ସେ କର୍ଣ୍ଣକୁହରେ ପ୍ରବେଶେ ବିହରେ ଅନ୍ତରତେ ରହି ହୃଦରେ
କଲେ ଉଦ୍ଦୀପନ ଆଲମ୍ବନ ଅବଲମ୍ବନ ସେ ଅତି ଆଦରେ
ସମ୍ଭୋଗ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ବେନି ଶୃଙ୍ଗାର,
ଯୋଗୀ ବିଯୋଗୀ ବିବଚନ କରନ୍ତି ଭାବି ବେଗେ କେଲି ଆଦର ॥
ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ଇନ୍ଧନ ଚନ୍ଦନ ବନ୍ଦନ ତାପ ବିନାଶରେ
ଲେଖ ଲେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ମାନସରେ
କୁମର-ବର ଏ ଋତୁ ଉପଗତେ
ଅଭିରାମ ଆଶ୍ରମକୁ ଗମେ ବେନି ମିଥ ଶତ ପୁଂସ ସଙ୍ଗତେ ।୧୫।

× × × ×

ଉପବନ-ବିହାର

(ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—ଲାବଣ୍ୟବତୀ, ୫ମ ଛାନ୍ଦ)

ରାଗ—ବସନ୍ତ

ଏହି ସମୟରେ, ସୁନ୍ଦରୀ ସମ୍ମୁଖେ ସଖୀମଞ୍ଜୁଳା ଜଣାଇଲା
ଅତି ମଧୁର ମଧୁଋତୁ ପ୍ରବେଶ କନ୍ତୁ ଦନ ହେଲା ହୋଇଲା
ଶ୍ରବଣ, କର ନାହୁଁ ନବ କାମିନୀ,
ପକ ବଚନେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ କଲାଣି ଅନ୍ଧାର ଯାମିନୀ । ୧ ।
ମଳୟ ଶିଖରୁ ଶିଶୁ ସ୍ୱୈର କରି ବହିଲାଣି ମନ୍ଦ ସମୀର
ସୁମନାକୁ ବାସ ଗ୍ରେସଇ ନେବନ୍ତି ବୋଲି କହିଲାଣି ଭ୍ରମର
କେଶର, କେଶରେ ହେଲାଣି ମଞ୍ଜୁଳ
କେଶରେ ମଣ୍ଡନ କରିବା ଛଳରେ ଫୁଟିଲେଣି କେତେ ବଞ୍ଜୁଳ ।୨।
ମଲ୍ଲୀ ମାଧବୀ ମକରନ୍ଦ ସାଧବୀ ହେଲେଣି ବାନ୍ଧବୀ କାନନେ
ତୁଷାର ନାଶ ଶୁଣି ହାସ ପ୍ରକାଶ କଲେଣି ପଙ୍କଜ-ଆନନେ
ହେଲାଣି ଚର୍ଚ୍ଚରୀ ପ୍ରକଟ କଟକେ
ଅତନୁ ଫୁଲର ବିଶିଖ କାର୍ମୁକ ଘେନ ଚଳିଲାଣି କାର୍ମୁକେ । ୩ ।
ଦୋଳା ଲୀଳା ସରିଗଲଣି ହରବ ଶଙ୍କର ହେଲାଣି ସ୍ୱେଦକୁ
ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂର ସୁଧା ଲେପପୁର ବ୍ୟଜନ ବଢ଼ାଇ ମୁଦକୁ
ଚତୁରୀ, ଜାଣି ନ ଥିବୁ ତୁ କପାଇଁ,
ଅତି ଅଭିରାମ ଆରାମ ଦେଖିବା ବିଜେ କରିବାକୁ ଜଣାଇ । ୪ ।
ସଜନୀ ବଚନ ଜାଣି ସୀଉକାର ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର ରଚଲେ
ଅମଲ କମଲ କୋମଳ ଚରଣ ପୀଡ଼ା ନୋହିବାକୁ ପାଞ୍ଚିଲେ
ପନୀରେ, ଗନ୍ଧସାର ଗୋଳ ସିଞ୍ଚିଲେ
ଯୁବତୀ ସେବତୀ ପାଖୁଡ଼ା ମିଶାଇ ଘନସାର ତହି ବିଞ୍ଚିଲେ । ୫ ।

ଝରି ପରିଖ ବିଞ୍ଚଣା ପାନସୁଣା ସଜଣି ସଜାଡ଼ିଲେ ତହିଁ,
ମନ୍ଦିନନ୍ଦନା ଜଗତବନ୍ଦନାକୁ କରଭର ଦେଇ ଉଠାନ୍ତି,
ସୁନ୍ଦରୀ, ସୃଷ୍ଟି ରାଜ ରାଜକୁମାରୀ
ହସ୍ତିର ଶ୍ୱେତ ଆତପତ୍ର ଟେକିଲେ ଚାମର ଚାଳନ ପ୍ରସାରି । ୬ ।
କେଉଁ ପ୍ରବୀଣା ବୀଣାକୁ ବଜାଉଛି ଯାନ୍ତୁଛି ପ୍ରତୀତ ହେଉଛି,
ବନ୍ଧୁରେ ବନ୍ଦର ବାଥିକ୍ତି ଏଥିରେ ସାବଧାନ ଥାଉ କହୁଛି,
ଗମନେ, ଜେମାର ମୁଁ ମନେ କରଇ,
ମନମଥ ରଥଯାନା କି କରୁଛି ପଥ ମନୋରଥ ପୂରାଇ । ୭ ।
ଲଲାଟ ଲପନ ଚନ୍ଦ ଦରପଣ ଚିକୁର ଚାମର ଯହିଁରେ,
ତରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗନୟନ କୁରଙ୍ଗ କି ରଙ୍ଗ କରଇ ତହିଁରେ,
କଳଶ, ତଙ୍ଗ କୁଚ ଶ୍ରେଣୀ ଚଟୁଳ,
କିଙ୍କିଣୀମେଖଳା ଘଣ୍ଟି ଯହିଁ ପ୍ରକଟି ଅଞ୍ଚଳ ପତାକା ଚଞ୍ଚଳ । ୮ ।
ଶୋଭି ଏ ବିଧିରେ ପ୍ରବେଶ ସଧୀରେ ପୀନସ୍ତନୀଏ ବିପିନରେ
ବୁଲିବା ଖେଳିବା କୁସୁମ ତୋଳିବା ଆରମ୍ଭିଲେ ତୋଷ ମନରେ,
ତହିଁରେ, ଛଳ ଭକ୍ତିମାନ କହିଲେ,
ଶୁଣି ଷଡ଼ଭୁଜ ଚକିତ ସ୍ତୁକିତ ମୁନି ବିଭୂତିକି ବହିଲେ । ୯ ।
କହେ ଏକ ନାରୀ ବିଶେଷେ ସୁନାରୀ ଏ ଦେଶରେ ବାସ କରନ୍ତି,
ଭୁଜ କିଂପୁରୁଷ ଚଞ୍ଚଳ ମାନସ ଏଥି ତଥି ପୁଣ ଯାଉନ୍ତି,
ତହିଁକି, ଛଳ କହିଲା କେଉଁ ଠାରୁ
ମହାବିବେକୀ ହୋଇ ବୁଝ କିପାଇଁ ମଧୁର ନାମକୁ ବିସ୍ମରୁ । ୧୦ ।
ଏକକୁ ଚାହିଁ ଆରେକ ସଖୀ କହେ ନିକଟେ ନାଗେଶ୍ୱର ମୋର,
ବୋଇଲି ହୋଇଥାଇଛି ନାଗେଶ୍ୱର ସୁପର୍ଣ୍ଣିବେ କର ଆଦର,
ସେ ଛଳେ, ଚଳିଲା ନାଗେଶ୍ୱର କହ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନାଭୂଷଣ ଦର୍ଶିତ ପାଇବ ତା ପରେ ଯାଇଣ ଅସେତ୍ତ । ୧୧ ।

କେ ତାହାକୁ କହେ ମୋହଠାଇଁ ସଖି ରଖିଥିବୁ ଏତା କରୁଣା,
ଦେବବଲ୍ଲଭକୁ ଲଭିବାକୁ ତୋତେ, ବିଧାତା କଁଲାଣି ଫୁରୁଣା,
ସେ ଶୁଣି, ବୋଇଲା ଏ କଥା ଗୁଢ଼ରେ,
ଖୋଜଲେ ନ ପାଇ ମୁଁ ବନ୍ଧୁ ଜୀବକୁ ପଡ଼ିଲି ବସନ୍ତ ଦାଉରେ ।୧୨।
କେହେ ମୃଦୁସ୍ୱରେ କହେ ସହଚରୀ ମୁଖକୁ ତାହାର ଅନାଇଁ
ବଣ କରସ୍ପର୍ଶର ହୋଇଲା ଉତ୍ସବେ ମଲ୍ଲି ମଲ୍ଲି ହେଉ କପାଇଁ
ସେ ବୋଲେ, ଭଙ୍ଗିରେ ଅଳକ ଟେଢ଼ାଇ,
ଛଆଳୀ ହେଲଣି ଦେଖିଲୁ ଉତ୍ସୁରୁ ପଲାଶ ପାଶେ ଯା ଗମଇଁ ।୧୩।
କେ କହେ ଅଶୋକ ଲଭିଲ୍ ସୁନ୍ଦରୀ କେତକୀ ହେଲଟି ମୋହର,
ସେ କହେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତ ହର ସେହି ଘୋଡ଼ାଇ ଫିରୁଛି ଶରୀର;
ଏକାଳେ ଆଉ ଜଣେ ଛଳ ପ୍ରସ୍ୱର,
ଦେଖାଇ ତରୁ ଛୁଇଁଥନା ଯାଣକୁ ଯିବ କି ନ ଯିବ ପସ୍ୱର ।୧୪।
ହେଦଖରେ ରସାଳ-ବିଟପୀ ପ୍ରବାଳ ବକୁଳମାଳାରେ ଶୋହୁଛି,
ଶୋଭିବନପ୍ରିୟ ଅବଲମ୍ବ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁତ ସେଲମ୍ବ ମୋହୁଛି,
ଏମନ୍ତ, ଭାବ ମନେ କରୁ ବିଳାସ,
ଯେବଣ ଚଇତ୍ର ବିଧି ସହଚରୀ, ପରସ୍ପରକାଏ ପ୍ରବେଶ ।୧୫।
ଦେଖି ହରଷ ଦୃଷ୍ଟି ପାତେ ପାରିଜାତ ଗନ୍ଧରସ ପଣ୍ଡିତା,
କମଣାକ୍ଷୁ କମ ଚଉଚନା ଘେନ କାଞ୍ଚଲତରେ ହେଲା ଶୋଭିତା,
ବାନ୍ଧିଲା, ଭିଡ଼ି ମଧ୍ୟେ ଶାଢ଼ୀ ପଣନ୍ତ,
ଫଗୁମୂଣା ଖୋସି ହସିବାର ଗୃହଁ ସଖୀ ଏ ସାଜିଲେ ଧୂରତ ।୧୬।
ଉଲ୍ଲଭ ମଉକାଶିନୀ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ ଖେଳିଲେ କାମିନୀ
ମଣ୍ଡି ଆକାଶେ ଏକ ବେଳେ ପ୍ରକାଶେ କି ଅବା ଅନେକ ଦାମିନୀ
କି ଅବା, ଚଳ ପୁଷ୍ପ ଲତା ହେମର,
ମନ୍ଦ ଅନୁରାଗ ପରାଗ ବୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇଅଛନ୍ତି ତତପର ।୧୭।

ଅଞ୍ଜନ ଖଞ୍ଜନଗଞ୍ଜନନେତ୍ରୀକି କେଉଁ ପୁଛାଇ ସୁଧାଉଛି,
ସଉ ଅସାଧ ହୋଇ କେଉଁ ସୃଷ୍ଟିକି ରହିଛି ମନରେ ଧ୍ୟାଉଛି,
        ନାହିଁ କି, ଏତେକ ଅନେକ ତାହାର
କୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କୋଟିଏ ଭଙ୍ଗୀରେ ଜଣେମା ଦୁମାନ ଯାହାର ।୧୮।
ମୂଠାକୁ ଫିଟିଯିବାରେ ଏ ପ୍ରଗତ ଫଗୁ ଖେଳିବାରେ ଲଳନା
ବସନ୍ତସଖା ତଣକୁ କି କରନ୍ତ ରଙ୍ଗପାଟ ଚେଲ ଗୁଳନା
        ସେ ରଜ, ଯାଉଁ ଶୂନ୍ୟେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା,
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣିକ ଦିଗପତିବାର ମାଣିକ୍ୟଛଟ କି ଧଇଲା ।୧୯।
କଙ୍କଣ କ୍ୱଣିତ ଧ୍ୱନିରୁ ମଣିତ ଭୁଜ ଉତ୍ତ୍ରିମ କି ବାଇଲା,
ଜୟବାଦ ବାଣୀ ମଙ୍ଗଳଗୀତ କି ଅଭିଷେକ ବେଳ ହୋଇଲା,
        ସ୍ୱଭାବେ କୁଚପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ସଜଛି,
କାହୁଁ ଶୈଳ ଚୂତପଲ୍ଲବସଂଯୁତ ହାର ଉପହାର ପାଉଛି ।୨୦।
ରମଣୀ ରମଣୀୟ ତଳେ ଅମ୍ବର ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ବନ ସରଣୀ
ମହାମହିଳା ଉତ୍ସବକାଳ ଲଭିଲା ଏସକ ମାନସକୁ ଆଣି,
        ସେ ଧୂଳି, କାହିଁ ପବନଯୋଗେ ଉଡ଼ି,
ଶୁଭସୂଚକ କାହିଁ ଜୟଧ୍ୱଜ କି ଯାଉଛି ଶିରେ ବାନ୍ଧି ଶାନ୍ତି ।୨୧।
ସମୀର ନୀରେ ଝରନ୍ତରେ ପିଚକା ଖେଳନ୍ତେ ନୀରବୃନ୍ଦଦୃଶା
ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୀର ଘନରବ ମଧୁର ବସନ୍ତେ କରେ କି ବରଷା,
        ବିଜୁଳି, ପରି ଝଲି ଭୂଷାରତନ,
ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ଅଙ୍କ ଭୃଙ୍ଗ ଉଡ଼ିପଡ଼େ ହୋଏ କି କରଜା ପତନ ।୨୨।
କୁଙ୍କୁମ ପିଚକା ବାଜି ଜରଜର ସୁନ୍ଦର ଉରଜ କାହାର,
କନକାଚଳରୁ କିବା ଗୈରିକ ପ୍ରବାହ ହେଉଛି ବାହାର,
        କର୍ପୂର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡିତ କାହା ସ୍ତନ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଶମ୍ଭୁଙ୍କ କି ହୋଇଲେ ଭସ୍ମ ବିଲେପନ ।୨୩।

କାହା କୁଚ ଫଗୁ ସଙ୍ଗରୁ ସୁସଜ ଏହି ପାଞ୍ଚ ହୁଏ ମାନସେ,
ହୃଦୟ ସରୋବର ମଧ୍ୟେ ଉଦୟେ କୋକନଦକଳି ଯୁଗ୍ମ ସେ,
କାହାର, ଛିଣ୍ଡ ହାର ଖସେ ମୁକୁତା,
ପୟୋଧର ଛଳେ କ୍ଷୀରବିନ୍ଦୁ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇବାରେ କି ସେ ଶୋଭିତା ॥
କାଶ୍ମୀର ରଜ କେ ମାରନ୍ତେ ପାଇଛି ଗ୍ରୀବା ବଙ୍କ କରି ଘୁହିଁଲ,
ମନ୍ଦ ମରୁତେ କି ଉଲଟି ନଳିନ ଅଳି ସଂଯୁକ୍ତରେ ରହିଲ
ଚିବୁକ କାହା, ମୁଖେ କସ୍ତୁରୀ ପଙ୍କ ଢାଳି,
ମୃଗାଙ୍କ କଳଙ୍କ ଛଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବହିଯାଉଛି କିବା କାଳୀ । ୨୫ ।

କାହା ଲଲାଟୁଁ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁପଡ଼େ ସ୍ୱେଦ ବହିବାରୁ ଜନିତ,
କେଶସ୍ଥ ଦନ୍ତପାତରୁ ବ୍ୟକତ ଇନ୍ଦୁ ଦେହରୁ କି ରକତ,
ସେକାଳେ, ଅତି ଚଞ୍ଚଳ ନେତ୍ର ଗତ,
ତଗଧରକୁ କି ଶ୍ୟାମଳ କୋମଳ କମଳେ ମଣ୍ଡନ୍ତି ଯୁବତ । ୨୬ ।
ରତ୍ନକରଣେ ଭାନୁ ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶ ଶ୍ରବଣେ ତାଙ୍କ ଚଳନ୍ତି,
ପ୍ରମଦା ପ୍ରମୋଦଭରେ କି କରନ୍ତି ଅନଙ୍ଗ ମଙ୍ଗଳଆରତି,
ଚଳିତ, ନାସିକା ମୋତି ଉରହାର,
ବାଦେ ନୂପୁର ନାଦେ କି ନାଚୁଛନ୍ତି ନର୍ତ୍ତକୀ ଗୁଣେ ଅହଂକାର ।୨୭।
କେଉଁ ଲତାରୁ କୁସୁମ ଖସିବାରୁ ଏମନ୍ତ ହେଉଛି ପରତେ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରଶଂସା କରି କି ରତ୍ନ ବର୍ଷୁଛନ୍ତି ନରତେ
ପରାଗ, ଛଳେ ସର୍ଷୁଛନ୍ତି କର୍ପୂର,
ପଲ୍ଲବ ଛଳେ ପଣତେ ବର୍ଷୁଛନ୍ତି ଉପକାର କୃତେ ତାଙ୍କର । ୨୮ ।
କେଉଁ ନେଉଁ ତରୁ ତରୁଣୀମାନଙ୍କୁ ପକ୍ଷି ନିନାଦରେ କହନ୍ତି,
ଏପରି ଉତ୍ସବ କେବେ ନୋହିଥିଲା ଦେଖି କି ଥିବ ସୁରପତି,
କେ ତରୁ, ଶାଖା ଲୋଟନ୍ତି ଫଳଭରେ,
କି ପରବମ୍ଭ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି ରମ୍ଭୋରୁ ପାଦ ଲାଗୁ ଶିରେ । ୨୯ ।

× × ×

ସନ୍ଦେଶ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର—ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି)

ରାଗ—ସାରଙ୍ଗ

(୭୪-ଛାନ୍ଦ)

ଦୂତୀ ଭବ ଧର ହରି ବୋଇଲେ କିଶୋର
ମିଛ ପୂଜ ଆସିଥିଲା ଗଲା ତ ପାଶୋର,
ଦୂତଗୋ, କହିବୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ,
କି ଦୋଷରେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲା ମଦନ-ସନ୍ଧୁକୁ । ୧ ।
ଜଣି ଦୂଣି ଗୁଣମଣି ନଲା ତ ନଗଣ
ଏ ଭବ ଭାବନା ହିନା ଦେଉଛି ଟସ୍ୱସ,
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଧଣାକ,
ପରଜନ ସାନ ହେଲେ କାହାକୁ ହାନି କ । ୨ ।
ରସାଲିଆ ଆଶା ଧର ରହୁଛି ମୋ ଜୀବ
ଚମ୍ପାଗୋଷ୍ଠ ଅନୁକମ୍ପା ନ ପାଇଲେ ଯିବ,
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଗୋସାଇଁକ,
ଦାସ ଦୋଷୀ ହେଲେ ଏତେ ସରକ ଝରକ । ୩ ।
ବାଲକ କାଲରୁ କାଲେ ହେଲ ଅନୁସର
ଭଗାଣଁ ହାତରେ ଆପେ ଯାଉଅଛି ସର,
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଯୋଷାକୁ,
କାହିଁ ପାଇଁ ଭସାଇଲା ଉଗାର ହସାକୁ । ୪ ।
ସାନଢେନେ ଢେନେ ବନେ ଧୂଳ ଖେଳବାରେ,
ଏ ମୋ ଭାଗ ବୋଲି ସ୍ୱମଲତା ଏ ବେଷରେ

ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଧୀରକୁ,
ମହତ ଉତ୍ତର ବେଳେ ପାଷାଣ ଗାରକୁ । ୫ ।
କୁମାର କୁମାରୀ ବେଳେ ଖେଳବା ଅଧିରେ
ବର ମୁହିଁ କନ୍ୟା ସେହି ହୋଇଛନ୍ତି ବିଧିରେ,
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ସହିକି,
ସେ ଦିନର ସନମାନ ମନରେ ନାହିଁ କି । ୬ ।
କହିଲି ସୁମନ ବୋଲେ ଲେଖାଇ ଯାବକ
ସେହି ଦିନୁ କରିଅଛି ଶ୍ରୀପଦ-ସେବକ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ବାଳୀକି,
ଉଡ଼ାଇଲେ ଯୁଡ଼ିବ କି ମୋହର ଅଳକ । ୭ ।
ଯାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ଦିନେ କରି ନାହିଁ ମୁହିଁ,
ଆଣି ଦେଉଥାଏ ଯାହା ମାଗେ ଗୃହମୁଣ୍ଡି
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ସଖୀକି,
ଏଥର ଥରେ ମନେ କି କଲ ତ ଦୁଃଖୀକି । ୮ ।
ପଢ଼ି ନ ଯାଇଥିଲ ଧୂଳି ଲପନରେ
ଲୁଛି ଦେଇ ବୋଲି ପୋଛିଦେଲି ବସନରେ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ରାଧାକୁ,
କପର ପାଶୋର ଦେଲ କେତେ ଶରଧାକୁ । ୯ ।
ଏହି କୃପା କରିଥିବଟିକି ବଡ଼ଦିନେ
ଯତ୍ନବନ୍ତେ ଆଖି ଥନ ଥନ ଜଲ ଦିନେ,
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁଟି ତାକୁ,
ଏବେ ତ ଉପାଡ଼ୁଅଛି ପୀରତଲତାକୁ । ୧୦ ।
ଶ୍ରୀପଦେ ନୂପୁର ଦିନେ ଖଞ୍ଜିବାରେ ମୁହିଁ
ନାହିଁ ନାହିଁ କଲି ଆନ ପକାଇ ସୁମୁହିଁ

ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ପ୍ରିୟାକୁ,
ବାଳକାନ୍ତି ଉପାନ୍ତେ କ ପୀରଣ-ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ । ୧୧ ।
ଜ୍ୱାଳାମୁଖ ଯେନ ବୃନ୍ତେଁ ଥାଇ ମୋ ଆନନ
ପୁଲକ ପଲ୍ଲବ ଶୋଭେ ମାନେ ଫୁଲ୍ଲବନ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଏତିକ,
ଏବେ କାହୁଁ ଶିକ୍ଷା କଲ ନିଷ୍ଠୁର ଘାତକ । ୧୨ ।
କୃପାନ୍ତ ହୃଦରୁ' ଜାତ ହେଲା ପରବତ
ଜାହ୍ନଁ କ ନୋହିବ ନିଷ୍ଠୁରତା ପରବତ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁଟି ଥରେ,
କ୍ଷୀଣେକା ପ୍ରାଣ ବସି ଅଚଳ ପଥରେ । ୧୩ ।
ନ ଥିଲି ପଥିକ ହୋଇ ବଦେହ ପଥରେ,
ଏବେ ତାହା ଶନ୍ତ ବାରେ ଚଳୁନାକେ ଥରେ,
ଦୂତ ଗୋ, କହ ସୁଗତିକ,
ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଏବେ ମୋ ଗତିକ । ୧୪ ।
ଜନ୍ମାନ୍ତର କଥା ପର ନ ଥିଲା ମନରେ
ଯେଉଁ ଦିନୁଁ ନାମ ପୁଣି ପଡ଼ିଲା କର୍ଣ୍ଣରେ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁଟି ବାଛେ,
ଜାତିସ୍ମର ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଏବେ ହେଲା ଚେତନାରେ । ୧୫ ।
ଗୋସ୍ୱେତନା ଏତା କାନ୍ତ ସ୍ନେହରେ ଆଦରେ
ପାଦପଦ୍ମ ବୋଲି ସଦା ଭୂଷଣ ହୃଦରେ
ଦୂତ ଗୋ, କହ ସୁହାସୀକି,
ତା ନାମ ଗାଇବ ସ୍ନେହେ ରସିକ୍ତ ବଣୀକ । ୧୬ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ଭେଟାଇଲ ଦିନୁ ସେ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ
ମୁକୁଳି ନୋହୁଛି ଦିନପଞ୍ଚ ପସରାକୁ

ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଶମାକୁ
ଏମାନେ କି ଜନମାନେ ଗଣିବେ ଶମାଙ୍କୁ । ୧୭ ।
କାହିଁ କି ତପସ୍ୟା ଥିଲା କେଉଁ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ
ଜାଗରେନ୍ତ କଳା ମାଳା ଦେଇଛୁ ହୃଦରେ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ଶଧାରେ,
ସେ କାଳରେ ପ୍ରେମାମୃତ ବୁହାଇଲ ଧାରେ । ୧୮ ।
ଆଶା-ପୋତ ମେଲିଥିଲି ପ୍ରଣୟ-ସାଗରେ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ-ବାତ ଯୋଗରେ ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଗରେ
ଦୂତ ଗୋ, କହିବୁ ବାଳାକୁ,
କୃପା ଥିଲେ ତାକୁ ଦେଇ ରତ୍ନୋକୁ-ବେଳାକୁ । ୧୯ ।
ବର୍ଯ୍ୟା ମର୍ଯ୍ୟାଦା କି ବାଳା ଦେଇ ଜାଣିବାର
ହେଳା କଲେ ବାଳା ହେବ ଜାଣି ଝାସିବାର
ଦୂତ ଗୋ, କହ ପ୍ରବୀଣାକୁ,
ପୀରତ କୀରତ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଊଣାକୁ । ୨୦ ।

× × ×

(ବ୍ରଜନାଥ ବଡଜେନା—ସମରତରଙ୍ଗ, ୨ୟ ଛାନ୍ଦ)

* * * *

ଏହି ସମୟେ ଜଣାଏ ଚର,   ହେ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପୀ [illegible]
ତେମଣା ବାରୁ ପଡ଼ିଲେ ଭାର,   ସୈନ୍ୟ ଅପାର ଯେ,
ମଣିମା ଦଶୁ ନାହିଁ ଧରଣୀ,   ରହୁ ତ ନାହିଁ ପଥିର ପାଣି ।
ଦେଖି ମୁଁ ଆସୁଛି ଏହିକ୍ଷଣି,   ଆଜରେ ମୋର ହେ,
ଶୁଣି ପୁଣ କହନ୍ତି ଅନେକ ଲୋକ ଯେ,
ମହାରାଜା ନଷ୍ଟେ ବୁଡ଼ିଲା ମୁଲକ ଯେ,
କେ ବୋଲେ ନଷ୍ଟେଁ ଗଲାଇଁ ଧରା, କେ ବୋଲେ ରାଜା ଭେଟିବେ ପରା,
କେ ବୋଲେ କିଛି ନୋହିବ ମରା, ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଯେ । ୧ ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସେ ନୃପମଣି   ଗୋପର ପରେ ଚହିଁ ତକ୍ଷଣି
ନ ଦଶେ ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ପୁଣି,   କେ ପାରେ ଗଣି ହେ,
ଦେଖିଲ ଲୋକେ ହୋଇ କାତର, କେ ବୋଲେ ଯୋଟିଆସେ ସାଗର
ଲୋକ ଚଳନ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି ଦେଖ, ତରଙ୍ଗ ପାଣି ଦେଖ,
ଗଜମାନଙ୍କୁ ଏ ବୋଲନ୍ତି ମଙ୍କୁ [illegible]
ଓଟ ନୁହନ୍ତି ସପୁଛନ୍ତି କୁମ୍ଭୀର [illegible]
ଯୋଡ଼ିବା ଅଶ୍ୱ ଗଣ୍ଡକ ଚହିଁ   ବୋଲନ୍ତି ମୀନ ଯାଆନ୍ତି ଡେଇଁ
ଫେନ ପବଏ ମଣନ୍ତି ଚହିଁ,   ଶ୍ୱେତ ଭ୍ରମର ଯେ । ୨ ।
[illegible]ଳନ୍ତି ଯା ଧଣ୍ଡା ବୈରଖ,   ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ମଣିମା ଦେଖ
[illegible] କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଲହରିମାନ, ଅସୁଛି ଉଠି ଯେ,
ଗାଡ଼ି ଶଗଡ଼ ଚଳବା ଚହିଁ,   ସୋଲପ ପବ ମଣନ୍ତି ଚହିଁ
[illegible]ମୁମାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଦେଖ,   ବୋହିତ ଏଟି ହେ,

ଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ସର୍ପ ପସ୍ୱେ ମଣି ଯେ,
ନଳମାନଙ୍କୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୀନରେ ଗଣି ଯେ,
କେ ବୋଲେ ଆହେ ହେଲ କ ବାଇ, ସାକ୍ଷାତେ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଜି ଆସଇ
[illegible]ଅଛନ୍ତ କେତେ ନୃପତି, ସରତ ପୁଣି ହେ । ୩ ।
ଏମନ୍ତ ମହାଫଉଜ ଗୃହେଁ କାହା ଧଇର୍ଯ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ
କେହୁ ବସିଲେ ବିଷାଦ ହୋଇ, ମସ୍ତକ ଗୃହେଁ ହେ,
କେ ଅବା ନିଜେ ମନେ ବିଚାରେ ଅବଶ୍ୟହିଁ ତ ମରିବା ଥରେ
କେବଳ ହସ୍ତ ପିଟିବା କାଳ ହେବ କ ନାହିଁ ହେ
କେହୁ ବୋଲଇ ମରିବାର ପ୍ରମାଣ ଯେ
ଗୁଡ଼ଦେଲେ ବାଜିବ ମୋର ଡଙ୍କୁଣ ଯେ,
କେ ବୋଲେ ଆଗୁଁ କହି କ ହେବ ଯାହା କରିବେ ଏ ବଳଦେବ
ମନେ ହେଉଛି ଅଖଡ଼େ ଯିବ ପସ୍ୱ ପସ୍ୱଣ ହେ । ୪ ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସେ ନୃପବର ବୋଲନ୍ତି ଏ ଯେ ଘୋର ସାଗର
ଦେଖନ୍ତି ଆସୁଛି କରି ବିସ୍ତର ନାହିଁ [illegible]ନର ଚିହ୍ନ,
[illegible]ଶାରେ କର ପକାଇ କର [illegible]ନ୍ତ ହେବ ମନ୍ଦର ଗିରି
ମନ୍ଥି ଦେବ କ ମନେ ବିସ୍ମୟ [illegible] ହେ,
ଏହି ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ [illegible] ହେବେ ହେ,
କେତେ ଧନ ରତନ [illegible] କେତେ ହେ,
[illegible]କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ସୁର ଅସୁର ପସ୍ୱେ ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସି ଧର
କାଳକାଳକୁ ଘରତ ରହି— ଯିବ ଏ ଭବେ ହେ । ୫ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଉଠନ୍ତେ ଫୁଲ ଫାଟିଗଲାଣି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସ୍ୱେଳ
ବୋଇଲେ କାଳ ବୁଝିବା ତାଳ— ଚରଣ ସବୁ ଯେ,
ପ୍ରାଣକୁ ଆଶା ରଖୁଛି ଯେହୁ କହୁଛି ଏତେ ବେଳୁଁ ସେ ଯାଉ
ମରିବା ଲୋକ ମୋ ପାଖେ ଥାଉ ତେମଣା ବାବୁ ଏ,

ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଆଜ୍ ଜଣକୁ ମୋଡ଼ ଯେ,
କାଲି ଅଛୁ ଏତକ ବେଳକୁ ପଡ଼ ଯେ,
କେ ଯାଉ କେ କେ ମରଦ ଅଛନ୍ତା   ଏହି ଠାବରେ ବୁଝିବା ମିନା,
ସ୍ଥଡ଼ବ ଲେଦା ଗୋବସ୍ତ ପସ   ପାଞ୍ଚ ଉପାଡ଼ ଯେ । ୬ ।
ଶୁଣି ଏମନ୍ତ ବଚନ ତହିଁ   ଜଣେ ଜଣଙ୍କେ କର ପଝାଇ
ସହି ନ ପାରି ବୋଇଲେ କେହି   ଶତ୍ରୁଗ୍ର ନାହିଁ ଯେ,
ଖାଉଦ ବୋଲି ବୋଲିଲ ଏହା   କୋହିଲେ ଜକ ଗ୍ରାଆନ୍ତା ପୁହା
କେବଳ ଗଣ୍ଡି ଦେଖିବ ମୁଣ୍ଡ   ଦେଖିବ ନାହିଁ ଯେ
ସ୍ଥଡ଼ ଦେଖି ଏ ପାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଅରେ ହେ,
ଗଡ଼ ଭିତରେ କପାଁ ଲୁଚଛ ଡରେ ହେ
ଯବନ ମାରି ପଛେ ଗୋସାଇଁ   ଏ କଥା କେହୁ ପାରିବ ସହି
ରଙ୍ଗ ବଦନ ଅଙ୍ଗ ତାଙ୍କର   କ୍ରୋଧରେ ଥର ହେ । ୭ ।
ଶୁଣି ଯାଜନ [illegible]   ବୋଇଲେ ଏବେ ହେଲ ଗୋଚର
ଏହା ଶୁଣିବା [illegible]   ସିନା କେବଳ ହେ
ପଇସା ପଡ଼େ ନାହିଁ [illegible]   ସେହି ତ ଦଶ ବଂଶ ଭୁଜା ।
କ ନେବେ ପୁଟି ଯୁଝ [illegible]   ହୋଇଲି ମୂଳ ଯେ,
ଆଜ୍ଞା କରି [illegible]   ପାଲଙ୍କିରେ ଯେ
ଯାଇ ପ୍ରବେଶ   ମୁରୁଗୁ ଦ୍ୱାରେ ଯେ
ପୂର୍ବରୁ ଜଗିଥିଲେ ତ ଲୋକ   ଯେଉଁ ଠାବକୁ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ
ଖଞ୍ଜି ରଖିଲେ ଗଡ଼ନାୟକମାନଙ୍କ ଠାରେ ଯେ । ୮ ।
କାହାକୁ ବୁହିଁ ବୋଲନ୍ତ ବାପା   ମୁଗ ଶୁଖାଇ ଦେଉଛୁ କପାଁ
ଦେଢ ସମ୍ମୁଖ ଘୋଡ଼ା ଶିବେପା   ସୁକୁତା [illegible] ଯେ
କେତେବେଳକୁ ମରଦ ପଣ   ଏହି ଠାବରେ ଦୁଧିବା ଟାଣ
ଦେଖି ବସିଛୁ କେତେ କମାଣ   ଜଜାଲ ଜଳ ଯେ

ଘୋଡ଼ ବଢ଼ାଏ ସେ କି ଡେଇଁବେ ଗଲରେ
ଅପୂବ ତ ନୃହନ୍ତ ଦେବାକୁ ଗଲରେ
ଏ ମାନ୍ଦ ଅନାଥ କନା ପୋଡ଼ିବା ଏକାବେଳକେ ସିନା
କେମନ୍ତେ କାଟିବ ନାହିଁ ଆମ୍ଭର ଗୁଳ ଯେ । ୯ ।
ମନୁଷ୍ୟ କତକ ଯାଇ କହନ୍ତ କଷ୍ଟ ବଗ୍ରର ନାହିଁ
ଉପରେ ଅଛୁ ଯେ ମୁହିଁ ଥାଅ ନିଷ୍ଟିନ୍ତେ ଯେ
ସେ ମୁଣ୍ଡିଛ ଫଡ଼ଙ୍କାବାନା ଯେତେ ହୋଇଲେ ଲଡ଼ୁକା ସିନା
[illegible] କି କରିବ ନା ମୂଳ ହେମନ୍ତ ହେ
ବରଗି ଏ କି ଡେଣା ପାଇଲେ ଏବେ ହେ
ଜଲଜାନ୍ତୁରେ ଆସି ଉଡ଼ାଉଡ଼ିବେ ହେ
ବା ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ପଥର କାଟି ନାହିଁ କି ଆମ୍ଭର [illegible]
ବଳ କେତ୍ତୁ ଶାମଳ [illegible] ଯିବ ଦଇବେ ହେ । ୧୦ ।
ମନୁଷ୍ୟ କତକ ଯାଇ ପଠନ୍ତୁ ଠକ ବୋଲନ୍ତି [illegible]
ସଳଖେ ଥିବୁଟି ଘ୍ରହ ଅଇଲେ ବାହୁ ସେ
ତା ଅଛୁ [illegible] ଯୋଡ଼ିବୁ ଏକା ହେ ଇଣ ଧୀର
[illegible] ଲେଉଟ [illegible] ପଡ଼ିବ ଯାଇ ଯେ
ମନ୍ଦହାସ [illegible] କହନ୍ତେ କାହାକୁ ଯେ
ସବୁବେଳେ ତ ଠକୁଥାଉ ବାହାକୁ ଯେ
କଙ୍କୁ ଗୁହିଁ ଘ୍ରୂତ ଫୁଲଇ କନ୍ତୁ ତ ଥାଉ ନଣ ହୁଲଇ
[illegible]ବା ଦେଖି କେତେ ଟାଣ ତୋ ମନ ଲୁହାକୁ ଯେ । ୧୧ ।
ନ୍ତ ଜଲେ ଖାତର ନଣା ସୁଧାକରତ ସିନା ସେ ଭାଷା
ମକଟା ଯେଉଁ ପ୍ରଶଂସା ଜୀବନ ଆଶା ସେ
ସକଳେ କଲେ ହେମନ୍ତ ଜଗି ରହିଲେ ଯେତ୍କି ଯେନ
ର କଲେ ନୋହିବା ଘର ଏ ଲୋକହସା ରେ

ସରଦାର ସନ୍ଧ୍ୱରେ ଆପେ [illegible]ପଡ ଯେ
ମନ କଥିଁଲା ହେଲା ପଥର ମଣ୍ଟି ଯେ
କି ଦନ ସ୍ୱତ ଅଠପ୍ରହର   ବାନ୍ଧି ରହିଲେ କେ
ମୀନକୁ ବକ ଚାକଲା ପର   ଜଗିଥାଆନ୍ତି ହେ ।

* *

ଧ—ମା—[illegible]

କ ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମିଶ୍ର ବ. ଏ. ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା